

50
LET
MEŠČANSKE ŠOLE
V
KRŠKEM

•

6/6 1927 Gwentu

LETNO POROČILO

DRŽAVNE DEŠKE MEŠČANSKE ŠOLE
V KRŠKEM.

IZDANO OB NJENI PETDESETLETNICI
KONCEM ŠOLSKEGA LETA 1926./1927.

NATISNILA BRATA RUMPRETA V KRŠKEM.

KRŠKI MEŠČANSKI ŠOLI OB NJENI PETDESETLETNICI.

Od toplote vro zidovi. —

Tam ob Savi jasni so bregovi,
vali v iskrah se prelivajo v daljave,
pesem raste svetla in izgublja se v višave:
to je zemlja solnca ...

V tiho resnost mro zidovi. —

Tam na polju davni so grobovi,
v njih umolknilo trpljenje je seljaka,
ki vstajenja k luči prosvetljenja čaka:
to je zemlja sveta ...

Kot preroki zro zidovi. —

Tam v bližini slavni so sinovi;
vsa povest slovenska se jim klanja,
v duhovih naših preponosna sanja:
to je zemlja — mati ...

Danes spet žive zidovi;
zemlja ta življenje to praznuje:
v njem preteklost kakor roža rase —
kakor se iz popja cvet razvija,
kakor rast se bujna v kras preliva,
kakor solnce soke v duh izmiva ...

Vsa preteklost davnih let je živa:
z onimi živi, ki so zdaj v cvetju mladi,
z onimi živi, ki bi še v rasti k luči radi,
z onimi živi, ki solnca polni
narodu jesen so dali ...

Naj žive zidovi! —

Tone Gaspari.

Državna deška meščanska šola v Krškem slavi letos svojo petdesetletnico. Dvonadstropno poslopje te šole je bilo dograjeno, blagoslovljeno in izročeno svojemu namenu leta 1877. Učiteljski zbor je sklenil na svoji konferenci, proslaviti na svečan način nje-
no 50letnico in izdati ob tej priliki letno poročilo, v katerem se naj opišejo in navedejo vsi dogodki, ki so bili tekom zadnjega polsto-
letja v zvezi z meščansko šolo v Krškem.

To letno poročilo, ki ga ravnateljstvo izroča javnosti, naj bo kratek pregled delovanja krške meščanske šole tekom 50 let nje-
nega obstoja. Mnogi, ki so obiskovali našo šolo, se radi spominjajo let, ki so jih prebili na tem zavodu. Šola je uživala v veliki meri
naklonjenost in zaupanje javnosti. Prošnja in želja ravnateljstva je,
da ohrani javnost krški meščanski šoli to naklonjenost in zaupanje
tudi v bodoče.

V Krškem, meseca maja 1927.

Ravnateljstvo.

Ravnatelj Josip Vutkovič:

ZGODOVINA

DRŽAVNE DEŠKE MEŠČANSKE ŠOLE V KRŠKEM.

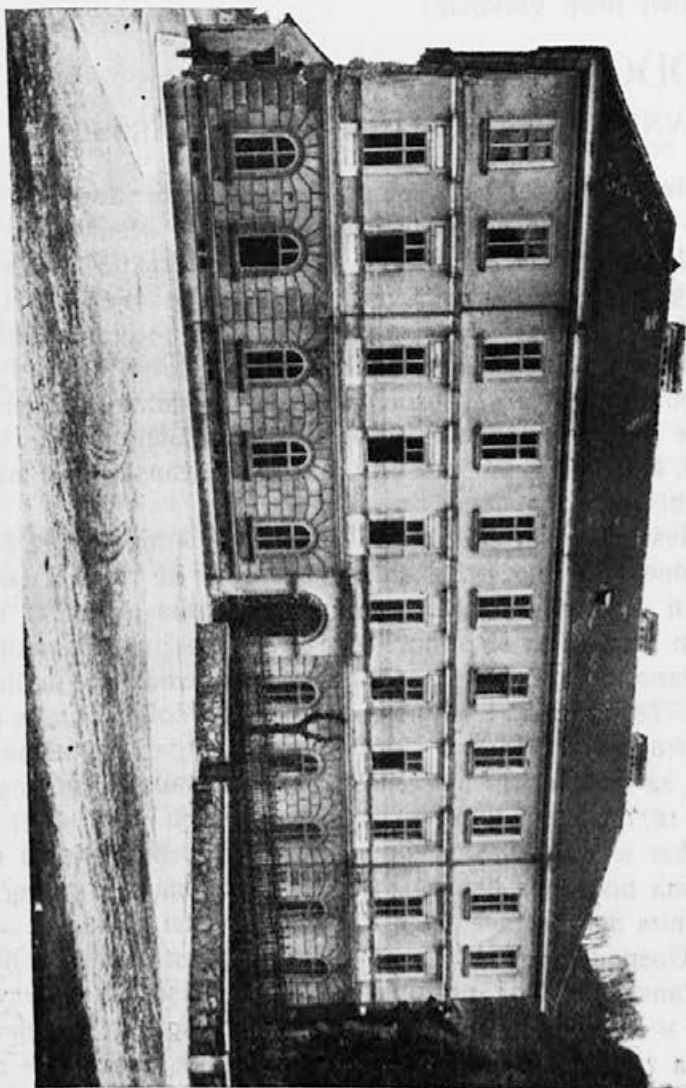
Meščanska šola je v pretežni večini izobraževališče srednjega stanu. V njo prihaja čimdalje več učencev in učenk zato, da si pridobe dobro splošno naobrazbo, posebno v praktični smeri kot bodoči trgovci, obrtniki, kmetovalci, dobre gospodinje i. t. d. Učni načrt meščanske šole skrbi tudi za one učence, ki hočejo nadaljevati svoje študije na učiteljskih, trgovskih, obrtnih šolah i. t. d. Po odloku g. ministra prosvete so absolventi in absolventinje štirirazredne meščanske šole usposobljeni za sprejem v državno službo kot uradniki III. kategorije. V splošnem pa je meščanska šola namenjena izobrazbi srednjega stanu.

Bivši avstrijski šol. zakoni, osobito pa kranjski dež. šolski zakon z dne 19. aprila 1873., so zahtevali, da se mora ustanoviti po možnosti v vsakem šolskem okraju meščanska šola, ki naj nudi učencem priliko, da si pridobijo za praktično življenje zaključeno in zaokroženo višjo splošno naobrazbo, kakršne ne more nuditi osnovna šola. Tej zahtevi je najpreje ugodil krški šolski okraj s pomočjo blagopokojnega g. Martina Hočevarja, ki je dal na lastne stroške sezidati za osnovno in meščansko šolo dvonadstropno poslopje in ga leta 1877. podaril krškemu šolskemu okraju. Leta 1927. ie torej 50 let, kar je bilo poslopje dovršeno in izročeno svojemu namenu. Tozadevna podarilna listina iz l. 1877., sklenjena med g. Hočevarjem in okrajnim šolskim svetom v Krškem, se glasi sledeče:

I. Gospod Martin Hočevar je nakupil za stavbišče osnovno- in meščanskošolskega poslopja ter za dvorišče in vrt v velikosti 1045 m² v Krškem sledeča zemljišča: (so v originalu navedeni). Vsa navedena zemljišča, kakor na tem zemljišču se nahajajoče dvonadstropno poslopje osnovne in meščanske šole s pritliklinami, podari in izroči g. Martin Hočevar krškemu šolskemu okraju.

II. G. Martin Hočevar si obdrži za dobo enega leta v lastno uporabo šolsko dvorišče, kleti in v pritličju se nahajajoče nadučiteljevo stanovanje.

POSLOPJE DRŽ. DEŠKE MEŠČANSKE ŠOLE V KRŠKEM.

III. Šolski okraj se zavezuje, pripustiti brezplačno v nemoteno uporabo štirirazredni osnovni šoli v učne namene potrebne glavne in stranske prostore ter nadučiteljevo stanovanje in souporabo podstrešja, risalnice, telovadnice, kleti, dvorišča, vodnjaka, drvarnic, letnega telovadišča in šolskega vrta.

IV. Okrajni šolski svet v Krškem mora skrbeti kot lastnik poslopja za davke, zavarovalnino, dimnikarsko delo, nadalje za redno vzdrževanje poslopja, drvarnic, vodnjaka in vrta. Krajni šolski svet v Krškem mora skrbeti samo za redno vzdrževanje nadučiteljevega stanovanja in prostorov, ki jih uporablja izključno osnovna šola. V tem pogledu skrbi v prvi vrsti krajni šolski svet za popravo in novo napravo oken, duri in ključavnic.

V. Za vzdrževanje skupnega šolskega sluge, za razsvetljavo, kurjavo, čiščenje vež, stopnišč, hodnikov in greznic prispeva okraj polovico, drugo polovico pa krajni šolski svet. Za odstranitev snega s pločnika in šolskega dvorišča mora skrbeti šolski okraj.

VI. V poslopu se nahaja po glavnem načrtu 34 prostorov, in sicer:

8 učnih sob, 1 telovadnica s prostorom za shranjevanje telovadnega orodja, 1 risalnica z risalnim kabinetom, 3 sobe za shranjevanje učil, 2 sobi za knjižnice, 2 pisarni, 1 zbornica, 2 prirodoslovna in 1 prirodopisni kabinet, 6 stanovanjskih sob, 2 kuhinji, 2 jedilni shrambi in 4 kleti.

Legalno zastopstvo šolskega okraja ima edini pravico porazdeliti in odkazovati posamezne prostore v poslopu osnovni in meščanski šoli po predhodnjem sporazumljenju z ravnateljem meščanske šole in nadučiteljem osnovne šole.

VII. Pristojbine za pravne posle ob priliki sklepanja podarilne listine mora plačati šolski okraj.

VIII. Šolskemu okraju se izročijo listine o nakupu v točki I. navedenih zemljišč ter se mu dovoli vknjižba na podarjena zemljišča in poslopje.

IX. Po svojem legalnem zastopstvu sprejme šolski okraj v točki I. navedena podarjena zemljišča in poslopje ter se zaveže natančno izpolnjevati določila pogodbe.

X. Sklenjeno pogodbo pripozna tudi krajni šolski svet, ki se zaveže, izpolnjevati natančno njene določbe.

XI. Ves inventar, ki ga ima do podpisa pogodbe osnovna šola, ostane lastnina krajnega šolskega sveta, vse drugo pa, vključno telovadnega orodja, je lastnina šolskega okraja.

XII. Izvirno podarilno listino obdrži šolski okraj, vsi drugi udeležniki pogodbe dobijo prepise.

V Krškem, dne 29. septembra 1877.

Podpisi članov okraj. šol. sveta.

Dne 15. oktobra 1877. se je vršila slavnostna predaja poslopja in podarilne listine članom okrajnega šolskega sveta. Nato se je vršila blagoslovitev šolskega poslopja. Slavnosti se je udeležil naučni minister dr. Karel Stremayer, deželni predsednik Widmann, deželni glavar dr. Kaltenegger in deželni šolski nadzornik Rajmund Pirker. Na čast gostom z Dunaja, iz Ljubljane in cele bivše Kranjske so se tedaj vršile v Krškem velike slavnosti, pri katerih je sodeloval pevski zbor ljublj. filharmonije in godba novomeške meščanske garde.

Osnovna šola se je vselila takoj pričetkom šolskega leta 1877./78. v novo poslopje. Meščanska šola je bila v šol. l. 1877./78. sicer že dovoljena, imela je svoje prostore, edino potrebno učiteljstvo še ni bilo imenovano. Kljub temu se lahko smatra kot začetno leto krške meščanske šole leto 1877., natančneje dan 15. oktobra l. 1877., ko se je izvršila blagoslovitev in slavnostna predaja poslopja svojemu namenu. Letošnje solarno leto je torej petdeseto, kar se vrši pouk v poslopju, ki ga je podaril vsled človekoljubnosti in velike ljubezni do mladine blagopokojni g. Martin Hočever krškemu srezu.

V šolskem letu 1878./79. se je otvoril prvi razred novoustanovljene trirazredne meščanske šole v Krškem. Za učitelja sta bila imenovana z odlokoma dež. šol. sveta v Ljubljani št. 1558 in št. 1559 z dne 27. avgusta 1878. g. Ivan Lapajne za jezikovno-zgodovinsko in g. Vinko Vidmar za matematično-tehnično skupino. Z odlokom okrajnega šolskega sveta v Krškem z dne 23. septembra 1878. je bilo poverjeno začasno vodstvo zavoda do stalne zasedbe ravnateljskega mesta g. Iv. Lapajnetu.

Navedena meščanskošolska učitelja sta nastopila svoji službi 1. oktobra 1878. Prvi razred se je otvoril dne 7. oktobra 1878. s slavnostno službo božjo; šolsko leto se je končalo dne 30. avgusta 1879. V šolskem letu 1878./79. je obiskovalo I. razred 14 učencev. Šolsko leto 1879./80. se je pričelo dne 17. oktobra 1879. V prvi razred je vstopilo 27 učencev, drugi razred se pa ni mogel otvoriti, ker so se zglasili za ta razred samo 3 učenci.

Dne 26. novembra 1879. je umrl v šolskem poslopju na pljučnici, star komaj 26 let, meščanskošolski učitelj Vincenc Vidmar. Na

F. S. STIPLOVŠEK.

KAPELICA PRED SAMOSTANOM.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL. U.S.A.

JOSIP BEZLAJ.

njegovo mesto je bil imenovan g. Josip Bezljaj, ki je postal pozneje ravnatelj II. deške meščanske šole v Ljubljani.

Drugi razred se je otvoril šele v šolskem letu 1880./81.; v prvem razredu je bilo 25, v II. pa 14 učencev.

V šol. letu 1881./82. se je otvoril še tretji razred. V tem šol. l. je bilo v I. razredu 21, v II. 12 in v III. pa 8 učencev. V tem šol. letu je bil imenovan na šolo za začasnega učitelja g. Josip Kwapil z Moravskega. Koncem tega šol. leta je priredila meščanska šola skupno z osnovno prvič razstavo pismenih in risarskih izdelkov. Naslednje leto je zapustil šolo učitelj

Josip Kwapil, ki je odšel na Moravsko, na njegovo mesto pa je bil imenovan izprašani gimnazijski učitelj g. Ferdinand Seidl.

Z odlokom dež. šol. sveta št. 2590 z dne 11. II. 1883. je bil imenovan g. Ivan Lapajne za prvega stalnega ravnatelja na krški meščanski šoli. Kot ravnatelj je vodil zavod do svoje upokojitve, ki se je izvršila dne 1. junija 1906. Njemu je sledil kot ravnatelj g. dr. Tomaž Romih, ki je deloval na krški meščanski šoli kot strokovni učitelj že od 1. septembra 1887. Dne 12. nov. 1922. je prevzel od njega ravnateljske posle vsled odloka višjega šolskega sveta v Ljubljani, št. 2500 z dne 6. nov. 1922., sedanji ravnatelj Josip Vutkovič.

Dne 19. II. 1887. je zapustil krško mešč. šolo g. Ferdinand Seidl, ki je nastopil svojo novo službo kot suplent na goriški višji realki. G. Ferdinand Seidl je kot učitelj na krški meščanski šoli ustanovil zbirko prirodopisnih učil, jo tekom let uredil in izpopolnil, da je še danes ponos šole. Dragocena je osobito zbirka mineralij in nagačenih ptičev, ki so izvečine delo njegovih rok. Kot izbrani meteorolog je imel v Krškem meteorološko opazovališče II. reda; v letnem poročilu š. l. 1885./86. je opisal Krško v geološkem in klimatiškem oziru.

V nedeljo, dne 7. okt. 1894., se je vršila v Krškem trojna slovesnost, in sicer odkritje Hočevarjevega spomenika, odkritje Valvazorjeve spominske plošče in slovesnost ustanovitve krške župnije. Hočevarjev spomenik na šolskem vrtu pred cerkvijo je izvršil kipar Josip Müllner v Solnogradu. Valvazorjeva spominska plošča, ki je iz re-

FRAN GABRŠEK.

pentaborskega marmorja in ki je vzdana v pročelje Valvazorjeve hiše, sedanje hišalnice, ima napis:

V tej hiši je umrl 19. septembra 1693.

JANEZ BAJKORT VALVAZOR.

Slovesnosti dne 7. oktobra 1894. se je udeležilo mnogo odličnih gostov iz Ljubljane, Gradca in Radovljice, rojstnega kraja gospe Hočevarjeve. Slavnostni govor, ki se je nanašal na delovanje g. M. Hočevarja v Krškem in na pomen Valvazorja za bivšo Kranjsko in Slovence sploh, je imel g. ravnatelj Ivan Lapajne.

Začetkom š. l. 1897./98. je bil imenovan za suplenta na krško meščansko šolo g. Dragotin Humeke, ki je deloval na šoli kot strokovni učitelj do leta 1919., ko je bil imenovan za ravnatelja na deško meščansko šolo v Mariboru.

Vsled min. naredbe z dne 10. junija 1903. in odloka dež. šol, sveta št. 4636 z dne 21. oktobra 1903. se je otvoril s šol. letom 1903./04. četrti razred, ki se je tedaj imenoval enoletni učni tečaj, odnosno nastavni razred. Namen tega razreda je bil, da je omogočil učencem trirazredne meščanske šole vstop v realko ter razne obrtne, trgovske, poljedelske in vojaške učne zavode, ko so končali enoletni učni tečaj. Da ne bi krški okraj radi otvoritve četrtega razreda bil preveč obremenjen, je izročila gospa Hočevarjeva takratnemu okrajnemu šol. svetu vsoto 60.000 kron. Iz obresti te vsote se naj bi v bodoče krili vsi stroški, ki so v zvezi s četrtim razredom. Tekom svetovne vojne je moral okr. šol. svet izročiti vsoto

DRAGOTIN HUMEK.

JOSIP BRINAR.

60.000 K, ki je bila namenjena za vzdrževanje tega razreda, za vojno posojilo. Učenci nastavnega razreda so morali plačevati vsako leto na šolnini 20 kron in za učila 4 krone. Po prevratu je prosvetno ministrstvo izpremenilo vse trirazredne meščanske šole v naši državi v štirirazredne. Vsled tega je odpadel na naši šoli nastavni razred; učencem tega razreda ni treba več plačevati šolnine.

Po odhodu strokovnega učitelja Josipa Cizelja, sta bila imenovana za suplenta na krško meščansko šolo g. Leopold Levstik in g. Ivan Žnidaršič. G. Leopold Levstik, sedanji šolski nadzornik

krškega sreza, je deloval na šoli od začetka šol. leta 1903./04. do konca šolskega leta 1910./11., ko je bil imenovan za upravitelja krške osnovne šole. V začetku šolskega leta 1905./06. je bil imenovan za strokovnega učitelja I. skupine g. Josip Brinar, ki je pa že pričetkom šolskega leta 1906./07. zapustil Krško, ker je bil imenovan za ravnatelja na meščansko šolo v Postojni, po prevratu pa za ravnatelja na dekliško meščansko šolo v Celju. Na njegovo mesto je bil imenovan v začetku šol. leta 1906./07. g. Ivan Magerl, sedanji ravnatelj meščanske šole na Jesenicah, ki je zapustil Krško leta 1919. Mesto učitelja Ivana Žnidaršiča je prišel v začetku šol. leta 1906./07. strok. učitelj g. Franc Marinček, sedanji ravnatelj celjske dvorazredne trgovske šole. Na njegovo mesto je bil imenovan v začetku šol. leta 1908./09. za strok. učitelja II. skupine g. Maks Hočevnar, sedanji ravnatelj I. deške meščanske šole v Ljubljani. Po odhodu g. Leopolda Levstika so poučevali predmete I. strok. skupine poleg strok. učitelja g. Ivana Magerla v šol. letu 1911./12. g. dr. Franc Rostohar, v šol. letu 1912./13. g. Emil Vršič, s šol. letom 1913./14. pa je bil nastavljen za strok. učitelja I. skupine g. Albin Zavrl, sedanji ravnatelj meščanske šole v Trbovljah, ki je poučeval na krški meščanski šoli do konca šol. leta 1920./21. Na njegovo mesto je bil imegovan g. Tone Gaspari, sedanji ravnatelj meščanske šole na Rakeku. Ker je bil imenovan v šol. letu 1918./19. strok. učitelj g. Ivan Magerl na meščansko šolo v Velikovcu, je bil imenovan na njegovo mesto za učitelja I. strok. skup. Josip Vutkovič, sedanji ravnatelj krške meščanske šole. Ker se je po prevratu šte-

MAKS HOČEVAR.

vilo učencev pomnožilo in ker so se sprejemale deklice kot redne učenke, so se morale otvoriti vzporednice; nastavljenih je bilo radi tega na šoli v zadnjih letih več novih učnih moči, ki so se pa večkrat menjale. Menjava učiteljskega osebja krške meščanske šole tekom njenega petdesetletnega obstoja je natančneje razvidna v seznamu učiteljstva.

Dne 11. in 12. julija 1908. je slavila meščanska šola na slovesen način svojo 30 letnico, nastavni razred pa svojo petletnico. Dobrotnica krške meščanske šole gospa Josipina Hočevarjeva, je takrat omogočila, da so bili vsi

učenci in učenke meščanske in osnovne šole pogoščeni.

Po zaslugi g. dr. Tom. Romiha se je ustanovila začetkom l. 1904. šolarska kuhinja, v kateri so dobivali v zimskih mesecih učenci meščanske šole ter učenci in učenke osnovne šole, ki so morali čakati v opoldanskem odmoru popoldanskega pouka, toplo kosilo. Šolarska kuhinja se je vzdrževala izvečine z mesečnimi prispevki meščanov, okoličani so pa prispevali v naturalijah. Vodile in nadzorovale so kuhinjo večinoma gospa Rumpretova, ga. dr. Romihova in ga. Vanič-Ziererjeva, kuhala pa je žena šolskega sluga. Letno se je razdelilo povprečno 10.000 do 12.000 kosil. Kakor drugim dobrodelnim ustanovam, tako je tudi šolarski kuhinji pretrgala svetovna vojna nit življenja.

Mešč. šola v Krškem je bila ustanovljena kot izključno deška šola, deklicam so bila njena vrata zaprta. Ravn. dr. Romih je izprevidel, da rabijo tudi deklice kot bodoče gospodinje višjo izobrazbo, stremil je za tem, da bi bile tudi deklice krškega in sosednjega brežiškega okraja deležne dobrot ustanove blagopok. g M. Hočevarja, to je krške meščanske šole. Vsled njegove prošnje je dovolilo naučno ministrstvo s svojim odlokom štev. 2294 z dne 10. avgusta 1910., da smejo

obiskovati za dobo 3 let tudi deklice kot hospitantke krško meščansko šolo. Okrajni šolski svet v Krškem je ja odlok izpopolnil tekom let v toliko, da je določil najvišje število hospitantk, ki se smejo sprejeti v posamezne razrede. Prvotno ni smelo obiskovati en razred več kakor 6 hospitantk, pozneje, osobito tekom svetovne vojne, ni šolska oblast več tako natanko gledala na izvrševanje svojega prvotnega odloka o številu hospitantk na šoli. Hospitantke so se poučevala skupno z dečkami po normalnem učnem načrtu za deške meščanske šole, le telovadbo po 1 uro in ženska ročna dela po 3 ure na teden se je poučevalo po učnem načrtu za dekliske me-

LJUDEVIT STIASNY.

ščanske šole. Telovadbo in ženska ročna dela je poučevala od šol. leta 1910./11. do 1919./20. osnovnošolska učiteljica gospa Pavla Vanič-Ziererjeva. Hospitantke so se udeleževale pouka skozi vse šolsko leto, na koncu so pa delale izpit, za kar so morale plačati izpitno takso. Po prizadevanju meščanski šoli prijaznega in za njen napredek vnetega takratnega višješolskega nadzornika, g. dr. Leopolda Poljanca, je izdal višji šolski svet v Ljubljani naredbno štev. 12834 z dne 30. avgusta 1919., ki je dovolila krški meščanski šoli, da se smejo sprejemati v bodoče v posamezne razrede deklice kot redne učenke.

Svetovna vojna je tudi krški meščanski šoli zadala hude rane. Takoj v začetku vojne so morali k vojakom strok. učitelji g. Maks Hočevan, g. Ivan Magerl in g. Albin Zavrl. Proti koncu vojne so bili poklicani k vojakom za nekaj časa strok. učitelja g. Drag. Humeck in g. Leopold Namorš. V tem času so nadomestovali učitelje vojakke g. Josip Bernot, nadučitelj v Velikem Podlogu, g. Ljudevit Stiasny, okrajni šolski nadzornik v Krškem, g. Leopold Levstik, nadučitelj v Krškem, g. Janko Vanič, učitelj osnovne šole v Krškem, gđc. Avgusta Šantel, učiteljica-begunka v Krškem in g. Andrej Kopitar, kaplan v Leskovcu. Šola je morala tekom vojne dvakrat izprazniti svoje prostore na zahtevo vojaške uprave. Prvič se je morala umakniti začetkom meseca julija 1915. rezervni bolnici Lučgos, ki je šola izpraznila zopet dne 8. marca 1916. Drugič se je morala meščanska šola umakniti rezervni bolnici 7/2 dne 15. julija 1916., ki je izpraznila šolske prostore šele 14. novembra 1918. V tem ča-

su se je vršil pouk v posameznih hišah po Krškem, in sicer so se nahajali razredi pri g. Rendli, g. Janši, g. Križmanu in v poslopju okrajnega glavarstva. Učila in inventar, kolikor se ga ni uporabilo za opremo razredov po tujih hišah, so se shranila v prirodoslovnem kabinetu in na podstrešju, kamor je pa imelo dostop tudi vojaštvo. Razume se, da je vsled selitve silno trpel pouk in da se je pokvarilo in porazgubilo mnogo učil in opreme. V šolskem poslopju nastanjena vojaščina je zasedla šolsko dvorišče in deloma šolski vrt ter se popolnoma smatrala za lastnika poslopja. Vojaška oblast je zahtevala celo od ravnatelja g. dr. Romiha, da mora izprazniti v šoli naturalno stanovanje. To stanovanje je pa vsled določbe podarilne listine kot ustanova blagopokojnega g. Martina Hočevarja lastnina vsakokratnega ravnatelja. Ker g. dr. Romih ni hotel izprazniti stanovanja in osobito ker je pisal državnemu poslancu g. dr. Korošcu pismo, v katerem ga je prosil za posredovanje pri vojnemu ministrstvu na Dunaju, da mora vojaštvo izprazniti poslopje meščanske šole, ni bilo njegovo početje vseh posameznikom in v mestu nastanjeno vojaštvo mu je delalo radi tega povsodi neprilike. Šola sama je v vojnem času silno trpela. Učitelji so morali hoditi v okolico popisovat deželne pridelke, bili so zaposleni kot cenilci kovin, učenci so morali nabirati pod nadzorstvom učiteljev za vojaško upravo sadje, robidno in jagodno listje, stare cunje i. t. d. Konec vsem težavam in neprilikam je napravil prevrat; šola si je kmalu opomogla, dobila je zopet svoje prostore in učiteljstvo.

Takoj po prevratu je prišla do veljave materinščina učencev, slovenščina je postala učni jezik, mesto nemščine se je uvedla srbohrvaščina kot učni predmet. Na krški meščanski šoli je bila od njene ustanovitve nemščina učni jezik, slovenščina ni bila prvotno niti predvidena kot predmet, čeprav so bili vsi učenci v prvih letih obstoja šole slovenske narodnosti. Ravnatelj Ivan Lapajne je uvedel slovenščino svojevoljno kot predmet, in sicer 2 uri na teden v vsakem razredu. Po prevratu je bilo odmerjeno slovenščini v vsakem razredu po 5 ur na teden, poznejše naredbe so ji pustile radi srbohrvaščine 3 ure, najnovejši učni načrt ji določa 4 ure v vsakem razredu razven v četrtem, ki ima slovenščino samo 3 ure na teden.

Radi pouka v materinščini, radi neobveznih predmetov in radi določbe, da smejo obiskovati deško meščansko šolo tudi deklice, je število učencev v povojnih letih tako naraslo, da ima šola

letos 4 razrede in 2 vzporednici. Vzporednica k I. razredu je bila dovoljena v šolskem letu 1919./20., vzporednico k II. razredu pa je dovolil v šol. letu 1926./27. g. vel. župan ljublj. oblasti z odlokom P. br. 3995/4 z dne 1. septembra 1926.

Učenci krške meščanske šole so napravili tekom 50 let, kar šola obstoja, sledeče daljše poučne majniške izlete pod vodstvom svojih učiteljev, in sicer:

Prvi poučni majniški izlet, ki je zabeležen v šolski kroniki, so napravili učenci vseh treh razredov pod vodstvom ravnatelja g. Ivana Lapajneteta dne 21. junija 1892. na bivše Štajersko. Za tem letom so se vršili skoraj vsako leto krajši in daljši izleti. Najzanimivejši so bili sledeči:

17. in 18. julija 1903. v Ljubljano, na Jesenice, Vintgar in Bled; vsa šola.

2. majnika 1907. v Zagreb; III. in IV. razred.

29. 30. in 31. majnika 1909. v Celje, Savinjsko dolino, Ljubno, Solčavo, Logarsko dolino, slap Rinke; vsa šola.

5. in 6. junija 1910. Bled, Bohinjska dolina, slap Savice; vsa šola.

22. julija 1911. v Zagorje in Trbovlje; vsa šola.

29. majnika 1921. v Rimske toplice; III. in IV. razred.

5. junija 1922. v Celje; III. razred.

5. junija 1922. v Zagreb; IV. razred.

13. junija 1923. v Zagreb; vsa šola.

23. in 24. majnika 1924. v Bohinjsko dolino do slapa Savice; III. in IV. razred.

6. junija 1926. v Celje in Laški trg; III. in IV. razred.

6. junija 1926. v Rajhenburg, Senovo in Reštanj; I.a, I.b in II. razred.

Krajši poučni majniški izleti so se vršili skoraj vsako leto menjaje na Kum, Lisco, Stojdrago, Libno, Veliki Trn in Sremič. V šol. letu 1925./26. je odredil g. vel. župan ljublj. oblasti s svojim odlokom P. br. 3411 z dne 29. aprila 1926., da se morajo vršiti poučni majniški izleti v kraje, kjer lahko spoznavajo učenci in učenke v obrtnih in industrijskih podjetjih uspešnost in vrednost dela človeških rok. Radi tega so si ogledali učenci in učenke na poučnem majniškem izletu dne 6. junija 1926. v Celju cinkarno in Westenovo tovarno za izdelovanje emajlirane posode, v Laškem trgu pivovarno, na Reštanju pa naprave Trboveljske premogokopne družbe.

Takoj prva leta po ustanovitvi četrtega razreda se je pokazala potreba, ustanoviti v tem razredu tečaje neobveznih predmetov,

in sicer za francoščino in stenografijo. Učenci, ki so hoteli vstopiti iz četrtega razreda meščanske šole v realko, trgovsko ali vojaško šolo, so morali obvladati do gotove meje francoščino in stenografijo. Francoščina se je pričela poučevati na krški meščanski šoli v šol. letu 1905./06. s prihodom g. Josipa Brinarja, in sicer v III. in IV. razredu po 3 ure na teden. Že naslednje šol. leto 1906./07. je prevzel pouk v francoščini g. Ivan Magerl, ki jo je učil, izvzemši vojna leta, do svojega odhoda, t. j. do sredine šol. leta 1918./19. Tekom svetovne vojne sta poučevala francoščino najprej g. Josip Bernot, nadučitelj v Velikem Podlogu, pozneje pa g. Andrej Kopitar, kaplan v Leskovcu. Po prevratu se je učni načrt za francoščino izpremenil v toliko, da se je poučevala kot neobvezen predmet tudi v I. in II. razredu. Poznejši odloki so odredili, da se ne sme poučevati razredno, temveč po skupinah. V šol. letu 1919./20. je poučevala francoščino učiteljica gdč. Krista Hafner, l. 1920./21. strok. učitelj g. Albin Zavrl, l. 1921./22. učiteljica gdč. Antonija Fabjan, leta 1922./23. učiteljica gdč. Agneza Kosec, od šol. leta 1923./24. dalje pa strok. učiteljica gdč. Marija Štupica. Ker se posveti vsako leto več absolventov meščanske šole praktičnim poklicem, ker nadaljujejo mnogi svoje študije na zavodih, kjer se ne rabi francoščina, ker se na meščanski šoli že itak poučujejo kot obligatni predmeti 3 jeziki, in sicer slovenščina, srbohrvaščina in nemščina, zato se vsako leto oglašajo manj učencev za poset francoščine. Skoraj istočasno s francoščino se je pričela poučevati na krški meščanski šoli stenografija. Prvotno se je poučevalo samo v četrtem razredu po 2 uri na teden, po prevratu pa tudi v III. in II. razredu, in sicer po skupinah. Od šol. leta 1903./04. pa do šol. leta 1921./22. je poučeval stenografijo g. dr. Romih, od šol. leta 1922./23. dalje jo pa poučuje strok. učitelj g. Josip Žabkar. V šol. letu 1919./20. se je sprejelo goslanje med neobvezne predmete. Od tega leta dalje se poučujejo učenci in učenke v tem predmetu v 3 skupinah po 2 uri na teden. V šol. letu 1926./27. je dovolil radi visokega števila priglancev g. vel. župan ljublj. oblasti z dopisom P. br. 1197 z dne 5. februarja 1927. otvoritev četrte skupine. V zvezi s poukom goslanja obstoja na zavodu že od šol. leta 1922./23. dalje šol. orkester, ki nastopa vsako leto ob prilikah raznih proslav, osobito pa ob koncu vsakega šol. leta pri vidovdanski proslavi in razstavi. Goslanje poučuje ves čas od šol. leta 1919./20. dalje sedanji ravnatelj g. Josip Vutkovič, le v šol. letu 1921./22. je učil I. skupino strok. učitelj g. Josip Žabkar. Pri meščanskošolskem orkestru igrajo učen-

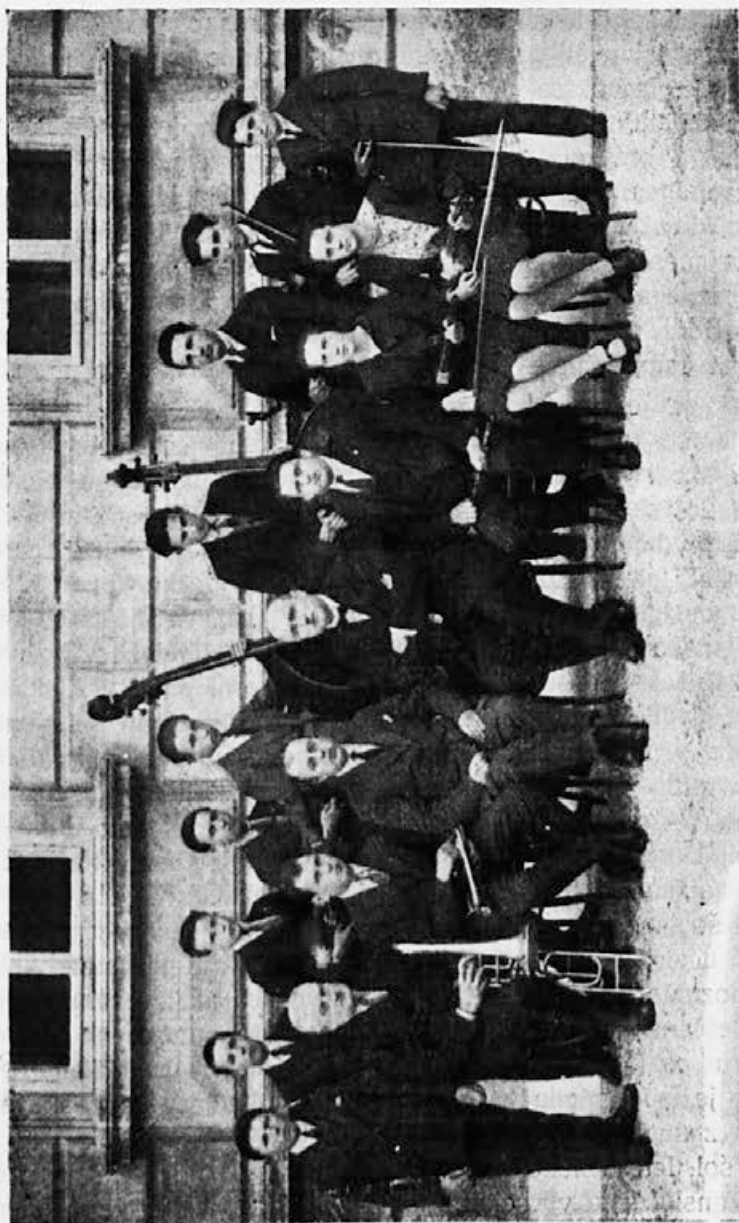
**Število učencev in učenk krške meščanske šole od njene ustanovitve
do konca šol. leta 1926./27.**

Šolska leta	Med šol. letom je bilo sprejetih :															Koncem šol. leta je ostalo :															Sposobnih za prestop v višji razred je bilo :															
	I. razred			II. razred			III. razred			IV. razred			Skupaj			I. razred			II. razred			III. razred			IV. razred			Skupaj			I. razred			II. razred			III. razred			IV. razred			Skupaj			
	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk	dč	dkl	sk				
1878.-1888.	262	—	262	113	—	113	67	—	67	—	—	—	442	—	442	230	—	230	102	—	102	58	—	58	—	—	—	390	—	390	167	—	167	86	—	86	55	—	55	—	—	—	308	—	308	
1888.-1898.	345	—	345	232	—	232	136	—	136	—	—	—	713	—	713	316	—	316	216	—	216	120	—	120	—	—	—	652	—	652	249	—	249	167	—	167	120	—	120	—	—	—	536	—	536	
1898./99.	31	—	31	27	—	27	18	—	18	—	—	—	76	—	76	24	—	24	24	—	24	15	—	15	—	—	—	63	—	63	20	—	20	23	—	23	15	—	15	—	—	—	58	—	58	
1899./900.	37	—	37	17	—	17	21	—	21	—	—	—	75	—	75	35	—	35	14	—	14	21	—	21	—	—	—	70	—	70	34	—	34	13	—	13	21	—	21	—	—	—	68	—	68	
1900./01.	48	—	48	25	—	25	13	—	13	—	—	—	86	—	86	46	—	46	23	—	23	12	—	12	—	—	—	81	—	81	41	—	41	19	—	19	12	—	12	—	—	—	72	—	72	
1901./02.	54	—	54	31	—	31	12	—	12	—	—	—	97	—	97	48	—	48	26	—	26	12	—	12	—	—	—	86	—	86	39	—	39	22	—	22	12	—	12	—	—	—	73	—	73	
1902./03.	36	—	36	35	—	35	21	—	21	—	—	—	92	—	92	33	—	33	30	—	30	20	—	20	—	—	—	83	—	83	28	—	28	26	—	26	20	—	20	—	—	—	74	—	74	
1903./04.	46	—	46	28	—	28	24	—	24	11	—	11	109	—	109	40	—	40	24	—	24	20	—	20	10	—	10	94	—	94	30	—	30	17	—	17	20	—	20	10	—	10	77	—	77	
1904./05.	34	—	34	33	—	33	17	—	17	8	—	8	92	—	92	30	—	30	29	—	29	15	—	15	7	—	7	81	—	81	20	—	20	25	—	25	15	—	15	7	—	7	67	—	67	
1905./06.	41	—	41	21	—	21	23	—	23	7	—	7	92	—	92	38	—	38	19	—	19	23	—	23	7	—	7	87	—	87	28	—	28	17	—	17	23	—	23	7	—	7	75	—	75	
1906./07.	42	—	42	29	—	29	19	—	19	10	—	10	109	—	109	40	—	40	26	—	26	18	—	18	9	—	9	93	—	93	31	—	31	22	—	22	17	—	17	9	—	9	82	—	82	
1907./08.	57	—	57	35	—	35	21	—	21	15	—	15	128	—	128	51	—	51	33	—	33	19	—	19	14	—	14	117	—	117	39	—	39	27	—	27	19	—	19	14	—	14	99	—	99	
1908./09.	51	—	51	43	—	43	29	—	29	5	—	5	128	—	128	49	—	49	41	—	41	27	—	27	5	—	5	122	—	122	37	—	37	36	—	36	34	—	34	5	—	5	102	—	102	
1909./10.	52	—	52	32	—	32	34	—	34	14	—	14	132	—	132	49	—	49	28	—	28	31	—	31	12	—	12	120	—	120	35	—	35	19	—	19	29	—	29	11	—	11	94	—	94	
1910./11.	54	6	60	32	2	34	18	—	18	10	—	10	114	8	122	48	6	54	29	2	31	15	—	15	10	—	10	102	8	110	39	6	45	29	2	31	11	—	11	10	—	10	89	8	97	
1911./12.	46	10	56	37	9	46	21	2	23	9	—	9	113	21	134	41	10	51	35	9	44	19	2	21	9	—	9	104	21	125	37	9	46	32	2	34	18	2	20	9	—	9	96	13	109	
1912./13.	43	9	52	33	8	41	20	5	25	10	1	11	106	23	129	40	9	49	27	8	35	19	5	24	10	1	11	96	23	119	28	8	36	20	7	27	16	5	21	10	1	11	74	21	95	
1913./14.	36	17	53	26	8	34	23	6	29	10	2	12	95	33	128	32	17	49	25	8	33	22	5	27	10	2	12	89	32	121	24	12	36	23	7	30	22	5	27	10	2	12	79	26	105	
1914./15.	39	12	51	19	10	29	18	7	25	10	2	12	86	31	117	39	11	50	18	8	26	18	7	25	10	2	12	85	28	113	32	11	43	18	8	26	18	7	25	10	2	12	78	28	103	
1915./16.	20	16	36	28	11	39	14	10	24	10	4	14	72	41	113	19	14	33	27	10	37	13	10	23	9	3	12	68	37	105	15	30	43	22	9	31	12	10	22	9	3	12	54	32	90	
1916./17.	30	17	47	22	16	38	20	10	30	5	5	10	77	48	125	30	17	47	20	16	36	20	10	30	5	4	9	75	47	122	20	17	37	17	16	33	13	9	22	5	4	9	53	46	101	
1917./18.	30	26	56	22	24	46	18	19	37	5	2	7	75	71	146	29	25	54	21	23	44	16	18	34	5	2	7	71	68	139	27	21	48	19	19	38	16	14	30	5	2	7	67	56	123	
1918./19.	37	26	63	26	17	43	18	20	38	2	9	11	83	72	155	33	25	58	20	17	37	14	20	34	1	9	10	68	71	139	29	23	52	17	19	36	14	18	32	1	9	10	61	69	130	
1919./20.	27	36	63	28	20	48	15	13	28	6	11	17	76	80	156	25	26	53	26	19	45	15	17	32	6	10	16	72	74	146	24	23	47	24	18	42	14	13	27	6	10	16	68	64	132	
1920./21.	41	41	82	22	23	45	15	17	32	12	6	18	90	87	177	38	39	77	22	23	45	15	17	32	12	6	18	87	85	172	30	37	67	20	23	43	14	17	31	12	6	18	76	83	159	
1921./22.	33	29	62	34	36	70	21	20	41	11	11	22	99	96	195	27	28	55	33	31	64	17	18	35	11	7	18	88	84	172	24	26	50	26	30	56	15	17	32	11	7	18	76	80	156	
1922./23.	20	24	44	20	23	43	22	25	47	10	13	23	72	85	157	19	23	42	18	21	39	22	24	46	9	12	21	68	80	148	17	21	38	18	16	34	18	19	37	7	9	16	60	65	125	
1923./24.	22	25	47	15	18	33	16	18	34	20	17	37	73	78	151	19	22	41	15	17	32	15	17	32	19	15	34	68	71	139	17	20	37	15	16	31	15	15	39	18	15	33	65	66	131	
1924./25.	33	20	53	16	17	33	10	12	22	11	14	25	70	63	133	33	18	51	16	15	31	9	10	19	11	10	21	69	53	122	27	15	42	13	12	25	8	10	18	8	10	18	56	47	103	
1925./26.	43	37	80	32	14	46	13	15	28	10	16	25	98	81	179	42	37	79	29	14	43	13	15	28	9	15	24	93	81	174	36	26	62	27	14	41	13	15	28	9	15	24	83	70	155	
1926./27.	49	39	88	28	23	51	20	13	33	12	11	23	109	86	195	46	38	84	28	22	50	18	12	30	12	11	23	104	83	187	*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj:	1739	390	2129	1141	279	1420	757	212	909	233	123	336	850	1004	1874	1589	367	1956	1014	263	1307	691	207																							

* Ker je letno poročilo izdano med šol. letom, se število sposobnih ni moglo določiti za šol. leto 1926./27.

**Rojstni kraji (domovina) učencev in učenk
krške meščanske šole.**

[illegible]

MEŠČANSKOSC: SKI ORKESTER V ŠOL. LETU 1926./27.

ci in učenke sledeče instrumente: I. in II. vijolino, kontrabas, klarinet in kornet. Klavir, harmonij, flavto in težja pihala igrajo učitelji in uradniki sreskega poglavarstva. Meščanskošolski orkester vodi in vežba ravnatelj g. Josip Vutkovič. Kakšno zanimanje vlada na zavodu za glasbo, se vidi iz dejstva, da je obiskovalo prvo leto, torej v šol. letu 1919./20., goslanje 34 učencev, v letošnjem šol. letu 1926./27. pa obiskuje goslanje 61 učencev in učenk. Pouk v petju in goslanju ter vežbanje orkestra je zadnji dve leti silno olajšano z novim klavirjem znamke „Stingel“, ki ga je dobila krška meščanska šola meseca majnika leta 1925. vsled naklonjenosti meščanski šoli prijaznega sreskega poglavarja, vladnega svetnika g. Pavla Svetca. Bodi mu na tem mestu izrečena za njegovo naklonjenost še enkrat najpristrčnejša zahvala.

Ker se je po prevratu sprejela srbohrvaščina med obvezne predmete, se je uvrstila nemščina med neobvezne. Nemščino so posečali skozi vsa leta brez izjeme vsi učenci in učenke. V šol. letu 1925./26. se je uvrstila nemščina v I. in II. razredu zopet med obvezne predmete, v šol. letu 1926./27. pa še v III. in IV. razredu.

S šol. letom 1924./25. so se uvedla za dečke kot neobvezen predmet deška ročna dela. Strok. učitelj g. Ivan Verbič, ki je lansko in predlansko leto poučeval ta predmet, se je udeležil v počitnicah leta 1924. šesttedenskega tečaja za rokotvorni pouk v Aleksinacu. Tečaj je vodil znani srbski propagator deških ročnih del ravnatelj učiteljišča v Aleksinacu, g. Jov. S. Jovanović. S šol. letom 1926./27. so se uvrstila tudi deška ročna dela med obvezne predmete. Pouk* v deških ročnih delih ni za krško meščansko šolo nič novega. G. ravnatelj Dragotin Humek je kot strok. učitelj risanja na naši šoli že zdavnaj navajal dečke k pravilni rabi raznega orodja, imel je v pritličju šolskega poslopja krasno opremljeno delavnico, kjer so izdelovali učenci pod njegovim spretnim vodstvom predmete, katerim se ni poznalo, če so izšli izpod rok učenca ali izvežbanega obrtnika. Meščanska šola ima sedaj svojo dobro opremljeno delavnico v pritličju poslopja v sobi, kjer je nekoč stanovalo učiteljstvo. Ta soba se je izpremenila v delavnico z dovoljenjem g. sreskega poglavarja z dne 4. junija 1925.

S šol. letom 1926./27. se je uvedla vsled novih učnih načrtov za meščanske šole v vseh razredih higijena po 1 uro na teden ter gospodinjstvo v vseh razredih za deklice po 1 uro na teden.

V šol. letu 1923./24. je dobila meščanska šola v Krškem svoj šolski vrt. Višji šolski svet v Ljubljani je vsako leto zahteval, da

mora imeti šola zemljišče, kjer se učenci in učenke lahko praktično vežbajo v vseh panogah sadjarstva in vrtnarstva. Okrajni šolski svet v Krškem je ugodil zahtevi višjega šol. sveta na ta način, da je vzel od župnijskega urada pogodbeno v najem nadarbinsko njivo v neposredni bližini šolskega poslopja. Tozadevna pogodba je bila sklenjena dne 30. januarja 1924. in velja za dobo 10 let; po preteku te dobe se lahko pogodba podaljša. Najeto zemljišče je odstopil okrajni šolski svet meščanski šoli za šolski vrt. Učitelj vrtnar, g. Ivan Verbič, je z njemu lastno pridnostjo in vztrajnostjo izpremenil njivo v krasen vrt, ki služi prav dobro v učne namene. Ograjeni prostor pred šolo in cerkvijo, kjer se nahaja spomenik g. Hočevarja, se je izpremenil leta 1923. v cvetlični vrt, kjer gojijo učenke pod vodstvom strok. učiteljice gđč. Marije Tavčarjeve in strok. učitelja g. Ivana Verbiča vsako leto raznovrstne cvetlice.

V šol. letu 1924./25. so polagali v junijskem roku vsled odloka g. vel. župana ljublj. oblasti P. br. 5695 z dne 9. majnika 1925. prvič na krški meščanski šoli končni izpit sledeči absolventi in absolventke IV. razreda: Bren Peter, Čučnik Viktor, Didek Zoran, Drobnič Šimon, Knez Stanko, Žener Viljem, Žvan Stanko, Ambrož Gabriela, Bajec Ivanka, Jeras Roza, Kilar Ana, Kozole Frančiška, Maly Roza, Prunk Ivana in Žvan Ivana. V jesenskem roku sta delala izpit še Kodolja Stanko in Avsenak Frančiška. V šolskem letu 1925./26. ni bilo končnih izpitov. Ministrstvo prosvete je s svojim odlokom O. N. br. 367.000 z dne 23. nov. 1926. zopet uvedlo končni izpit na meščanskih šolah. Absolventi letošnjega IV. razreda bodo morali torej polagati ob koncu šol. leta 1926./27. končni izpit.

Meščanska šola v Krškem je izdala tekom svojega 50 letnega obstoja 24 tiskanih letnih poročil. Ta letna poročila vsebujejo poleg običajnih poročil o učiteljskem osebju, o učencih, učnih načrtih in učilih še sledeče članke, in sicer:

Šol. leto 1881./82. Naša meščanska šola.

1882./83. 1. Razvoj meščanske šole.

2. Opis krškega okrajnega glavarstva.

1883./84. 1. Poljedelski značaj naše mešč. šole.

2. Opis krškega okrajnega glavarstva.

1884./85. Kako se rišejo načrti.

1885./86. 1. Martin Hočevar.

2. Črtice o podnebjju v Krškem.

1886./87. 1. Desetletnica naše šole.

2. Naše šolsko poslopje.

- 1887./88. Naš šolski vrt.
 1888./89. Temeljni nauki o knjigovodstvu.
 1889./90. Kratek pouk o menicah.
 1890./91. 1. Valvazor in Dolenjsko pred 200 leti.
 2. Tehniški izrazi.
 1891./92. Naš ameriški vinograd.
 1892./93. Nasadi ameriških trt.
 1893./94. in 1894./95. 1. Zgodovin. črtice nekaterih kranj-
 skih trgov.
 2. Črtež skladišča s proračunom.
 1895./96. in 1896./97. 1. Iz mestnega arhiva.
 2. Opis črtežev.
 1897./98. Dvajsetletnica meščanske šole.
 1898./99. in 1899./900. 1. Nekaj ornamentike.
 2. Učni pripomočki in metoda pri
 pouku slovenščine na nemških
 osnovnih šolah.
 3. Krški sodni okraj v narodno go-
 spodarskem oziru.
 1902./03. 1. 25letnica naše šole.
 2. Nekoliko iz zgodovine umetnosti.
 1903./04. Nekoliko iz zgodovine umetnosti. (Nadaljev.)
 1907./08. Disciplinski red meščanske šole v Krškem.
 1908./09. Pouk nemščine v I. razredu.
 1926./27. 1. Zgodovina državne deške meščanske šole v
 Krškem.
 2. Obisk.
 3. Prvi korak v življenje.
 4. Reforma meščanskih šol.
 5. Srpsko-hrvatska književnost.
 6. Naravoslovni pouk na meščanski šoli.

Poleg učil poseduje krška meščanska šola bogato zbirko knjig, ki se nahajajo v treh knjižnicah. Najbogatejša je učiteljska knjižnica, ki ima 1199 knjig. Knjige iz te knjižnice uporablja učiteljstvo za pripravo k pouku in v svojo nadaljnjo izobrazbo. Za posamezne predmete se nahaja v učiteljski knjižnici sledeče število knjig:

Pedagogika	127 knjig.
Nemščina	50 "
Slovenščina	276 "

Francoščina	34	„
Zemljepis	74	„
Zgodovina	55	„
Prirodopis	268	„
Fizika in kemija	72	„
Matematika	50	„
Geometrija	13	„
Risanje in deška roč. dela . .	47	„
Telovadba	27	„
Petje	45	„
Srbohrvaščina	59	„
Stenografija	2	„

Skupaj 1199 knjig.

Šolarska slovenska knjižnica ima skupaj 423 knjig, in sicer:

I. in II. razred	205	knjig.
III. razred	112	„
IV. razred	106	„

Skupaj 423 knjig.

Šolarska nemška knjižnica šteje 359 knjig. Knjige v vseh knjižnicah so vezane, edino učiteljska ima nekaj nevezanih knjig.

Učiteljstvo meščanske in osnovne šole v Krškem je že zgodaj uvidelo, kakšen pomen imajo v vzgojnem oziru resnično dobre mladinske igre. Naša literatura je sicer na izvirnih slovenskih otroških igrah revna, a učiteljstvo si je pomagalo s prestavljanjem iz tujih literatur. Tudi nedostatku, da šola ni imela lastnega odra, je učiteljstvo znalo odpomoči s tem, da si je samo ustvarilo v šolski telovadnici lep in potrebam odgovarjajoč oder. Učiteljstvo meščanske in osnovne šole je na svojem sestanku dne 24. januarja 1909. sklenilo, da naj se v najkrajšem času uprizori spevoigra Palčki. Sestavil se je odbor in razdelilo delo. Režijo je prevzel strok. učitelj g. Maks Hočevanar, pevske točke je vadila gospa dr. Romihova, godbene točke g. Leopold Levstik, najtežje delo, ustvaritev odra, sta pa prevzela strok. učitelj g. Dragotin Humek in g. Florijan Rozman. Gospa Vanič-Ziererjeva je skrbela za garderobo. Administrativne posle in nadzorstvo sta vodila g. dr. Romih in g. Jurij Adlešič. Priprave za uprizoritev prve igre na novo ustvarjenem šolskem odru so se izvršile, kakor poroča kronika šolskega odra, z „amerikansko hitrostjo“. Glede imovine šolskega odra in razpolaganja z njegovim

inventarjem je sklenil učiteljski zbor obeh šol na konferenci dne 29. marca 1909. sledeče:

1. Gledališki oder je last obeh tukajšnjih šol, ljudske in meščanske.
2. Uporablja se sporazumno z učiteljskim osebjem obeh imenovanih šol.
3. Polovica čistega dobička gledaliških predstav dobi šolarska kuhinja, dokler jo vodi učiteljstvo, drugo polovico pa gledališki fond.
4. Učiteljstvo obeh tukajšnjih šol je neomejen gospodar gledališkega fonda.
5. Uporabljati se sme oder samo za predstave, ki jih priredi učiteljstvo.

Vse mladinske igre so se uprizarjale do svetovne vojne na šolskem odru v telovadnici, po vojni pa v sokolski dvorani, kjer se nahaja krasen in moderno urejen oder, ki je delo g. Drag. Humeka. V šolski telovadnici so se uprizorile sledeče igre, kjer so igrali ali sodelovali učitelji ter učenci in učenke mešč. šole:

25. in 28. marca 1909. **Palčki.** Otroška igra v 3 dejanjih s petjem.
2. 3. in 26. junija 1909. **V delu je sreča.** Čarobna igra s petjem v 5 dejanjih in 7 izpremembami.
19. in 20. februarja 1910. **Slepa ljubezen.** Ljudska igra s petjem v 5 dejanjih.
16. in 17. aprila 1910. **Divji lovec.** Narodni igrokaz s petjem v 4 dejanjih. Pri tej igri je sodelovalo izvečine posavsko učiteljstvo.
14. januarja 1912. **Deklica s tamburico.** Mladinska igra s petjem v 3 dejanjih.

Janko in Metka. Pravljica igra v 4 dejanjih.

24. marca 1912. **Palčki.** Otroška igra s petjem v 3 dejanjih.

1. in 2. februarja 1913. **Snegulčica in škrtje.** Veseloigra v 5 slikah.

2. maja 1914. **Pred vaškim znamenjen.** Ljudska igra v 4 dejanjih.

V sokolski dvorani so se vršile sledeče šolske prireditve:

7. in 8. marca 1920. **Pred vaškim znamenjen.** Ljudska igra v 4 dejanjih. — Igra je bila na novo priučena in uprizorjena z drugimi igralci kot leta 1914.
30. maja, 3. in 6. junija 1920. **Gorska kraljica.** Mladinska opera v 2 dejanjih.

6. 7. in 8. majnika 1921. **Krojaček junaček.** Pravljična igra v 4 dejanjih s petjem.
24. junija 1922. **Javna produkcija.**
8. decembra 1922. **Akademija** s spevoigro **Letni časi.**
26. in 27. aprila 1924. **Snegulčica in škratje.** Pravljična igra z godbo in petjem.
19. marca 1924. **Javna produkcija.**
16. in 17. majnika 1925. **Akademija** z mladinsko hrvaško opero **Šumska kraljica.**
9. 10. in 11. oktobra 1925. **Proslava plebiscita** z mladinsko opereto **Snežana.**
26. in 27. novembra 1926. **Mefistov izum.** Mladinska opereta v 3 dejanjih.

Po končani svetovni vojni se je pričela širiti po Sloveniji vzvišena ideja društva Rdečega križa. Vsled prizadevanja inspektorja dr. Leopolda Poljanca se je pričel ustanavljati po srednjih, meščanskih in osnovnih šolah Slovenije Podmladek društva Rdečega križa. Po nalogu g. dr. Poljanca je pri nadzorovalni konferenci dne 9. decembra 1923. meščanskošolski nadzornik g. Maks Hočevar pozval učiteljstvo krške meščanske šole, da naj ustanovj na zavodu Podmladek. Učiteljstvo je na svoji konferenci dne 16. januarja 1924. poverilo strok. učitelja g. T. Gasparija, da organizira razredne odbore in šolski odbor. G. Tone Gaspari je vodil na šoli to organizacijo z vnemo in uspehom do svojega odhoda na Rakek. Člen 95. poslovnika Podmladka določa, da je naloga Podmladka Rdečega križa uporabljati vsa sredstva, da se doseže, vzbudi in razvije pri mladini v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev sledeče:

1. Zavest o potrebi in plemeniti nalogi Rdečega križa v miru in vojni.
2. Da spozna in si prisvoji osnovno znanje o telesni in duševni higijeni in isto tudi praktično izvaja.
3. S praktičnim delom izvajati človekoljubne in zdravstvene naloge Rdečega križa ter osobito utrditi zavest medsebojnega pomaganja.
4. Spoznavanje državljanskih dolžnosti in odgovornosti.
5. Vzgoja v nacionalnem duhu in ljubezni do domovine ter povzdigovanje nacionalne zavesti in narodnih idealov.
6. Negovanje čustva radosti pri vsakem dobrem in koristnem delu, ki so ga storili svojemu bližnjemu, ter jih navajati na vzajemno pomaganje in podpiranje v nepravilnostih.

7. Razvijanje ljubezni do tovarišev in dece iz drugih krajev lastne in tujih držav.
8. Da zbira denar in darove v blagu za siromašne tovariše, ubogo deco, za bolne in ranjene vojake ter invalide in da podpira razne higijenske in človekoljubne ustanove.

V dobi zadnjih treh šol. let, kar obstoja na šoli organizacija Podmladka, se opaža v razredih, na hodnikih, stopniščih in straniščih večja snaga in red; za čistočo in zračenje razredov morajo paziti v posameznih razredih od učencev in učenk izvoljeni zdravstveni nadzorniki. V Podmladku so organizirani vsi učenci in učenke naše šole, mesečna članarina znaša 50 p, siromašnim učencem ni treba plačevati članarine. Poleg članarine, ki jo mora pošiljati Podmladek naše šole v Beograd glavnemu odboru, so nabrali naši podmladkarji v zadnjih 3 letih za razne namene sledeče vsote:

1. Prispevek Podmladka za šolski klavir . . .	5500'—	Din
Iz čistega dobička produkcije dne 19. III. 1924., igre Snegulčica in škratje dne 26. in 27. IV. 1924., akademije dne 16. in 17. V. 1925. in proslave koroškega plebiscita dne 10. in 11. X. 1925.		
2. Podpore učencem in učenkam ob priliki poučnega majniškega izleta dne 23. in 24. V. 1924. k slapu Savice	1119'—	"
3. Društvu Rdečega križa v Ljubljani	562'50	"
4. Društvu za čuvanje narodnega zdravja v Beogradu	53'—	"
5. Društvu za narodno prosvečevanje	23'—	"
6. Za Karadjordjev dom v Topoli	28'—	"
7. Za spomenik padlim v Dobrudži	21'—	"
8. Za hram sv. Save v Beogradu	33'—	"
9. Za spomenik Sindjeliću	22'—	"
10. Poplavljenecem v ljublj. oblasti, čisti dobiček igre Mefistov izum	319'80	"

Skupaj 7681'30 Din

Vsota 5500'— Din se je uporabila kot prispevek za nakup novega šolskega klavirja z dovoljenjem glavnega odbora Podmladka Rdečega križa v Beogradu, broj 3686 z dne 25. IX. 1925. Na članarini je poslal Podmladek naše šole v Beograd v šol. letih 1923./24. do 1926./27. znesek 1381'25 Din; torej je izdal naš Podmladek tekom svojega obstoja vsoto 9062'55 Din. V hranilnici ima Podmladek še 831'03 Din. Vsak razred prejema mesečno po 1 izvod Glas-

F. S. STIPLOVŠEK.

LINA VALVAZORJEVE HIŠE.

nika Podmladka Rdečega Križa. Letos so dobili učenci in učenke že vdrugič iz Amerike od Podmladkarjev razna darila. Podmladkarji naše šole si dopisujejo s podmladkarji drugih šol v naši državi in s podmladkarji iz drugih držav; poština je pri tem dopisovanju prosta.

Na meščanski šoli v Krškem obstoja že drugo leto organizacija Trezne mladine. To organizacijo vodi z velikim uspehom strok. učitelj g. Josip Žabkar, ki jo je ustanovil lansko šol. leto na pobudo g. dr. Gerloviča iz Brežic in g. dr. Mikiča iz Ljubljane. Oba imenovana gospoda sta lansko leto predavala s pomočjo filma našim učencem in učenkam o škodljivosti alkoholnih pijač. Lansko šol. leto je bilo organiziranih v društvu Trezne mladine izmed 179 učencev in učenk 129, letos pa je organiziranih izmed 195 učencev in učenk naše šole 128. Naša mladina se z resnobo in z veseljem oklepa te organizacije, kar je za Krško in njega vinorodno okolico vsekakor razveseljivo dejstvo.

H koncu svojega poročila si šteje ravnateljstvo v prijetno dolžnost, dodati spisu življenjepise štirih za krško meščansko šolo velezaslužnih oseb, in sicer življenjepis g. M. Hočevarja, g. Josipine Hočevarjeve, g. ravnatelja Ivana Lapajneteta in g. ravnatelja dr. Tomaža Romiha. Prva dva sta jo ustvarila in utemeljila z denarnimi sredstvi, druga dva pa z bogatimi zakladi svojega duha.

MARTIN HOČEVAR.

Ustanovitelj in največji dobrotnik krške meščanske šole, gospod Martin Hočevar, je bil rojen dne 7. oktobra 1810. v Podlogu pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Šolal se je v Ljubljani, kjer je dovršil normalko. V poznejši dobi se je sam izvežbal v računstvu in osobito v nemščini, da jo je popolnoma obvladoval pismeno in ustno. Prvotno je bil s svojim starejšim bratom Ivanom v službi g. Viranta v Ljubljani, ki je bil prvi zakupnik užitninskega davka na bivšem Kranjskem. V poznejših časih sta oba brata sama vzela užitninski davek v najem. Raditega je g. Martin Hočevar večkrat menjal svoje bivališče. Leta 1836. je stanoval v Št. Jerneju na Dolenjskem, kjer se je že zanimal za šolstvo ter mladino večkrat obdaroval s šolskimi potrebščinami. Leta 1842. se je stalno naselil v Krškem ter stanoval v hiši štev. 111. Kmalu si je pa kupil lastno hišo, kjer je imel prvotno gostilno in pošto. Ker je bil sila podjetnega duha, si je pridobil kot zakupnik užitninskega davka, kot podjetnik sav-

MARTIN HOČEVAR.

skih in železniških naprav, kot udeleženec različnih denarnih zavodov velikanško premoženje. To premoženje, ki si ga je pridobil s pridnostjo, varčnostjo in srečnimi podjetji, je blagodušno delil z ubošci in sirotami. Posebno velik prijatelj je bil šolski mladini, kajti uvidel je, da se more le na podlagi prave omike doseči blagostanje in sreča narodova ter sreča poedincev. Svoje srčne ljubezni do mladine ni razodeval samo z besedami, temveč tudi z dejanji. Sezidal je v Krškem na lastne stroške krasno dvonadstropno poslopje za osnovno in meščansko šolo; stroški so znašali nad 100.000 goldinarjev. Pokoj-

ni g. Hočevár je bil deželni in državni poslanec, več let predsednik krajnega šol. sveta in krajni šolski nadzornik, dalje občinski svetovalec ter načelnik mestnega gospodarskega odbora. V svoji oporoki se je spominjal krških revežev, meščanskošolskih učencev, šole v Kostanjevici in Mokronogu, sirotišnice in filharmoničnega društva v Ljubljani, katerim je zapustil velike svote. Hočevárjevih ustanov je bilo 12 po 91 goldinarjev na leto, do katerih so imeli v prvi vrsti pravico dečki iz krškega okraja. Mnogo ustanov je bilo tudi od gospe Hočevárjeve. Vseh teh ustanov ni več na šoli, ker se je moral med svetovno vojno izročiti ves za ustanove naloženi denar avstrijski upravi za vojno posojilo. Gospod M. Hočevár je umrl dne 17. aprila 1886. Njegovo truplo počiva v mavzoleju na krškem pokopališču.

GOSPA JOSIPINA HOČEVARJEVA.

JOSIPINA HOČEVAR.

V enaki meri kot g. M. Hočevar je skrbela za meščansko šolo tudi njegova soproga, gospa Josipina Hočevarjeva, ki je zlasti po smrti svojega soproga čestokrat pomagala učencem z denarnimi podporami, s toplimi oblekami, z dobro hrano i. t. d. Gospa Josipina Hočevarjeva, rojena Mulej, je zagledala luč sveta dne 6. aprila 1824. v Radovljici na Gorenjskem. Njeni starši so bili premožni Gorenjci, imeli so velika posestva v Radovljici, Lescah in v Vodežiču pri Bledu. V Radovljici so imeli Mulejevi gostilno, milarno, trgovino in tovarno za sukno. Oče Matija je dovršil

gimnazijo v Celovcu in univerzo v Gradcu, v državno službo pa ni vstopil, temveč je prevzel doma gospodarstvo in trgovino. Ker je bil previden, podjeten in izboren gospodar, napram ljudem pošten in odkritosrčen, so ga vsi spoštovali in hodili k njemu po nasvete v pravnih in gospodarskih zadevah. Mati naše pokojne dobrotnice je bila doma iz Stražišča pri Kranju iz Globočnikove hiše ter se je šolala v ljubljanskem nunskem samostanu. Josipina je preživela svojo mladost pri babici Josipini in dedu Antonu Globočniku v Stražišču, odkoder je obiskovala tudi osnovno šolo v Kranju do svojega 12. leta. Pri Globočnikovih v Stražišču so izdelovali ter prodajali sita in mreže iz žime. Ta obrt je še sedaj ohranjena v Stražišču kot domača obrt. Ko je dovršila Josipina 12. leto, so jo poslali v škofjeloški nunski samostan, kjer so ji privzgojili jekleno vztrajnost in pridnost ter usmiljenost, ki jo je potem spremljala skozi vse njeno življenje in bila temelj njenemu poznejšemu bla-

gemu delovanju. Ker ji je oče zgodaj umrl, je morala pomagati materi v Radovljici pri obširnem gospodarstvu. Ko pa je zbolela v Stražišču stara mati, je morala voditi sama na domu deda in babice gospodarstvo do svoje omožitve z g. M. Hočevarjem, ki se je izvršila dne 9. oktobra 1842. Prišla je torej v Krško prav dobro izvežbana v gospodarstvu in gospodinjstvu.

Prvotno sta imela v svoji hiši gostilno, ki je bila radi izborne postrežbe vedno dobro obiskana. Razven tega je še pripomoglo k dobremu obisku te gostilne živahno brodarstvo pred otvoritvijo železnice leta 1863. in vožnja po glavnih cestah. Leta 1847. sta opustila gostilno, g. Hočevar se je bavil z raznimi kupčijami in bil udeležen pri raznih podjetjih, gospa pa mu je vzorno vodila gospodinjstvo. Na ta način je blagostanje rastlo od leta do leta. Ker je bila gospa Hočevarjeva izobrazena, vljudna in prijazna, so zahajali k njej prav radi v posete meščani in uradniki. Posebno zabavni so bili pri njej dnevi vinske trgatve. Gospa je povabila skoraj vsako leto na trgatve meščane in uradnike v svoj vinograd, kjer so se zabavali včasih pozno v noč. Ljubila je namreč vesele družbe kjer se je prepevalo. Posebno je ljubila ubrano cerkveno petje. Učenci meščanske šole, ki so peli v cerkvi pri sv. maši ob nedeljah, so dobili od nje vsako leto o božiču toplo zimsko obleko. Po smrti g. Hočevarja je postala sama lastnica ogromnega premoženja, ki ga je uporabljala, da je podpirala šole, cerkve, siromake, razna društva, zavode i. t. d. Velikanske so bile dobrote, ki jih je prejela od nje meščanska in osnovna šola: revnim učencem je kupovala obleko in šolske potrebščine, dajala jim je hrano i. t. d. Blaga dobrotnica naše šole, gospa Josipina Hočevarjeva, je zatisnila svoje oči dne 16. marca 1911.; pokopana leži v mavzoleju na krškem pokopališču. V svoji oporoki je določila vsoto 48.000 kron za 8 ustanov, ki bi jih naj prejemale učenci krške meščanske šole iz brežiskega sreza, ter vsoto 24.000 kron za 2 ustanovi, ki bi jih naj dobivala 2 učenca krške meščanske šole na obrtni šoli v Ljubljani. Za ustanovitev IV. razreda je izročila vsoto 60.000 kron, ki bi se naj uporabljala za kritje stroškov tega razreda. Za vse dobrote, ki jih je prejemale krška meščanska šola od blagopokojne gospe Hočevarjeve in blagopokojnega gospoda M. Hočevarja, jima izkazuje učiteljstvo in šolska mladina svojo hvaležnost s tem, da se udeležuje sv. maš zadušnic, ki se darujejo na dan smrti obeh dobrotnikov.

Slava spominu gospoda Hočevarja in gospe Hočevarjeve!

IVAN LAPAJNE.

IVAN LAPAJNE.

Prvi ravnatelj krške meščanske šole je bil g. Ivan Lapajne, ki je vodil zavod skozi 28 let in mu pridobil tekom svojega dolgoletnega in plodonosnega delovanja s pomočjo na meščanski šoli nastavljenih učiteljev ugled, ki je segal daleč preko mej krškega sreza. Ob svojem službenem nastopu v Krškem je našel sicer novo poslopje, vse drugo pa je moral sam ustvariti z nepopisnim trdom. Največja ovira za razvoj šole v prvih letih je bilo premajhno število učencev. A s pomočjo blagopokojnega g. Hočevarja in s krepko voljo g. ravnatelja Lapajneteta, ki se ni ustrašil prav nobenega napornega dela,

ter vsled vidnih in vsako leto večjih učnih uspehov, ki so jih dosegali pri svojih učencih na mešč. šoli nastavljeni učitelji, je odpadla tekom let tudi ta zapreka, število učencev je vsako leto raslo, tako da je v zadnjih letih celo začelo primanjkovati prostora. G. ravnatelj Lapajne je preživel več kot četrto stoletja v prostorih krške meščanske šole; od svoje upokojitve leta 1906. dalje živi v Krškem kot upokojenec in opravlja kljub visoki starosti ravnateljske posle krške okrajne posojilnice.

G. Ivan Lapajne se je rodil dne 22. februarja 1849. na Vojskem pri Idriji. Osnovno šolo je obiskoval v Idriji, realko v Gorici in Ljubljani, moško učiteljsišče v Ljubljani, kjer je napravil leta 1868. zrelostni izpit, ki ga je usposobil za učitelja na glavnih šolah. Ker ni dobil takoj službe, je vstopil po maturi v 5. realko. V tem letu je bil instruktor v rodbini takratnega deželnega predsednika Konrada Aibichsfelda, ki je postal pozneje na Dunaju naučni minister. Po prizadevanju Konrada Aibichsfelda je dobil g. ravnatelj Lapajne službo učitelja na rudniški šoli v Idriji, kjer je prebil 2 leti, potem je postal nadučitelj v Ljutomeru; nadučiteljsko službo je opravljal 7 let. Leta 1878. je bil imenovan za začasnega ravnatelja na novoustanovljeni meščanski šoli v Krškem, 4 leta pozneje je postal stalni ravnatelj; na tem službenem mestu je ostal do svoje upokojitve leta 1906. Ker je bila novoustanovljena meščanska šola v Krškem

mišljena kot nekakšna ponemčevalnica za Posavje, je avstrijska naučna uprava mislila imenovati za ravnatelja nekega nemškega profesorja. Ker so pa poznali člani takratnega krškega okrajnega šolskega sveta g. Ivana Lapajneto po njegovih spisih kot izvrstnega šolnika, mladinoljuba ter narodnjaka in ker so hoteli imeti na vodilnem mestu meščanske šole Slovenca, so glasovali pri seji, ko se je oddajala ravnateljska služba, za g. Lapajneto proti volji takratnega glavarja in naučne uprave. Na posamezne člane okrajnega šolskega sveta je znal vplivati s finim taktom pokojni g. Viljem Pfeifer, da so oddali posamezni člani svoje glasove slovenskemu kandidatu in ne nemškemu. Leta 1871. je napravil g. Lapajne na učiteljišču v Ljubljani usposobljenostni izpit za meščanske šole iz jezikovno-zgodovinske skupine. Bil je prvi Slovenec na bivšem Kranjskem, ki je imel toliko volje in poguma, da je šel k izpitu pred popolnoma nemško izpraševalno komisijo. Gospod ravnatelj Ivan Lapajne je bil več kakor 20 let član okrajnega šolskega sveta v Krškem, kjer se je krepko potegoval za pravice učiteljstva ter prišel večkrat navzkriž z nadzorniki in glavarji. Od leta 1883. do 1888. je bil nadzornik za novomeški okraj. Ker ni imel takrat noben založnik poguma založiti šolskih zvezkov s slovenskimi napisi, je izdal g. ravnatelj Iv. Lapajne na lastne stroške pisanke, ki so imele na obojih straneh zemljevide s slovenskim besedilom; izdaja teh zvezkov ga je stala 2000 goldinarjev. Ker ni bilo odjemalcev za te zvezke, jih je ob priliki svojih nadzorovanj razdeljeval učencem brezplačno po osnovnih šolah. Po njegovi zaslugi so dobivali v prvih letih obstoja meščanske šole učenci brezplačno vse učne knjige in šolske potrebščine. Takoj po svojem prihodu v Krško si je osnoval lastno vremensko opazovališče. Leta 1883. je priredil v šoli poljedelsko, živinorejsko in sadjerejsko razstavo v zvezi s tombolo; dobitki so bili poljedelski stroji. Razstava je bila zrcalo takratnega blagostanja okoliških kmetov. Veliko truda je imel gospod ravnatelj Iv. Lapajne z nabavo opreme in učil za meščansko šolo. Podpirali so ga pri tem delu učitelji, ki so službovali na šoli. Prirodopisna zbirka je izvečine delo g. Ferd. Seidla; preparate raznih živali je izvršil večinoma on. Veliki del sedanje mineraloške zbirke je darilo bivšega lastnika mokronoške graščine g. Berga. Zbirko učil za risanje je zbral in večinoma sam izdelal g. Dragotin Humeč.

G. ravnatelj Lapajne je ustanovil v Krškem leta 1885. okrajno posojilnico, ki ima svoje poslovne prostore v lastni enonadstropni hiši št. 98 in 99. To hišo je kupila posojilnica od bivše lastnice

gospe Gödl. Pri ustanovitvi posojilnice sta mu pomagala g. Seidl in pokojni vikar g. Knaus, ki je bil tudi njen prvi predsednik.

Pisateljsko delovanje g. Iv. Lapajnet je bilo obširno in mnogovrstno. V Ljutomeru je osnoval list Slovenski učitelj, ki je zagovarjal nove šolske zakone in pravice slovenskega učiteljstva. Leta 1890. je osnoval v Celju političen in gospodarski list Domovino, ki je imel ilustrirano prilogo Obrtnik. Nadalje je ustanovil list Dolenjske novice, ki so izhajale pod njegovim uredništvom 4 leta v Novem mestu. V Krškem je izdajal list Slovenski zadrugar. Sodeloval je pri Zori, Ljubljanskem Zvonu, Učiteljskem Tovarišu, Popotniku, Slovenskem Narodu, Edinosti, Soči in pri Pedagoških letnikih. Poleg vsega tega je sestavil, spisal, oziroma poslovenil vrsto šolskih knjig iz najrazličnejših strok. Njegova samostojna dela so: Kranjsko ljudsko šolstvo (1870.), Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev (1883.), Prvi pouk (1885.), Praktična metodika za učitelje in učiteljske pripravnike, Domovinoslovje, Krško in Krčani (1894.), Kratka zgodovina pedagogije, Gurkfelder Gedenkbücher. (Na željo gospe Hočevarjeve je izšla knjiga leta 1894. tudi kot podlistek v listu Süddeutsche Post, ki je izhajal v Mariboru.) Njegova zadnja knjiga o posojilnicah je doživela 3 izdaje. V prvi izdaji se je imenovala „Navodilo o osnovanju in poslovanju slovenskih posojilnic“, v drugi „Slovenski posojilničar“, v tretji izdaji, ki je izšla po prevratu, se je pa imenovala „Jugoslovanski posojilničar“.

Za vse svoje šolsko, kulturnoprosvetno in gospodarsko delovanje je žel prav malo pohvale in priznanja. Njegovo delovanje med Slovenci pač ni bilo po godu takratni nemški upravi in njenim eksponentom. Kot nadučitelj je dobil v Ljutomeru od štajerske kmetijske družbe srebrno kolajno, od okrajnega šol. sveta v Krškem leta 1888. ob priliki 10letnice šole slovenski pohvalni dekret, po prevratu pa za zasluge kot šolnik in organizator posojilnice red sv. Save 5. razreda.

Želimo mu, da bi užival svoj zaslužen pokoj še prav mnogo let v zdravju in zadovoljstvu med Krčani. Meščanska šola pa želi svojemu prvemu ravnatelju, da naj ostane jesen njegovega življenja jasna še mnogo in mnogo let.

DR. TOMAŽ ROMIH.

Drugi ravnatelj krške meščanske šole je bil g. dr. Tomaž Romih. Vodil je zavod skozi 17 let, spravil ga je s pomočjo na šoli nastavljenega učiteljstva na višino in do slovesa, kakršnega ni užil.

Dr. TOMAŽ ROMIH.

vala v predvojni dobi nobena sorodna šola med Slovenci. Vsled svoje globoke in vsestranske naobrazbe, osobito v pedagoškem oziru, je znal pridobiti učitelje in učence za delo in študij, da so vsi z veseljem in vnemo izpolnjevali svoje dolžnosti. Sam jim je bil v tem oziru vzgled, delal in učil se je skozi vse svoje življenje, počitku in zabavi je odmeril le prav malo prostega časa. Še sedaj v svoji visoki starosti ni skoraj nikoli brez dela, zanima se še vedno za napredovanje meščanskošolskih učencev, katerim ni bil samo učitelj in vzgojitelj, temveč je visel ves čas svojega služ-

bovanja s pravo očetovsko ljubeznijo na njih. Osobito ga zanima delo učiteljstva na meščanski šoli, kamor prihaja vsaj vsak teden enkrat, da ostane v stiku s šolo in z učiteljstvom ter da ga vzpodbuja k delu in zvestemu izpolnjevanju njegovih dolžnosti.

G. dr. Tomaž Romih se je rodil dne 18. decembra 1853. v Dobju pri Planini nad Sevnico. Osnovno šolo je obiskoval v Dobju in Celju, gimnazijo v Celju, univerzo pa v Gradcu. Po končanih filozofskih študijah je hospitiral na vadnici drž. moškega učiteljišča v Mariboru pri učitelju Miklošiču 6 mesecev ter nastopil dne 14. marca 1876. službo suplenta na deški osnovni šoli v Ptuj. Dne 31. julija 1877. je napravil na mariborskem učiteljišču zrelostni izpit, leta 1878. usposobljenostni izpit za osnovne šole, leta 1882. pa v Gradcu usposobljenostni izpit za meščanske šole. Leta 1879. je postal v Ptuj stalni podučitelj. Dne 31. julija 1887. je postal stalni strokovni učitelj na deški meščanski šoli v Krškem. Leta 1890. je napravil na graškem vseučilišču doktorat iz modroslovja. Po upokojitvi g. ravn. Lapajnetu mu je bilo podeljeno leta 1906. ravnateljsko mesto, ki ga je opravljal do svoje upokojitve leta 1923., torej 17 let. Sedaj živi v Krškem kot upokojenec ter vodi kot pisarniški ravnatelj občinsko

F. S. STIPLOVŠEK.

STARA HIŠA.

hranilnico, ki jo je sam ustanovil in ki je njegov ponos. V dolgi dobi njegovega 47 letnega službovanja ni delal samo v šoli kot učitelj in vzgojitelj, udeleževal se je pri raznih društvih in gospodarskih ustanovah, dopisoval je v razne časopise ter spisal nekaj knjig. Kjer je bilo treba pomagati svojemu bližnjemu, tam je bil gotovo g. dr. Romih.

Njegovo delo se je pričelo v Ptuj. Pred njegovim prihodom je bilo v Ptuj vse nemško, v uradih in šolah se je govorila edino nemščina, čitalnica je spala, vse je še bilo pod vplivom nemških zmag nad Francozi, narodno navdušenje iz taborskih časov je izginilo. Ko je videl, da niso kazali nemški učitelji na nekem zborovanju „Lehrerbunda“ v Mariboru, kjer je imel g. dr. Romih predavanje o pouku slovenščine na takratnih spodnještajerskih ljudskih šolah, volje pripoznati mesta slovenščini na naših šolah, je dosegel, da so izstopila vsa spodnještajerska učiteljska društva iz „Lehrerbunda“. Po njegovem prizadevanju so ustanovili v Ljubljani „Zavezo slovenskih učiteljskih društev“. Slovensko učiteljstvo se je na ta način odtegnilo nemškemu vplivu ter začelo posvečati več pozornosti slovenščini na takratnih spodnještajerskih ljudskih šolah. Leta 1883. je ustanovil g. dr. Romih v Ptuj slovensko pevsko društvo. Povod ustanovitvi tega društva je dala Miklošičeva slavnost v Ljutomeru. Božidar Rajč, župnik pri Sv. Barbari v Halozah in znani prvoboritelj Slovencev v ptujem okraju, je prirejal vsako leto velike ljudske slavnosti, kjer je navduševal ljudstvo za narodne ideale in vzbujal nacionalno zavest. G. dr. Romih je spremljal pri teh slavnostih Božidara Rajča ter imel nalogo preskrbovati pevce za ubrano petje. Udeležil se je Modrinjakove slavnosti v Središču, Vrazove v Ormožu in Miklošičeve v Ljutomeru. Po Miklošičevi slavnosti je organiziral v Ptuj svoje pevce v društvo, kateremu je sestavil tudi pravila. To pevsko društvo je nastopilo leta 1884. v Mariboru, 1885. v Celju in 1886. v Ptuj ter želo povsod velikanske uspehe. Pred pevskimi nastopi in ob koncu so razni govorniki v nemali poslušalce in vzbujali v njih narodno zavest. Poslušalci so se čudili lepi govornici govornikov in njihovem izražanju v slovenščini. Leta 1888. je obiskalo pevsko društvo iz Ptuja g. dr. Romiha v Krškem ter napravilo pred šolo in pri g. Gregoriču koncert. Za zasluge, ki jih je imel pri tem društvu, so ga imenovali za svojega častnega člana.

Delovanje g. dr. Romiha v Krškem je bilo mnogostransko. Kot učitelj in ravnatelj je imel pred očmi vedno sloves šole, z vednim delom in samoizobrazbo si je prizadeval spraviti poverjeni mu za-

vod do najvišje stopnje popolnosti. Na meščanski šoli je poučeval skoraj ves čas svojega službovanja v III. in IV. razredu matematiko. Poučeval je ta predmet z veseljem in vnemo, skušal ga je napraviti učencem kolikor mogoče zanimivega na ta način, da je jemal skoraj vse primere in naloge iz praktičnega življenja. Pri tem predmetu je osobito temeljito obravnaval in vežbal knjigovodstvo. Dolgo časa je poučeval tudi prirodoslovje; če je manjkalo učiteljev, je učil tudi druge predmete. Stenografijo je poučeval od ustanovitve IV. razreda do svoje upokojitve. Velike uspehe je dosegel tudi pri petju, ki ga je moral prevzeti po odhodu meščanski šoli prideljenega učitelja g. Ravniharja. Posebno pažnjo je posvečal pomnožitvi in nabavi učil. Tekom svojega ravnateljevanja je nakupil veliko množino novih in modernih aparatov za prirodoslovni pouk, da so pri tem predmetu sedaj mogoči najbolj sestavljeni poizkusi. Zbirka zemljepisnih in zgodovinskih zemljevidov ter slik, učiteljska knjižnica, ki šteje danes 1199 strokovnih knjig, slovenska in nemška šolarska knjižnica, je izvečine njegovo delo. S svojim nastopom si je znal pridobiti naklonjenost g. glavarja Oreška, ki mu je dajal letno za nabavo učil svoto 2000 kron.

Vsled zaupanja, ki ga je užival v mestu in okolici, je bil 12 let župan krške mestne občine. Kot župan je uvedel na občini dosledno slovensko uradovanje, skrbel je za izboljšanje občinskih potov in mostov. Večkrat je povabil v Krško deželne predsednike, pri katerih je izposloval razne ugodnosti za krško meščansko šolo. Ustanovil je bolnico, ki je bila od začetka zasebna, pozneje pa javna; prva leta jo je vodil sam. Ustanovil je v Krškem tudi Vinsko zadrugo in Zadružno tiskarno. Njegovo življensko delo je občinska hranilnica, ki jo je ustanovil leta 1901. Razvila se je tekom let v mogočen denarni zavod, ki zaposluje 3 uradnike. Denarnega prometa je imela hranilnica v poslovnem letu 1926. 29,005.567'02 Din, hranilnih vlog pa 9,410.407'18 Din. G. dr. Romih vodi hranilnico kot pisarniški ravnatelj od njene ustanovitve do danes vsa leta razven enega.

Ker je v Krškem primanjkovalo stanovanj za uradništvo, je preskrbel stavbišče in staro hišo odboru za upravo mestnega premoženja, ki je moral potem sezidati za uradniška stanovanja lepo, veliko enonadstropno hišo.

Velikanske zasluge si je stekel g. dr. Romih z obnovo vinogradov v krški okolici. V letih 1887. do 1890. je uničila trtna uš vse vinograde. Izprevidel je takoj, da je treba ljudstvu pomagati.

OBČINSKA HRANILNICA V KRŠKEM.

JOSIP VUTKOVIČ.

Najpreje se je udeležil tečaja na kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu, potem je začel učiti vinogradnike umne trtoreje. S pomočjo podpor Kranjske hranilnice, deželnega odbora in države je nabavil več milijonov ameriških trt, ki so jih dobili vinogradniki v okolici. Nove nasade je sam nadzoroval, učil posestnike škropljenja z galico proti peronospori in žveplanja proti oidiju. Prehodil je v okolici vse vinograde, vsako jutro se je odpravil zgodaj v okolico ter se vrnil vedno pravočasno k dopoldanskemu pouku. Starejši posestniki se ga še ra-

di spominjajo, mladina pa za njegove zasluge, ki jih ima pri obnovi vinogradov, skoraj nič ne ve. Ko so pričele roditi nove trte, je uvedel kot župan v Krškem letne vinske sejmove, za katere je sam sestavil poslovnik.

V Krškem je imel nekaj časa izobraževalni tečaj za kmetiške fante ter knjigovodstveni tečaj za obrtniške mojstre. Svoj vpliv pri gospe Hočevarjevi je uporabljal, da je dajala krška dobrotnica potrebne vsote za bolnico, za ustanovitev IV. razreda na meščanski šoli, za temeljito popravilo šolskega poslopja leta 1903., za stipendije i. t. d. G. dr. Romih je bil kot zastopnik učiteljstva skozi 15 let član krškega okrajnega šolskega sveta.

Po prevratu je bil imenovan v anketo za preustroj narodnega šolstva; z velikim navdušenjem in veseljem se je vozil v Ljubljano k tem sejам, kjer so ustvarili podlago za razvoj šolstva v Sloveniji. Kot vešč matematik in prirodoslovec je z velikim veseljem pripravljал učitelje v Krškem za osnovno- in meščanskošolske izpite. Dopisoval je mnogo v posamezne liste, spisal je za šole 2 knjigi, in sicer „Temeljni nauk o knjigovodstvu in menicah“ ter „Knjigovodstvo za obrtne nadaljevalne šole“. Kakor je bil vnet za mešč. šolo, tako je tudi skrbel za razvoj in povzdigo krške obrtne nadalj. šole.

Vsled svojega blagega in dobrega srca je pomagal vsakomur, ki je bil potreben pomoči. Tudi o g. dr. Romihu bi se dalo reči kakor o Pestalozziju: „Vse za druge, zase nič“. Za svoje vsestransko delovanje je žel prav malo priznanja. Pred svojo upokojitvijo, služil je 47 let, je bil odlikovan z redom sv. Save 5. razreda, poleg tega je častni član pevskega društva v Ptuj, krške požarne brambе in častni meščan krške mestne občine.

Tudi svojemu drugemu ravnatelju, g. dr. Tom. Romihu, želi meščanska šola še mnogo srečnih in zadovoljnih let v zasluženem pokoju med Krčani, ki mu bodo za njegovo vsestransko delo v šoli in izven nje ohranili svojo ljubezen, spoštovanje in vdanost za vedno.

Bog ga ohrani še mnogo let!

SEZNAM RAVNATELJEV KRŠKE MEŠČANSKE ŠOLE:

1. Ivan Lapajne 1878. — 1906.
2. Dr. Tomaž Romih 1906. — 1922.
3. Josip Vutkovič 1922. —

SEZNAM UČITELJSTVA,

ki je bilo nastavljeno na krški meščanski šoli.

1. Lapajne Ivan 1878.-1906.	19. Vutkovič Josip 1919.-
2. Vidmar Vinko 1878.-1879.	20. Hafner Kristina 1919.-1920.
3. Bezljaj Josip 1880.-1899.	21. Žabkar Josip 1919.-
4. Kvapil Josip 1881.-1882.	22. Praprotnik Stan. 1919.-1920.
5. Seidl Ferdinand 1882.-1887.	23. Tavčar Marija 1920.-
6. Dr. Romih Tomaž 1887.-1922.	24. Fink Leon 1920.-1922.
7. Humek Drago 1897.-1919.	25. Mikolič Ljudevit 1920.-1923.
8. Cizelj Josip 1899.-1903.	26. Gaspari Anton 1920.-1926.
9. Levstik Leopold 1903.-1911.	27. Fabjan Antonija 1921.-1922.
10. Žnideršič Ivan 1903.-1906.	28. Verbič Ivan 1921.-
11. Brinar Josip 1905.-1906.	29. Kosec Nežika 1922.-1923.
12. Magerl Ivan 1906.-1919.	30. Andrejčič Olga 1922. (1 mes.)
13. Marinček Fran 1906.-1908.	31. Štupica Marija 1923.-
14. Hočevnar Maks 1908.-1920.	32. Stiplovšek Fran 1924.-
15. Dr. Rostohar Fran 1911.-1912.	33. Legiša Angela 1924.-
16. Vršič Emil 1912.-1913.	34. Lukan Rada 1926.-
17. Zavrl Albin 1913.-1921.	35. Jurčec Ivan 1927.
18. Namorš Leopold 1914.-1920.	

SEZNAM VEROUČITELJEV.

1. Ivan Knavs, vikar v Krškem,	1878.-1900.
2. Ljudevit Škufca, župnik v Krškem,	1900.-1902.
3. Ivan Renier, župnik v Krškem,	1902.-1906.
4. Fran Vidmar, kaplan v „	1906.-1910.
5. Alojzij Kurent, župnik v Krškem,	1910.-1920.
6. p. Rafael Bogataj, redovnik v Krškem,	1919.-
7. Leopold Turšič, župnik v Krškem,	1920.-1924.
8. p. Avzelij Šerik, redovnik v Krškem,	1925. 2 meseca.
9. Alojzij Pavlovič, kaplan na Vidmu,	1925. 2 meseca.

SEZNAM UČITELJSTVA, ki je bilo prideljeno meščanski šoli.

1. Ravnikar Andrej, učitelj na osn. šoli v Krškem, 1887.-1889.
2. Gabršek Fran, nadučitelj v Krškem, 1893.-1894.
3. Adlešič Jurij, „ „ „ 1896. (3 mesece).
4. Zierer Pavla, učiteljica na osn. šoli v Krškem, 1914.-1920.
5. Bernot Josip, naduč. v Vel. Podlogu, 1914.-1918.
6. Stiasny Ljudevit, šol. nadzornik v Krškem, 1914.-1919.
7. Levstik Leopold, nadučitelj v Krškem, 1915.-1916.
8. Vanič Janko, učitelj na osn. šoli v Krškem, 1917.-1918.
9. Kopitar Andrej, kaplan v Leskovcu, 1918.-1919.
10. Šantel Avgusta, strok. učiteljica v Krškem, 1918. (nekaj časa.)

DEŽELNI ŠOLSKI NADZORNIKI IN OBLASTNI INSPEKTORJI.

1. Rajmund Pirker 1878.-1886.	8. Dr. Janko Bezjak 1919.-1919.
2. Jakob Smole 1886.-1897.	9. Dr. Mih. Opeka 1919.-1919.
3. Josip Šuman 1897.-1900.	10. Dr. L. Poljanec 1919.-1923.
4. Peter Končnik 1900.-1901.	11. Josip Wester 1924.-1926.
5. Fran Hubad 1901.-1903.	12. Dr. Stanko Beuk 1925.-1926.
6. Fran Levec 1903.-1909.	13. Dr. Drag. Lončar 1926.-1927.
7. Albin Belar 1909.-1918.	14. Dr. K. Capuder 1927.-

OKRAJNI ŠOLSKI NADZORNIKI.

1. Mihael Wurner 1878.-1884.	4. Balt. Knapitsch 1994.-1897.
2. Jakob Vodeb 1884.-1889.	5. Ivan Benda 1897.-1899.
3. Fran Gabršek 1889.-1894.	6. Klemen Profit 1899.-1902.

7. Albin Belar	1902.-1909.	10. Ljudevit Stiasny	1918.-1920.
8. Karel Schrautzer	1909.-1911.	11. Maks Hočevan	1920.-1924.
9. Dr. H. Svoboda	1911.-1918.		

UČITELJSKI ZBOR V ŠOL. LETU 1926./27.

Josip Vutkovič, stalni ravnatelj, izprašan za I. strok. skup., je poučeval do 3. jan. 1927. zemljepis in zgodovino v I. b razredu ter petje v vseh razredih, po 3. jan. 1927. pa petje in goslanje v vseh razredih, tedensko 14 ur.

Ivan Jurčec, osnovnošolski učitelj, razrednik I. a razreda, prideljen meščanski šoli, je poučeval slovenščino, nemščino ter zemljepis in zgodovino v I. a in I. b razredu, tedensko 24 ure.

Angela Legiša, osnovnošolska učiteljica, prideljena mešč. šoli, je poučevala slovenščino v II. b razredu, nemščino ter zemljepis in zgodovino v II. a in II. b razredu ter žensko telovadbo v vseh razredih, tedensko 24 ure.

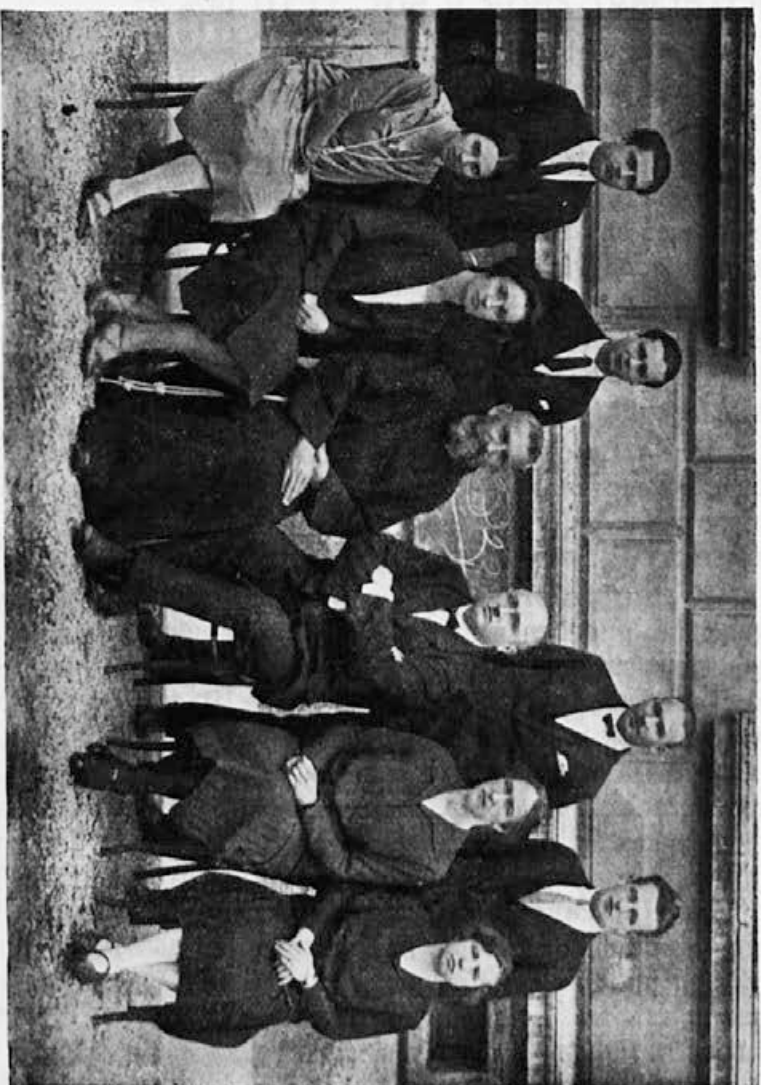
Rada Lukan, strokovna učiteljica, izprašana za I. skup., je poučevala slovenščino v II. a, III. in IV. razredu, zemljepis in zgodovino v III. in IV. razredu, nemščino v III. razredu ter državo-znanstvo v IV. razredu, tedensko 24 ure.

Franjo Stiplovšek, osnovnošolski učitelj in absolvent slik. akademije, prideljen meščanski šoli, razrednik III. razreda, je poučeval geometrijo in geom. risanje v I. a, II. a in II. b razredu, prostoročno risanje v I. a, I. b, II. a, II. b in III. razredu ter deška ročna dela v III. in IV. razredu, tedensko 25 ur.

Marija Stupica, strokovna učiteljica, izprašana za I. skup., razredničarka I. b razreda, je poučevala srbohrvaščino v vseh razredih, nemščino v IV., ženska ročna dela v I. b in III. ter gospodinjstvo v I. b in III. razredu, tedensko 21 uro.

Marija Tavčar, stalna strok. učiteljica, izprašana za II. skup., razredničarka II. b razreda, je poučevala računstvo v I. a in I. b razredu, prirodopis v I. b, II. a in II. b razredu, geometrijo in geom. risanje v I. b razredu, ženska ročna dela v II. b in IV. ter gospodinjstvo v II. b in IV. razredu, tedensko 23 ure.

Ivan Verbič, stalni strok. učitelj, izprašan za II. skup., razrednik II. a razreda, je poučeval računstvo v II. a in II. b razredu, prirodopis v I. a, fiziko v III. in IV. razredu, higijeno ter deško telovadbo v vseh razredih in deška ročna dela v II. a razredu, tedensko 25 ur.

UČITELJSKI ZBOR V ŠOLSKEM LETU 1926./27.

Josip Žabkar Franjo Stiplošek Ivan Verbič Ivan Jurčec
 Rada Lukan Angela Legiša p. Rafael Bogataj Josip Vutkovič Marija Tavčar Marija Štupica

Josip Žabkar, stalni strok. učitelj, izprašan za III. skupino, razrednik IV. razreda, je poučeval računstvo v III., matematiko v IV., prirodopis v III. in IV., geometrijo in geom. risanje v III. in IV. razredu, prostoročno risanje v IV., deška ročna dela v I. a razredu ter stenografijo, tedensko 23 ure.

P. Rafael Bogataj, katehet, je poučeval veronauk v vseh razredih, tedensko 12 ur.

Tone Gaspari, stalni strok. učitelj, izprašan za I. skupino, sedaj ravnatelj meščanske šole na Rakeku, je poučeval v Krškem do 21. nov. 1926. slovenščino v II., III. in IV. razredu, nemščino v IV., zemljepis in zgodovino v III. in IV. ter državoiznanstvo v IV. razredu, tedensko 24 ure.

SEZNAM UČENCEV IN UČENK V ŠOL. L. 1926.-27.

I. a razred.

1. Agrež Vladimir iz Rajhenburga.
2. Barbič Ivan iz Sv. Križa pri Kostanjevici.
3. Bizjak Drago iz Krškega.
4. Čebular Karl iz Krškega.
5. Friedau Josip s Senovega.
6. Geister Edvald iz Stolovnika pri Rajhenburgu.
7. Graber Ivan iz Krškega.
8. Gunčar Stanislav iz Čreteža pri Krškem.
9. Hafner Jože iz Krškega.
10. Herman Maks iz Krškega.
11. Herzog Jože iz Krškega.
12. Hlebec Jože s Senovega.
13. Hrovat Jože iz Stare vasi pri Vidmu.
14. Jordan Anton iz Št. Jerneja.
15. Kaplan Albin iz Krškega.
16. Keber Teodor iz Sevnice.
17. Kerin Rado iz Krškega.
18. Klobasa Rudolf iz Kozjega.
19. Kocjan Vekoslav z Vidma.
20. Košar Maks s Senovega.
21. Košmerlj Franc iz Št. Ruperta.
22. Krivec Josip iz Krškega.
23. Krevelj Gvidon iz Sevnice.
24. Klnič Ivan iz Rajhenburga.
25. Leskošek Edvard iz Rajhenburga.
26. Mavsar Franjo z Gore sv. Lovrenca pri Krškem.
27. Nunčič Stanislav iz Stare vasi pri Vidmu.
28. Omerzu Anton iz Blance.
29. Ovin Viljem iz Krškega.
30. Pacek Franc iz Vel. Podloga pri Krškem.
31. Podlesnik Maks iz Radeč.
32. Preskar Jože iz Krškega.
33. Rihly Stanislav z Vidma.
34. Rupret Franc z Zdol pri Vidmu.
35. Simončič Alojzij iz Leskovca.
36. Skočaj Marijan iz Vrbinske vasi pri Vidmu.
37. Slapšak Josip s Senovega.
38. Sterle Ivan iz Krškega.
39. Šobak Franc iz Krškega.
40. Švigelj Stanislav iz Krškega.
41. Schroll Franc iz Sevnice.
42. Učakar Ernest s Senovega.
43. Umek Franc iz Dolenje vasi pri Artičah.
44. Vodopivec Stanislav iz Krškega.
45. Zemljak Viktor iz Rajhenburga.
46. Zrimšek Anton iz Krškega.

Med šolskim letom so izstopili:

47. Medvešek Franc s Senovega.
48. Radej Jože s Senovega.
49. Vajdel Ferdinand iz Leskovca.

I. b razred:

1. Amon Ana iz Cerkelj.
2. Bajec Adela iz Krškega.
3. Butkovič Marija iz Leskovca.
4. Engelsberger Marija iz Krškega.
5. Gelb Amelija z Vidma.
6. Geršak Štefaniya z Vidma.
7. Glas Jožefa z Vidma.
8. Gregoršanec Ivanka iz Mrtvic pri Cerkljah.
9. Grejan Hermina iz Sevnice.
10. Hlebec Antonija s Senovega.
11. Hribar Antonija iz Sv. Križa pri Kostanjevici.
12. Hriberšek Ivana iz Leskovca pri Rajhenburgu.
13. Jarh Marija z Vidma.
14. Jenčič Stanislava iz Loke pri Zid. mostu.

15. Kame Frida iz Kozjega.
16. Keber Angela iz Sevnice.
17. Kržičnik Ana iz Kostanjevice.
18. Kunej Jožefa iz Stare vasi pri Vidmu.
19. Legiša Romana iz Sesljana pri Devinu.
20. Miklavčič Marija iz Kranja.
21. Modic Daniela iz Krškega.
22. Novšak Jožefa iz Loga pri Boštanju.
23. Novak Terezija iz Št. Jurija pri Zid. mostu.
24. Perpar Darinka iz Krškega.
25. Počivalšek Marija iz Krškega.
26. Podjed Karolina iz Stare vasi pri Vidmu.
27. Polić Angela iz Rajhenburga.

II. a razred.

1. Buršič Maksimilijan iz Stare vasi pri Vidmu.
2. Cimperman Stanislav iz Krškega.
3. Engelsberger Franc iz Krškega.
4. Falkner Alfred iz Krškega.
5. Friedau Franc s Senovega.
6. Hrovat Leopold iz Sevnice.
7. Ivačič Ernest iz Leskovca.
8. Ivačič Leon iz Leskovca.
9. Jarnovič Božidar iz Krškega.
10. Kadivnik Rudolf s Senovega.
11. Kogej Josip iz Leskovca.
12. Košar Peter s Senovega.
13. Kunej Josip iz Stolovnika pri Rajhenburga.
14. Miklavčič Ivan z Vidma.
15. Mlinarič Ivan s Senovega.

II. b razred.

1. Blažek Stanislava z Vidma.
2. Černetič Marija iz Krškega.
3. Debeljak Amalija iz Št. Janža.
4. Debevc Frančiška iz Leskovca.
5. Grejan Štefanija iz Sevnice.
6. Hahn Štefanija z Vidma.
7. Juvančič Zora z Vidma.
8. Marolt Marija iz Boštana.
9. Mihalj Olga iz Krškega.
10. Mirt Albina iz Rajhenburga.

28. Presker Silvestra iz Rajhenburga.
29. Račič Antonija iz Viher pri Cerkljah.
30. Rostohar Anica iz Bregov pri Cerkljah.
31. Sabotik Ida iz Loke pri Zid. mostu.
32. Savnik Vekoslava z Vidma.
33. Simončič Josipina iz Gorice pri Cerkljah.
34. Stupar Julijana iz Stare vasi pri Vidmu.
35. Voučak Elza iz Rajhenburga.
36. Zagriažsky Valentina z Vidma.
37. Žener Marlenka iz Rajhenburga.
38. Žugič Jožefa iz Sv. Križa pri Kostanjevici.

Med šolskim letom izstopila:

39. Škoberne Milada z Dolškega pri Rajhenburgu.

16. Molan Vincenc iz Dolenje vasi pri Artičah.
17. Omerza Zvonko iz Krškega.
18. Polc Vinko iz Leskovca.
19. Potočnik Edmund iz Sotelskega pri Vidmu.
20. Račič Franc z Viher pri Cerkljah.
21. Simončič Karel z Vidma.
22. Strgar Herman iz Sevnice.
23. Šerbec Vojmir iz Rajhenburga.
24. Toplišek Maks z Goleka pri Krškem.
25. Voglar Milan z Vidma.
26. Zavrl Mirko iz Sevnice.
27. Železnik Franc iz Št. Jurja pri Zid. mostu.
28. Žener Rudolf iz Rajhenburga.

11. Miklavčič Gabrijela iz Rajhenburga.
12. Pisk Franja iz Rajhenburga.
13. Petrič Helena iz Podčetrтка.
14. Počivalšek Elizabeta iz Krškega.
15. Podlogar Albina s Čreteža pri Krškem.
16. Ripka Matilda z Vidma.
17. Sotlar Neža iz Drenovca pri Krškem.
18. Stancer Terezija z Vranskega.

19. Šubic Olga iz Škofje Loke.
20. Trebše Stanislava iz Krškega.
21. Zagrižsky Marija z Vidma.

III. razred.

1. Ašič Anton iz Loke pri Zagorju.
2. Bajec Božidara iz Krškega.
3. Dolenc Emil z Vidma.
4. Dolmovič Frančiška iz Cerkelj.
5. Gala Dušan iz Krškega.
6. Gunčar Jožefa s Čreteža pri Krškem.
7. Ivanc Robert iz Rajhenburga.
8. Kaplan Rado iz Krškega.
9. Kapler Alojzij iz Krškega.
10. Kerin Stanislava iz Krškega.
11. Kerin Štefka iz Leskovca.
12. Kopitar Zmagoslav iz Kandije.
13. Korenjak Kristina s Senovega.
14. Kralj Franc iz Stare vasi pri Vidmu.
15. Kukovičič Henrik iz Stare vasi pri Vidmu.
16. Lavrič Olga iz Krškega.
17. Levstik Vida iz Krškega.

IV. razred.

1. Ašič Alojzij iz Zagorja.
2. Balon Berta iz Št. Petra pod sv. Gorami.
3. Gričar Franc z Vidma.
4. Grutschreiber Helmut iz Sevnice.
5. Ivačič Franc iz Leskovca.
6. Jernejčič Ivan iz Stare vasi pri Vidmu.
7. Jüngling Albert iz Sevnice.
8. Kacjan Franc iz Rajhenburga.
9. Kaplan Josip iz Krškega.
10. Knez Julija iz Krškega.
11. Krieger Olga iz Krškega.
12. Levstik Slavko iz Št. Petra pod sv. Gorami.

22. Žnideršič Amalija iz Višnje gore.
Med šolskim letom izstopila:
23. Ferlič Marija iz Loke pri Zid. mostu.

18. Likar Vladimir z Blance.
19. Pungerčar Avguštin iz Krškega.
20. Pust Stanislav iz Trbovelj.
21. Radej Antonija z Dolškega pri Rajhenburgu.
22. Riedl Leopold iz Leskovca.
23. Simončič Viktor z Vidma.
24. Stary Bogdan iz Krškega.
25. Stupar Dušan iz Stare vasi pri Vidmu.
26. Svetec Pavel iz Krškega.
27. Švigelj Matilda iz Krškega.
28. Zemljak Milena iz Krškega.
29. Zesser Dragica iz Krškega.
30. Zorko Alojzij iz Cerkelj.
Med šolskim letom so izstopili:
31. Ferlič Ivan iz Loke pri Zid. mostu.
32. Jurca Anton z Blance.
33. Kunc Melanija iz Št. Jerneja.

Tone Gaspari:

OBISK.

(1925.)

Ta - ták, ta - ták, ta - ták... nabija vlak, ki počasi rije v vzpon v črnem, preluknjanem drobu Karavank. Včasih prelovi okno roj kresnic, ki zmoti. In spet taták koles, spet stara misel: Po petih letih na Koroško. Luči dremlejo; trije potniki se enakomerno leno stresajo po udarcih koles.

Tedaj vlak zaprasketa, zadrda: prelomil se je vzpon. Meja.

Nehote se vrnem k plebiscitu. Takrat sem bežal, ker je gorelo za menoj sovraštvo. Dve leti sem živel na tisti zemlji, katero je pred plebiscitom poznala komaj peščica Slovencev. Samó tisti, ki so bili njeni neposredni sosedje, so razumeli težave in težnje naših rojakov onstran Karavank. Le tisti so vedeli o življenju koroškega ljudstva; vživali so se v mišljenje in čuvstvovanje onih, ki od nek-daj zvesto ljubijo svojo izgubljeno zibelko, Gosposveto. Kljub temu, da smo Slovenci plebiscit izgubili, vendar nam je zelo koristil: spoznali smo koroško zemljo in naše ljudstvo, ki živi na tej zemlji.

Vlak drdra, hiti: tatá — drdr, tatá — drdr...

Spomin objema v temi vso Rožno dolino do tja, kjer se zasopiha železnica čez dravski most in spleza čez Vetrinj v Celovec; dalje gre spomin preko Velikovca in Sinče vesi po napeti, beli cesti preko Podjune do Matjaževe Pece; in nazadnje si spomin zasenči oči: tam daleč blišče v solncu zrcalasta jezera, polna miline in pesmi. Koroška je pravljico lepa!

Ali luči v vozu zaspano ugašajo. Vlak brzi. V oknu zamežika mlečna, megljena svetloba, ki se razleze kot tekočina. Pisk. Voz se zdajci vžge, da nas zapečejo oči, omamljene od solnčnega ognja. Vlak se zažene in obstane.

Področica! Avstrijski pregled prtljage in potnih listov. Vsi uradniki mirni, vljudni. Pet let je minilo od tedaj, ko so ti ljudje, pijani od nahujskanega zmagoslavja, razbijali, pretepali in streljali svoje rojake. Zdaj leži postajica pokojno v toplem solncu. Pri baraki izmenjam še par sto dinarjev za avstrijske šilinge, ker trdé, da je v Celovcu vse ceneje kot v Ljubljani.

Spet tanek pisk. Že zbežimo in se zvijemo v zelenice. Tam od desne zre sivi Stol, zasledujoč železnega črvička čez ves Rož. Pod njim stoje kot zamaknjene temne šume; v njih izvirajo kristalaste vode, ki se grgrajoč zbirajo, se prekucujejo in padajo čez razjede in skačejo skozi tesni. Vlak brlizga in hiti, ker se mu mudi, da prehiti do petih vso dolino.

Podgorje! Dva potnika vstopita. Izza cvetočega vrta pri postaji se odrta družba iztelnikov. Izredna pisana volja jih venomer draži. Besedičijo glasno kar vprek; noša in govorica jih izdajata za bavarske Nemce. V zadnjem hipu se zrinejo v vozove. Pravijo, da je Koroška res divna, ali čez Bavarsko je ni. Vračajo se na Vrbsko jezero.

V šopih sadnega drevja so se skrile za nami Sveče in Št. Jakob, rojstni kraj Miklove Zale. Dosti, dosti Miklovih Zal je še, ki tam zgoraj hrepene domov!

Na Hurah onstran Drave gnezdi Bilčovs. Med lazi in šumami se bliskajo zlati žitni pasovi, na temenu vabijo okrog koč jasne košenine. Tam za Hurami leži prelepo jezero z Marijo na Otoku; tam se je rodila naša najlepša pesem o izaru. Da bi si kdaj zbiral rojstni kraj, bi pokazal tja gori čez Hure...

Spustimo se ropotajoč čez železniški most; globoko pod nami gine v hudournikovem pesku zelena Bistrica. Z mosta se razgrne pogled tja daleč po Dravi, kjer se v ravnini razgleduje visoki zvonik: Svetna ves. Še dalje, skoraj na obzorju, čepi na zarasli pečini grad; tam je vstop v Medgorje. Obir, ki se kaže le v zlomljenih obrisih, čuva in nadzira ta prehod.

Vlak ne ropota več. Kakor bi plaval, se lahko vije med poljem. Čreda lepe, rejene živine se tik ob vlaku zazre v nas; pastir komaj zamaha z ovenčanim klobukom že izgine. Hiša, polna cvetja, zakroži v loku okrog nas in se izgubi. Zavora pritiska, ustavlja.

Bistrica v Rožu! Izstopim. Grem po bližnjici naravnost k stricu, ki je poslovodja v tvornici za žico in žeblice. Ob šoli me vodi pot. Okna so odprta, da se razločno čuje slovenski očenaš, ki ga molijo najmanjši. Počasi in zateglo zlogujejo: „...temveč reši nas hudega...”

Drago Humek:

PRVI KORAK V ŽIVLJENJE.

Trideset let! — Sedel sem tisti dan velikih počitnic kot nadebuden učiteljski kandidat pri svojem dragem učitelju in prijatelju Franu Lundru na Raki. Najin pogovor se je vrtel ob vprašanju mojega prvega nameščenja, zakaj hitro je potekal čas prostosti.

Skrbeti je bilo treba, da si priborim kako količkaj primerno službeno mesto.

Tedaj so se odprla vrata in je vstopil mož s pošto. Oddal je edincato pismo, ki se mu je izdaleka videlo, da je prispelo „službeno, prosto poštnine“. Takrat se takih pisem še nisem tako bal kakor danes. Lunder je prerezal ovoj in je čital. Pismo ni bilo dolgo. Čitatelju se je obraz zdajci nabral v tiste dobrotne gube, pogledal me je in mi povedal brez ovinkov, da mu piše ravnatelj meščanske šole v Krškem, naj ta in ta učiteljski kandidat, nekdanji učenec te šole, takoj vloži prošnjo za novo mesto učiteljskega suplenta na tej meškanski šoli.

In ta kandidat sem bil baš jaz! Kako sem takrat pogledal, ne vem več. Vem pa, da me je nekaj stisnilo tam nekje med grlom in želodcem. Kakor blisk so šla tedaj mimo mene ona tri leta, ki sem jih prebil kot učenec na meščanski šoli v Krškem. Zopet so se odpirali pred menoj oni prostori in zopet so stali za katedrom učitelji: Lapajne, dr. Romih, Bezlaj in — dobričina Knavs s palico, ki jo je vrezal sam in sam krstil za „Šekeljna“.

Da bi tam služil? Da bi jaz, mladenič, vstopil v krog onih, ki sem se jih nekoč bal ali pa sem jih imel rad ali pa ne to ne ono, pa se mi je doslej vedno zdelo, da so njih mesta nedosegljiva? Današnji učiteljski kandidat bi gotovo ne razmišljal tako, zakaj mladina prinese danes iz šole neprimerno več samozvesti ali vsaj domišljavosti nego mi takrat. Lunder me v razmišljanju ni motil. Bil je pedagog in je prilično lahko sledil nevidnim slikam v moji duši.

Prošnjo sem pa le vložil. In je bila rešena kmalu in dobro. Zgodilo se je prvokrat, da je bil na meščansko šolo nameščen učiteljski kandidat brez izpita. Zopet mi vstaja v spominu oni trenotek, ko sem prejel veliko uradno pisanje, pa nisem vedel, ali ga

naj odprem ali ne. Če je prošnja odbita, bo treba pričeti od kraja. Če pa sem dobil mesto na meščanski šoli v Krškem, bojo pa vzrastle iz tegale pisanja skrbi, o velike skrbi!

Pa sem se napotil v Krško peš in sem imel v tistih treh urah hoje dosti prilike za pripravo. Treba je bilo zbrati vse misli, da bi ga kaj ne polomil, saj je bil to prvi korak v življenje. Zglasil sem se pri ravnatelju Lapajnetu. Stal je pred menoj kakor pred štirimi leti, ko sem bil še učenec. Pozdravil me je dobrodušno in gostobesedno. Še mi je v tolažbo in bodrilo povedal, da nova metla dobro pometa in da naj bom priden. Led je bil prebit!

Precej težja je bila pot k okrajnemu glavarju Schönbergerju. Bil je mož aristokratskih manir in zapet od vrha do tal. Jaz, ki se me salonsko kretanje ni hotelo prijati vse do danes, sem ga najbrže kolikor toliko polomil. A tega se ne spominjam več, in prav je. V spominu mi je ostal prvi „uradni“ dožitek: Gospod glavar mi je po prisegi naročil, naj se nikakor ne dam preveč vplivati od ravnatelja Lapajnetu, češ da je narodno preveč nestrpiliv. Seveda je bil ravnatelj razborit naroden delavec, glavar pa nič manj navdušen Nемец! In zgodilo se mi je takrat prvikrat, da nisem ubogal oblasti.

Šolska maša! Ali veste, kako je mlademu učitelju pri srcu v trenutku, ko mora prvikrat stopiti pred učence? In med njimi je bilo mnogo takih, ki so posedali v klopih osnovne šole prav tedaj, ko sem jaz trgal hlače na klopih meščanske šole. Takrat tudi ni bilo popolnoma normalnega pritiska med grlom in želodcem! Hudo je, če so lasje v obratnem razmerju s pametjo. A to je le v mladosti. Na stara leta je razmerje tudi obratno, pa ne vselej.

Po maši je bila konferenca. Prva konferenca! Pozdrav i. t. d. Nova metla je morala seveda pisati protokol, nemški protokol. Kaj marate danes vi učitelji in učenci, ki imate slovensko šolo! Takrat je bilo torej treba pisati nemški protokol in to niso bile mačje solze. Prosil sem ravnatelja naj mi dovoli, da prepisem zapisnik doma. Pisal sem ga samo — osemkrat. To pa zato, ker sem s svojimi dolgimi lasmi mislil, da mora biti zapisnik spisan pravilno in — lepo. Ali ni bilo škoda papirja? Pa nova metla mora dobro pometati!

Pri konferenci so mi sicer odločili največ predmetov v prvem razredu češ, da bom laglje vzdrževal disciplino in da bo moje znanje v pravem razmerju z zahtevami, a učiti sem moral tudi še v tretjem razredu in sem se skoraj bal prve ure. Domišljal sem si,

da je učitelju težko za disciplino /če nima brk. Danes, po tridesetih letih vidim, da imajo lahko tudi obriti učitelji dobro disciplino. Edino pri katehetih je včasih izjema.

O hatehetu Knavsu ne morem trditi kaj takega. Stanoval sem pri njem, in mi je često v pristnem ribniškem dijalektu naročal, naj se kar na njega obrnem glede discipline. Upošteval je svojega „Šekeljna“, učenci pa tudi. Lepo je bilo pri Knavsu. Takrat sem šele videl kako dobro de človeku, ki je kot študent prestradal mnogo let, če je na hrani in stanu v župnišču.

Vživel sem se v šolsko delo in se nisem nič več bal novih položajev, ki so se izpočetka vrstili drug za drugim. Potekali so dnevi in lotevala se me je brezskrbnost. Čutil sem se že starega učitelja. Pa so se nekoč štirinajst dni po pričetku šolskega leta odprla vrata razreda in vstopil je kosmat gospod, ki sem ga poznal sicer že iz učiteljišča, a je bil sedaj naš nadzornik! O, ko bi sedaj Schulrat v Celovcu, tedanji profesor in nadzornik Benda, vedel, kako sem se ga takrat vstrašil! Pomislite: prvo nadzorovanje. Pa že kar sedaj v pričetku! Benda je bil gotovo pedagog, pa je videl, da barve na mojem obrazu niso naravne in da je treba za vsako novo delo vaje. Zato je nadzoroval novega suplenta kar tri dni. In je še povedal, da bo kmalu zopet prišel in je res nadzoroval tisto leto samo — sedemkrat! Bog mu povrni, čeprav je bil in je menda še danes malo preveč zaveden Nemec.

Tako sem prekoračil prag in sem živel popolnoma novo življenje. Vse je bilo polno solnca pa tudi deževalo je zdaj pa zdaj. A kaj je mlademu človeku do trenutnega negodja. Življenja se mu hoče in dela in veselja. In tega je bilo tam doli na Posavju na preostanek. V dvajsetdveh letih se je nanizala nepregledna vrsta spominov. Dobri tovariši in delo v šoli in tam zunaj, pa prešerno veselje v krogu dolenjskih prijateljev, ej kako bi lahko govoril o tem in onem! To pa ni namen teh vrstic.

Za vedno mi ostane spomin na one prve dni „službe“ najdražji in najbolj jasen.

Prof. Fr. Fink, Maribor:

REFORMA MEŠČANSKIH ŠOL.

Meščanska šola je vrsta šol, ki jo menda ljudstvo najmanj pozna. Znana mu je sicer osnovna šola, znana mu je srednja šola — o meščanski šoli pa nima pravih pojmov. A čisto tudi izobraženci, med njimi celo šolniki, povsem napačno sodijo o tej šolski kategoriji in radi tega ne morejo dela, ki ga opravlja meščanska šola, prav oceniti — in ceniti.

Ker je pa meščanska šola zelo važen činitelj v našem šolskem ustroju in ker se ta važnost razvija čimdalje bolj, zato je dobro, da se nudi prilika, govoriti o meščanski šoli bolj na široko.

V svojem podavanju se bom dotaknil najprej zgodovine nastanka meščanskih šol in svrhe, čemu so bile ustanovljene sedanje meščanske šole. Potem bom očrtal stanje meščanske šole, kakršna je bila pred prevratom, in nadalje povedal, kaj smo napravili iz te šole od prevrata sem do danes. Naposled bo treba kaj reči o meščanski šoli bodočnosti in pri tem tudi razjasniti, ali naj se sprejme meščanska šola v okvir enotne šole kot nekaka nižja srednja šola ali ne.

Meščanska šola je nastala kot plod nujne potrebe. Iz srednjega veka in iz začetkov novega veka smo prevzeli tedanje učenjaške šole kot današnje srednje šole, ki imajo pred očmi višji študij. Na drugi strani so nam ostale osnovne šole, ki nudijo vsej mladini prvo in temeljno splošno naobrazbo.

Vedno pa je bilo mnogo takih učencev, ki se niso nameravali posvetiti višjemu šolanju, ki jim pa zopet ni zadostovala splošna naobrazba navadne osnovne šole. Vsi ti učenci niso našli v šolskem ustroju primerne zavoda. Iz tega nedostatka se je izcimila ideja meščanske šole s smotrom, da poda kot višja osnovna šola splošno naobrazbo, presegajočo ono, katero more nuditi navadna osnovna šola. Meščanska šola se je torej osnovala v bistvu kot višja kategorija osnovne, t. j. narodne šole, zato ni strokovna šola, pa tudi ne pripravljavnica za višje študije.

Padagog Mager, ki je svoj čas mnogo vplival na razvoj meščanskih šol, pravi, da je nova doba izobličila z ozirom na naobraz-

bo tri stanove, za katere sicer nimamo povsem točnih poznamenanj, ki jih pa lahko imenujemo kot nižji stan (t. j. navadni ljudje ali ljudstvo vobče), srednji stan (t. j. izobraženi stan, kamor šteje Mager obrtnike, trgovce itd.) ter višji stan (t. j. učeni ljudje).

Potemtakem imamo za izobrazbo nižjega stanu osnovno šolo, za srednji stan meščansko šolo in za višji stan srednjo šolo ter nadaljevanje študija na univerzah.

Samoobsebi se ume, da je ta porazdelitev le splošna, ker imamo poleg navedenih šol še mnogo drugih, ki skrbе za enega ali za drugega izmed omenjenih stanov, ne da bi jih lahko spravili v naš okvir.

Pomnimo pa to, da služi meščanska šola izobrazbi srednjega stanu.

I.

Pri razmotrivanju zgodovine meščanske šole se moramo najprej pečati z imenom „meščanska“ šola, ker je baš to ime, ki ni dobro izbrano, dalo povod, da so se ustvarili krivi nazori o bistvu meščanske šole. Po imenu bi bila ta šola namenjena samo za „meščane“, kar pa seveda ni res. Ime se često razlaga tako, da avstrijski šolski zakon pri „Bürgerschule“ ni mislil na „Bürger“ kot meščane, ampak na „Staatsbürger“, torej na državljane. To razlago čujemo zelo pogosto.

Zgodov. študij kaže, da temu ni tako, ampak da so bile šole, iz katerih so nastale naše sedanje meščanske šole, prvotno res le šole za mestne prebivalce, torej za meščane.

Ime „Bürgerschule“ najdemo najprej leta 1237. v neki listini na dunajski mestni šoli pri Sv. Štefenu. Ta „Bürgerschule“ je bila učenjaška šola in je delovala namesto univerze. Ko se je ustanovila dunajska univerza (1365.), se je izpremenila „Bürgerschule“ v latinsko šolo (gimnazijo), in ko so prevzeli gimnazijo jezuitje v 16. stoletju, je postala naposled elementarna šola, v kateri se je pa več poučevalo ko v drugih dunajskih elementarnih šolah. Njen upravitelj (rektor) je imel celo do leta 1774. nadzorstvo nad vsemi dunajskimi in predmestnimi elementarnimi šolami.

Tako je prišla torej ta šola v nazadovalnem razvoju na stopnjo prave meščanske šole in jo torej moramo smatrati kot prvotno meščansko šolo. Namenjena je bila v istini mestnim prebivalcem, od tega ime „Bürgerschule“.

Pozneje najdemo ime „Bürgerschule“ kot uradni naslov zopet l. 1851. Tedaj so namreč izpremenili četrte razrede tedanjih glavnih

šol (Kreishauptschulen), torej zopet mestnih šol, v tri posamezne razrede s posebnim učnim načrtom in z imenom „Bürgerschule“. Ker pa je bil učni načrt izdelan docela v realistični smeri, je za te šole kmalu prodrlo ime „(nesamostojne) nižje realke“.

Šolski zakon z dne 14. maja 1869. je potem nanovo ustanovil meščansko šolo in ji zopet dal ime „Bürgerschule“, ki pa ima sedaj seveda drugo veljavo. Ta zakon je še tesno združeval osnovno in „višjo osnovno“ ali „meščansko“ šolo, šele reorganizacija l. 1883. je ustvarila tip trirazrednih meščanskih šol, ki so dobile pri nas ime „meščanska šola“ ali „građanska škola“, prav tako nepraktični imeni kot nemško „Bürgerschule“. L. 1903. so bili dovoljeni k trirazredni meščanski šoli še „nastavni“, t. j. četrti razredi, ki pa so bili neobvezni. Takšno meščansko šolo smo prejeli ob prevratu. O njenem ustroju bomo govorili pozneje.

Meščanske šole ali njim slične šolske tvorbe so polagoma nastale v vseh kulturnih državah, znak, da je takšna šola potrebna. V mnogih državah, kakor v Angliji, Belgiji i. t. d. so bile (in so še) meščanske šole tesno združene z osnovnimi šolami in so tvorile „višje“, osnovne šole (n. pr. tudi na Hrvaškem), v drugih pa so bile zase in ločene od osnovnih šol, n. pr. v Avstriji, v Nemčiji in na Francoskem.

V Nemčiji, zlasti v Prusiji, so dobile meščanske šole ime „Mittelschulen“, torej „srednje“ šole. Zakon iz leta 1872. jih je dovolil samo za dečke, zakon iz l. 1885. pa tudi za deklice. Vse te šole so bile nekake privatne šole, ker so jih povsem vzdrževali krajevni činitelji, največ občine, in ni prispevala država zanje nič. Učni načrti, ustroj i. dr., vse to je bilo slično kakor pri meščanskih šolah v Avstriji.

Francija je dobila meščansko šolo v svojih „Écoles primaires supérieures“, ki služijo kot „višje osnovne šole“ formalnim in praktičnim naobraževalnim svrham in potrebam najširših slojev.

II.

Po tem zgodovinskem pregledu pogledimo, kakšno meščansko šolo nam je prinesel prevrat.

1. Meščanska šola je bila vobče trirazredna, nekatere so imele neobvezne četrte razrede.

2. Snov je bila v glavnem ista ko na nižji srednji šoli razen tujih jezikov, ali ni se obravnavala v splošni sistema-

tični obliki, ampak z ozirom na zaključni smoter meščanskošolskega pouka vseskozi s praktičnega vidika.

3. Praktično stališče meščanske šole je izobličilo naglaševanje posebnih vodilnih smernic. Tako so nastale meščanske šole, ki so v svojem učnem programu osobito naglaševale potrebe obrtniškega, in takšne, ki so se poglavitno ozirale na potrebe kmetskega stanu. Na dekliških meščanskih šolah je bila vodilna točka izobrazbe učenk v vzgojitvi dobrih gospodinj.

4. Ker se je tekom časa pokazalo, da se obilica snovi ne da dobro predelati v samo treh letih, zato so se ustanavljali četrti (nastavni) razredi tam, kjer jih je ljudstvo želelo, z ozirom na poglobitev praktične stvarine in temeljitejšo pripravo za naobrazbo v raznih strokovnih šolah.

5. Kot prosti predmeti so se poučevali izrazito praktični predmeti, n. pr. tesnopis, strojepis, goslanje, igranje na klavir, v nekaterih šolah tudi drugi državni jezik, francoščina i. t. d.

6. Pouk je bil strokovnega značaja, t. j., poučevali so posebe strokovno naobraženi učitelji in učiteljice.

7. Sprejeli so se vsi osnovnošolski učenci, ki so dovršili 5. šolsko leto. Meščanska šola je bila zanje „dolžnostna“ šola.

III.

Takšna je torej bila meščanska šola ob prevratu.

Imela je več slabih strani:

1. Bila je dolžnostna šola in je sprejemala vse učence iz 5. šol. leta osn. šole, ki so bili po izpričevalu označeni kot zreli za vstop v višje šolsko leto. Poleg prav dobrih in dobrih učencev so torej prišli v meščansko šolo tudi vsi oni, ki so komaj in komaj zlezli od razreda do razreda.

Posledica je bila prenapolnitev meščanskošolskih razredov, in sicer z najrazličnejšim materialom. Napredovali so seveda le dobri in prav dobri učenci, drugi so morali zaostati, ker se pri obilici učne snovi učitelj ni mogel pečati s šibkejšimi učenci. Pri strokovnem pouku, kjer pride v razred vsako uro drug učitelj, je itak individualni pouk dokaj težji od tam, kjer je v razredu za vse predmete samo en učitelj.

Ti slabi učenci so vrh tega zavirali napredek ostalih učencev in pravih uspehov sploh ni bilo mogoče doseči. Mnogi učenci so zaostali že v 1. razredu in so tam čakali na dosego 14. leta na ko-

nec svoje šoloobvezne dobe. Pravega znanja niso mogli dobiti, ker so obtičali na najnižji lestvici.

2. Učni načrt je bil za tri leta preobširen, četrtilih razredov pa je bilo premalo. Tako so dobili učenci v naglici neko vnanjo patino, ki pa ni držala dosti časa.

3. Poedine smeri meščanskih šol se niso mogle prav vpoštevati, ker je splošna snov absorbirala ves čas, v učnem načrtu pa glede na ure v raznih predmetih niso smele nastopati nobene izpremembe.

Vse te nedostatke je opazil višji šol. nadzornik g. dr. L. Poljanec, reformator naše meščanske šole, in po prevratu je obrnil vso svojo pozornost v smer, ki bi meščanski šoli res dala pravo obliko.

Reforma meščanske šole se je pravzaprav za slovenske meščanske šole že izvršila. Kaj nam je prinesla? Nastopile so te-le ureditve:

1. Meščanska šola je postala „izborna šola“, rekli bi rajši „izbiralna“ šola. Samo tisti učenci, ki so dovršili 5. šolsko leto z dobrim ali prav dobrim uspehom, so mogli stopiti v meščansko šolo. Pa še za te učence je bila predpisana „poskusna“ doba do božiča. Tedaj so se odstranjevali vsi učenci, pri katerih ni bilo pričakovati, da bodo v meščanski šoli napredovali.

Ta točka je sicer tako učencem kakor staršem neljuba, ali meščanska šola se je na mah dvignila in z učenci, ki so ostali v šoli, se je dalo delati.

2. Reformator meščanske šole je gledal tudi na to, da se je ustanovilo čimdalje več meščanskih šol, zlasti na deželi, in da so dobile po možnosti četrte razrede, kajti ti so za ponovitev in poglobitev snovi kakor tudi za izobrazbo v praktičnem pravcu največje važnosti.

3. Uvajal je v meščanske šole v najvišji meri praktične predmete, kakor strojepis, tesnopis, goslanje, igranje na klavir, ročno delo, gospodinjstvo, kuharstvo, tuje jezike (francoščina, nemščina) itd.

4. Otvarjale so se meščanske šole s koedukacijo, t. j. za dečke in deklice obenem. Tako je bila mogoča ustanovitev tudi tam, kjer bi bilo drugače premalo otrok.

S temi pridobitvami je bila podana osnova za novodobno meščansko šolo. V kratkem času smo dobili vse to, kar so si meščanskošolski učitelji želeli že dolgo dobo let pred vojno in kar si želi učiteljstvo mnogih drugih drugih držav še danes.

Drugi činitelji, na pr. društvo meščanskošolskih učiteljev, so potem izvajali za meščansko šolo še razne nadaljnje ugodnosti glede na njen ustroj, od katerih omenjam samo nižji tečajni izpit, ki je enakovreden nižjemu tečajnemu izpitu na srednji šoli, kolikor se to tiče poklicne opredelbe absolventov po uradniškem zakonu.

Ta novodobna meščanska šola si je kmalu pridobila simpatije ljudstva. O tem govori statistika, ki izkazuje od leta do leta večje število učencev in učenk na meščanskih šolah, in to posebno v mestih, kjer so poleg meščanske na razpolago razne srednje in druge šole.

Absolventi meščanskih šol so se izkazali kot dobro uporabni v praktičnem življenju, v raznih praktičnih poklicih, pa tudi ugodno napredujejo v raznih strokovnih šolah, n. pr. na učiteljiščih, v trgovskih in višjih obrtnih šolah.

IV.

Kaj si želimo glede na meščansko šolo bodočnosti?

1. V obče naj bi ostal sedanjí slovenski tip meščanske šole, ki je že bil reforme deležen, kot vzorec za meščanske šole vse naše države.

2. Meščanska šola naj ne bo ne srednja, ne strokovna šola in tudi ne pripravnica za druge šole, ampak bodi kot višja narodna šola namenjena v prvi vrsti in predvsem onim učencem in učenkam, ki ne gredo na višje šole, ki si pa žele za obrtniški, trgovski, kmetiški, gospodinjski stan praktične, zaokrožene višje naobrazbe, kakor jo more dati navadna osnovna šola.

Šole v drugi vrsti pa naj tvori meščanska šola tudi rabljivo podlago za prestop absolventov v učiteljišče in razne druge strokovne šole in z dodatnim izpitom iz tujih jezikov tudi v višjo srednjo šolo.

3. Meščanska šola naj sme izbirati material, ki ga pripravlja 5. šolsko leto osnovne šole.

4. Meščanska šola imej štiri razrede, ki naj tvorijo nepretrgano učno dobo.

5. Učni načrti naj bodo prežeti pravega narodnega duha, podlaga jim bodi narodna kultura. Meščanska šola naj dobi dotok iz narodne osnovne šole, naj nadaljuje vzgojo v narodnem smislu, na temelju narodne kulture, in naj potem odpušča tako izobražen material v življenje. To bo naša nova generacija, naš novi srednji stan. Tako bo mogla biti meščanska šola tudi podlaga za narodno sred-

njo šolo, ki jo bomo dobili prej ali slej poleg klasične srednje šole. Meščanska šola naj bi dobila ime „višja narodna šola“.

6. Učni načrti se naj ozirajo v prvi vrsti na praktične potrebe meščanskošolskih učencev. Sicer pa se naj poedine smeri (obratna, industrialna, kmetijska, trgovska, gospodinjska) v učnih načrtih samih ne ločijo prestrogo, ker bi to privedlo do strokovnih šol, ampak z ozirom na krajevne razmere bodi predvideno, da se uvajajo še posebni predmeti, na pr. na meščanskih šolah kmetijske smeri: kmetijstvo. V obče pa se morajo na pr. na šolah kmetijske smeri vsi učni predmeti dosledno ozirati na vse gradivo, ki je s stališča dotičnega predmeta v zvezi s kmetijstvom. Isto načelo velja tudi za ostale meščanske šole.

Tako ne bo izgubila meščanska šola svojega splošnega izobraževalnega značaja, na drugi strani se bo pa vendarle v obsežni meri ozirala na praktične potrebe učencev.

7. Praktična stran pouka naj se podpre z rokotvornim poukom v šolskih delavnicah, z delom na primerno urejenem šolskem vrtu, v šolski kuhinji itd.

8. Meščanske šole naj se ustanavljajo tam, kjer se kaže istinita potreba in kjer se nahaja poslopje s popolno opravo in potrebnimi učili, zakaj drugače je šola „meščanska“ šola le po imenu. Ustanavljajo naj se posebe deške in dekliške meščanske šole, ker je to potrebno zlasti z ozirom na dekliško vzgojo.

V.

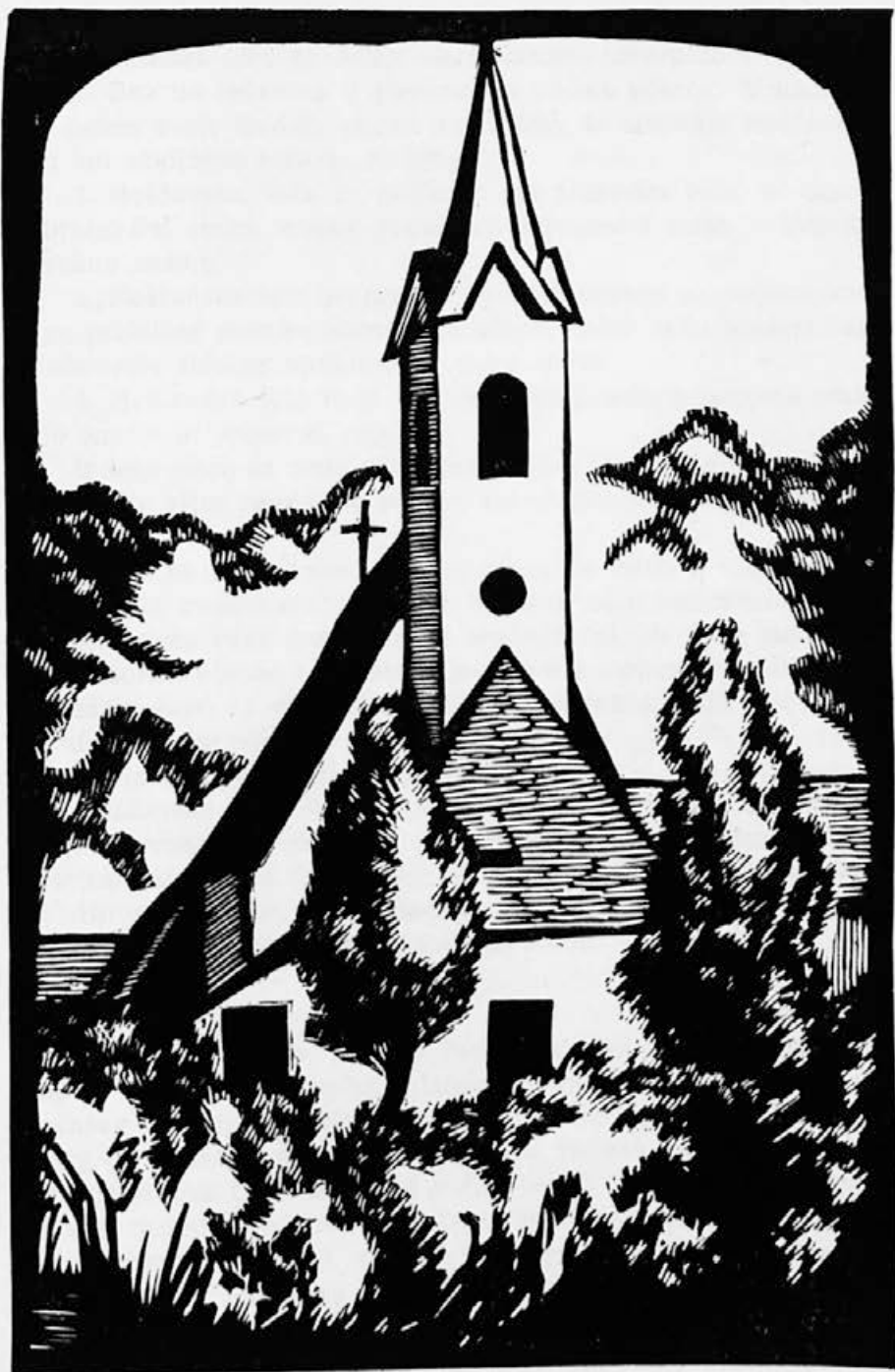
Zdaj pa še par besed o stališču meščanske šole napram enotni šoli!

Meščanska šola bi bila v ustroju enotne šole nekako isto kakor nižja srednja šola, kar pa ne ustreza njenemu pomenu in namenu.

1. Nižja srednja šola je splošnega značaja in pripravlja po na črtu enotne šole vobče vse učence enako na višjo srednjo šolo, ki se potem cepi na razne stroke.

2. Nižja srednja šola ne podaja zaokrožene snovi, ker to ni njen namen, in torej lahko izpusti ali krajša mnogo tvarine, ki pride na vrsto še pozneje. Tudi se ne more v toliki meri ozirati na razne praktične potrebe dotičnega kraja, ker je pač prehajalnega značaja ter tvori vez med osnovno šolo in višjo srednjo šolo.

3. Nižja srednja šola izobrazha dečke in deklice po istih principih. Za deklice ne more skrbeti posebe in jim ne more dati primerne vzgoje.

F. S. STIPLOVŠEK.

SAMOSTANSKA CERKEV.

Meščanska šola pa deluje skoro docela nasprotno.

1. Ona ne reflektira v glavnem na takšne učence, ki nadaljujejo potem svoje študije, ampak na takšne, ki smatrajo meščansko šolo kot zaključno šolo za življenje.

2. Meščanska šola ni mišljena kot prehodna šola, ni člen v izobraževalni verigi, temveč podaja za neposredni vstop v življenje potrebno znanje.

3. Meščanska šola se ozira v velikem obsegu na različne krajevne praktične potrebe učencev in učenk, česar nižja srednja šola zaradi svoje splošne strukture ne more storiti.

4. Meščanska šola nudi tudi deklicam posebe prirojeno praktično znanje in primerno vzgojo.

Iz tega sledi, da mora ostati meščanska šola poleg nižje srednje šole, in sicer neodvisno od nje, ker je njen smoter povsem drugačen.

Da se pa nadarjenim učencem omogoča vstop v višjo srednjo šolo tudi iz meščanske šole, naj bo učni načrt meščanskih šol v stvarnem oziru enak onemu nižjih srednjih šol, da torej more meščanskošolski učenec z dodatnim jezikovnim izpitom vstopiti v višjo srednjo šolo; za vstop v morebitno narodno srednjo šolo pa bo itak dovolj pripravljen.

Svoje podavanje zaključujem tako-le:

Meščanska šola je šola bodočnosti, in sicer lepe bodočnosti, ker je potrebna, ker sloni na narodni kulturi in ker more nuditi srednjemu stanu vse to, kar mu bo služilo v življenski borbi.

Ko se ustanovi poleg sedanje še narodna srednja šola, bo meščanska šola tudi najboljša podlaga zanjo.

* * *

Opomba urednika: Sedanja meščanska šola ne vpoštevava vseh želj, ki so izražene v spisu. Članek „Reforma meščanskih šol“ obravnava meščansko šolo, kakršno so si zamislili njeni organizatorji g. dr. Poljanec, g. prof. Fink, g. ravn. Humeck i. dr. Vsled ministrskega odloka O. N. br. 31.460 z dne 15. VI. 1925. se morejo sprejeti v 1. razred mešč. šole tudi učenci osnovne šole, ki so z zadostnim uspehom končali 4. razred. Sedanja meščanska šola torej ni „izbiralna šola“ kakršno zahteva članek in kakršna je bila nekaj let po prevratu.

Strok. učiteljica Marija Štupica:

SRPSKO-HRVATSKA KNJIŽEVNOST. *)

Dioba hrvatske i srpske književnosti.

Hrvatska je i srpska književnost jedna cjelina, jer su Hrvati i Srbi jedan narod istoga podrijetka i jezika. Hrvati i Srbi življahu u prošlosti odijeljeni jedni od drugih, razdvojeni crkvom i državom, pa je stoga njihov društveni život različit, a takav život proizveo je i različitu književnost. Razvitak hrvatske i srpske književnosti ne podudara se zato u svemu. Obje književnosti idu uporedo, često i ne znajući jedna za drugu.

Prvo doba (X.—XV. vijeka): Crkvena i feudalna književnost.

U srednjem vijeku vlada kod Hrvata i Srba crkva. Svećenici i kaluderi jedini su obrazovani svijet, a osim njih gotovo i nema pismenih ljudi. To se prvo književno doba zove crkvenim, a budući da se u toj književnosti očituju i javni odnosi feudalnog plemstva i države, to je u prvo doba književnost feudalna. Narod kmetuje i i prima prosvjetu od crkve. Više hrv. svećenstvo je pod utjecajem Rima ušlo u tuđu latinsku školu, a niže, podrijetlom iz naroda, traži narodni jezik. Nastaje borba između jednih i drugih. Ta borba ispunjuje cijelo prvo doba hrv. književnosti.

U srpskoj crkvi te borbe među svećenstvom i jezikom nema. Srpski vladari pišu jezikom, kojim i zadnji manastirski đak. Srpska je književnost u to doba daleko bogatija od hrvatske i od nje posve odijeljena. Ona nastaje ponajviše prevodenjem grčkih crkvenih uzora, a hrvatska poglavito prevodenjem s latinskoga. Manastiri su središte književne radnje, a koje su danas najlepši spomenici stare srpske veličine. To je Studenica, Gračanica, Dečani, Ravanica, Klenič i Manasija. U tim su manastirima živjeli kao prosti kaluderi mladi ljudi srpskih vlasteoskih porodica, katkada i kraljevski sinovi, pa i sami kraljevi. Ti mladi ljudi dobivali su svoje obrazovanje

*) Viri: Dr. Drag. Prohaska „Pregled hrvatske i srpske književnosti“, Pavle Popović „Jugoslavenska književnost“.

u Carigradu i Bizantu i duboko su poznavali grčku književnost toga doba. Oni su prevodili bizantska djela, da presade grčku mudrost na zemljište Srbije. Sve nauke, koje su cvjetale u bizantskoj književnosti, nalaze se i u srpskoj književnosti srednjega vijeka, stoga je ova vrlo bogata.

Imade i crkvene poezije u ritmu, ona čini službu pravoslavne crkve.

Uz ovu prevodnu književnost imade i mnogo izvornih djela. Najvažnije su biografije starih srpskih kraljeva. Prvi pisac ove vrste jeste poznati i širom cijeloga srpskog naroda slavljani sveti Sava (1169.—1236.). Najvažniji njegov spis je „Životopis sv. Simeuna“. (Stevana Nemanje, oca njegovog, koji je u kaluderstvu uzeo ime Simeun). Imade još ljetopisa, rodoslova i hronografa.

Srpsko-hrvatska sredovječna književnost pisana je glagoljicom i ćirilicom. Starije je pismo glagoljica, a mlađe ćirilica. Ona ima dvije liturgije i rimsku i bizantsku. Prepisivanjem se ne mijenja, ukočena je, jer se strogo drži svetih uzora grčkih i latinskih.

U zapadnim hrvatskim krajevima razvili su se feudalni odnosi. To se očituje u najstarijim spomenicima pravnoga sadržaja. Između hrvatskih zakonskih zbornika najstariji je Zakon Vinodolski (god 1288.) Složila ga je vinodolska općina po usmenom predanju naroda.

U Srba je najznatniji feudalni spomenik Zakonik cara Dušana, objavljen na carskom saboru g. 1349.

Stara hrvatska i srpska književnost nema osobito napredno značenje, ali je vrlo važna obrambena pojava. Srpska književnost čuvala je u sred. vijeku Srbe od bizantinskog jarma, a u doba tursko sačuvala im narodnu svijest.

Drugo doba (XV.—XIX. vijeka): Renesansa, vlasteoska i pučka književnost.

U novome vijeku ojačale mala gradska vlastela i otešale se od crkvene vlasti. Takva vlastela stvaraju novu književnost po ugledu starih Grka i Rimljana. To je preporođena, klasična ili renesansna, dvorska književnost. Svećenici, sinovi puka, pišu također nabožne knjige za narod, to je, osim vlasteoske književnosti, i nabožna pučka renesansna književnost. Te književnosti nema na istočnim srpskim krajevima. Tamo sred. crk. književnost životari sve do polovice XVIII. vijeka.

Dalmacija nije pretrpjela turske navale, stoga se u njoj javio

Preporod (renesansa), sličan onome u Italiji i drugim zemljama. Mnogi gradovi njeni: Zadar, Trogir, Spljet, Hvar i drugi bijahu središta nove srpsko-hrvatske književnosti, koja se stvorila pod utjecajem i u duhu tadašnjeg preporoda. Grad Dubrovnik, slobodna i bogata republika sv. Vlaha (Blaža) sa vrlo razvijenom trgovinom, bio je kolijevka i središte kulture („Slovinska Atina“). Duhovi mlade republike zavoljeli su klasične studije. Osnivaju se u Dubrovniku humanističke škole. Književno bogatstvo bilo je osobito u poeziji, napose u lirskoj, ljubavnoj. Šaljiva poezija njegovala se mnogo. U onom lijepom književnom vremenu preporoda, kad se bezbrižno živjelo i mnogo na zabave mislilo, bilo je i u Dubrovniku, kao i u ostaloj Dalmaciji, slične karnevalske književnosti. Bile su to takozvane „maskerate“. Ulicom su prolazile maske i predstavljale kaluđere, ribare, pastire, robinje, vile ili koji bilo red ili stalež i otpevale su svoju pjesmu, maskeratu.

Dramska poezija je vrlo bogata i raznovrsna: duhovna, t. zv. misterije i svjetovna. Komedijska je u stilu i u prozi. Proza je u Dubrovniku i u Dalmaciji slaba. Nešto naučne proze ima na jeziku talijanskom.

Epska poezija je najvažniji plod dubrovačko-dalmatinske poezije 17. vijeka uopće. Njen najveći predstavnik je Ivan Gundulić, jer on predstavlja vrhunac poezije u Dubrovniku. Dva velika osjećaja vladaju u djelima Gundulića: osjećaj pobožnosti (duhovna lirika) i osjećaj rodoljublja. Znamenita je njegova pastirska igra „Dubravka“, kojom slavi slobodu grada Dubrovnika. Igra se davala na dan sv. Vlaha, zaštitnika dubrovačke republike, a sadržaj joj je vjenčanje najljepše pastirice Dubravke s najljepšim pastirom Miljenkom. Dubravka se savršava himnom dubrovačkoj slobodi.

„O lijepa, o draga, o slatka slobodo,

Dar, u kom sva dobra višnji nam Bog je dô“.

Ali Gundulićev je patriotizam mnogo širi nacionalno i mnogo više slavenski u njegovom posljednjem i najvećem djelu „Osman“. Veliki taj ep, koji je pjesnik ostavio nedovršen, pjeva pobjednički rat, koji je poljski kraljević Viadislav vodio protiv Turaka 1621. i smrt sultana Osmana, koga su janjičari udavili. Misao je slavenska. To je proslavljenje Poljske, koja je u ono doba bila velika nada slavenskog svijeta, propast Osmanlija i oslobođenje Jugoslavena. Utjecaj Gundulićev na mlade pisce je vrlo jak.

Gundulić, Palmotić i Bunić obilježavaju najviši uspon dubrovačke renesanse, jer je svaki u svom radu stvorio nešto savršeno.

Oni su klasici dubrovačke knjige, a doba je njihovo nazvano „zlatnim“.

Reformacija.

Uz renesansu drugi je glavni pokret u svetskoj povijesti 16. vijeka protestantska reformacija. Ona je imala odjeka i u Hrvatskoj. Katolička crkva ugrožena protestantizmom stade da reformira samu sebe i da stvara pučku kršćansku knjigu. Crkveni sabor u Tridentu (1544.—1563.) naređuje izdavanje „Nauka krstijanskih“. Crkva osniva red isusovaca protiv protestantizma. Taj red je došao i u hrvatske zemlje.

Na jug je prodirao protestantizam što po njemačkoj vlasteli, što po trgovačkom saobraćaju. Glavna prometna cesta između Njemačke i juga bila je Nürnberg-Mleci. Na veliko je začeo protestantizam na jugu za Ivana Ungnada, bivšeg kapetana donjoaustrijskih, slovenskih i hrvatskih zemalja. On uredi gospodarsku stranu slavenske protestantske tiskare u Urachu kod Tübingena, a Trubar književnu uzevši sebi za pomagače hrvatske i srpske protestante. Svi ti sudjeluju u izdavanju protestantskih slovenskih, hrvatskih i srpskih knjiga latinicom, ćirilicom i glagoljicom. Ta su izdanja: katekizmi, prijevodi sv. pisma novoga zavjeta.

Hrvatska se držala prema protestantizmu neprijateljski. Narod se nije umio služiti knjigama, jer bijaše nepismen, a hrv. vlastela zazirala so od Nijemaca zato i od protestantizma. Grof Juraj Zrinski pristade uz kalvinizam kao i čitavo Medimurje. On osnova u Nedjelišću kraj Čakovca tiskaru (1672.), da se u njoj tiskaju protestantske knjige. Ali zagrebački biskup Juraj Drašković stade odlučno suzbijati protestantizam u Hrvatskoj te dovede u svoju biskupiju glagoljaše, da po njima stvori pučku crkvenu književnost. Protestantska tiskara je propala, a protestantske knjige je uništila crkva, da im danas nema ni traga. S tiskarom u Nedjelištu bio je početak hrvatske provincijalne kajkavske književnosti. Pisci su bili isusovci i pavlini protiv reformacije. I plemstvo je radilo na književnom polju kao: ban hrvatski Petar Zrinski, Krsto Frankopan i Katarina Zrinska, banica hrvatska. To je bila žena vanrednih duševnih sposobnosti i glasovita sa svoga značaja in diplomatskih veza. Za narod je napisala hrvatsku knjigu pjesama i molitava „Putni tovaršu“, pisan čakavskim i kajkavskim narječjem.

Knjiga se u Bosni javlja istom pod utjecajem crkvene reformacije. Pisci su svećenici i franjevci, a pismo je ćirilica.

Slavonija izbavlja se istom potkraj 17. stoljeća od Turaka, zato ovdje nastaje književnost tek u početku 18. stoljeća. Seljak se diže pravno i gospodarski u okviru vojničkoga reda. Marija Terezija i Josip II. podižu škole. Pisci su franjevci i isusovci, od kojih je najznamenitiji Antun Kanižlić, profesor na isusovačkoj gimnaziji u Požegi. Njegovo glavno djelo je „Sv. Rožalija“, duhovni roman u stihovima. Pesnik se povodi za načinom narodne pjesme.

Najznatniji pučki pisac, svjetovni, je Matija Antun Reljković. Glavno mu je djelo „Satir iliti divji čovik“. Tu se u desetercu, na narodnu, niže slika za slikom o Slavoncu, kakav je bijedan i žalostan u neznanju, lijenosti i lakoumnosti, a razlog tim pogriješkama je u tome, što nema pravih škola. Šiba zle navike Slavonaca, što su ih poprimili od Turaka: sijelo, prelo, divan, kolo i druge.

U prvom izdanju opisano je svako zlo, a u drugom hvali Satir Slavonca, da se popravio i više napredovao. Djelo je objavljeno u narodu.

Katolička reformacija stvorila je u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Bosni crkvenu književnost za puk. Danas je njena glavna cijena u tome, što nam je sačuvala primjere hrvatskoga jezika u svim narječjima onoga doba.

Andrija Kačić Miošić (1702.-1760.).

Stoljeće XVII. i XVIII. vijeka doba je cvjetanja hrv. historiografije, ponajviše u obliku kroničarstva. I razvio se čitav niz kroničara, koji su pisali o događajima na slovjenском jugu. Najznamenitiji kroničar bio je Andrija Kačić Miošić, franjevac iz Dalmacije, poslanik apostolski za franjevački red. Glavno mu je djelo „Razgovor ugodni naroda slovinskoga“ („Pismarica“). To je zbornik historijskih dokaza o slavi, o junaštvima, o veličini slovinskih vitezova, gospode i naroda slovinskoga. Kačić piše za „siromake“ i „čobane“, koji ne znadu latinski, a i za ljude, koji su viteške krvi. Kronološkim redom ide historija slovinska što prozom, što stihovima od Aleksandra Velikoga do XVIII. vijeka. Duh je te poezije viteški, a oblik prema narodnoj pjesmi deseterac. Knjiga je vrlo popularna.

Kulturno stanje srpskoga naroda u XVIII. vijeku.

Na kulturni život i na stvaranje nove srpske književnosti bila je od velikog značaja seoba jednog dijela srpskog naroda sa Balkana u Austriju. Već u XV. vijeku, otkako su Turci stali rušiti srp-

sku državu, Srbi su počeli iseljavati se preko Save i Dunava u Ugarsku. Posljednja seoba izvršena je koncem XVIII. vijeka. Srbi u monarhiji nijesu mogli u javne službe, ali to više nagnuše u slobodne pozive, u posao trgovački, prometni i obrtnički. U južno-ugarskim gradovima i u Pešti razvio se bogat, slobodan srpski stalež. Taj svijet je poprimio zapadnu kulturu, ali pismeni Srbi držali se čvrsto ruskoslovenskoga jezika, i to je glavna zapreka, zašto prosvijećena književnost nije prodrla u vrste publike, koja je teško razumijevala književni ruskoslavenski jezik.

Pisci su bili pod utjecajem ruske pseudoklasične poezije.

Čovjek, koji je stvorio preokret u srpskim duhovima i srpsku književnost i kulturu stavio na novu modernu osnovicu, bio je Dositej Obradović. On je mnogo putovao te je poznao srpski narod u dušu. Uzeo si je za zadaću, da narod prosvjetli i odgoji. „Narod je sam po sebi dobar, a ako ima pogrešaka, ove potječu iz neznanja, stoga valja narod poučiti i odgojiti ga. Narod, puk, čine temelj i snagu države.“ U cijelom svom književnom radu Dositej Obradović ima osnovnu ideju: biti koristan srpskome narodu. Osobito je ljubio omladinu. On je pisao u stihu i u prozi. Jezik je njegov narodan i jasan. Dositej Obradović je početnik srpske narodne književnosti. Bizantinski duh i ruska teologija gube zemljišta kod Srba, a srpski narod ulazi u kulturnu zajednicu zapadnih evropskih naroda.

Treće doba (XIX. vijek: Gradanska i narodna književnost.

Francuska revolucija i drugi događaji na koncu XVIII. vijeka donesoše veliki preokret građana i seljaka. Oni dobivaju ista politička prava, što ih dosad imadahu plemićki „staleži“ i crkveni „redovi“. S tim preokretom prestaje dvorski i klasički smjer u književnosti, a zavlada njome narodna usmena predaja i narodni duh. Narod daje obilježje književnosti trećeg doba.

Dva su nova izvora za tu novu umjetnost: živi narod i njegova prošlost. U srednjem vijeku imali su takovu narodnu umjetnost Romani, ta se poezija zvala „viteška“, a bila je u romancama. Njemački književnici stali se baviti tom poezijom, te ih nazvaše romantcima. Ovi su zahtijevali potpunu slobodu stvaranja, mišljenja i življenja. Od pesnika tražili su proučavanje narodnog duha i prirode. Romantik ne pjeva po narudžbi, nego po nagonu svoje prirode, besvjesno, „kao ptica na grani“.

Srpska romantika ili srpska nar. književnost počela se stvarati godine 1812. mirom u Bukurešti, gdje su se Srbi prvi put spominjali kao politički narod u međunarodnom ugovoru.

Početnik srpske romantike je Vuk Stefanović Karadžić (1787.-1864.). God. 1813. pokore Turci Srbiju, a Vuk prijeđe u Austriju i dođe u Beč. Ovdje se spozna sa učenim slavistom Bartolom Kopitarom i ovaj ga nagovori, da izda srpske narodne pjesme i gramatiku, te ga i pouči, kako će to izvršiti. Vuk sam priznaje: „Glavni uzrok, da sam ja danas spisatelj, ostat će do vijeka Kopitar.“ Onda side Vuk u južnu Ugarsku i Hrvatsku, da kupi narodne pjesme, pripovijetke, poslovice. Sve, što je Vuk sam izdao, i ono, što se našlo iza smrti njegove, izdala je Kr. srpska akademija u četvrtom ili državnom izdanju od god. 1891. do danas u 10 knjiga.

Njegova su još djela: Pismenica serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisana. Srpski rječnik i Kovčević za istoriju, jezik i običaje Srba, sva tri zakona (1849.). Prevod Novog zavjeta.

Vuk piše čisto srpski, uvodi jednostavniji pravopis sa 29 slova, a u pravopisu ističe kao glavno: „Piši, kako govoriš, a čitaj, kako je napisano.“ Vukovi protivnici navaljahu na nj svakojako i ta borba o njegov pravopis trajala je 32 godina. Konačno je ipak Vuk pobedio.

Narodno pjesništvo.

Narod — pjesnik. Vuk je zatekao narodne pjesme u ustima neukog naroda. Običaji i ćud naroda, njegovi nazori i misli o svijetu, prirodi i vjeri zabilježeni su nam u njegovim pjesmama, pričama, pripovijetkama i poslovicama. Narod je svu svoju dušu prelio u pjesmu, ona je vjerno ogledalo narodnog duha. Narod je bio nepismen, stoga su se pjesme razvijale u narodu usmenim načinom. Svatko je pjesmu kazivao onako, kako ju je upamtio, stoga se i jedna te ista pjesma u jazličitim krajevima pjeva različito. Prema sadržaju dijelimo narodne pjesme u muške i ženske. Muška pjesma je oglasnik viteške i vojničke slave. Feudalno vitezstvo srpsko počeo propadati na Kosovu (1389.), ali ga preživjele pjesma. U doba turskoga gospodstva pojedinci u narodu, hajduci, uskoci i kaluderi čuvaju gospodsku predaju junačkom pjesmom i manastirskom knjigom „carostavnom“. U planinskim ležajima i manastirskim dvorištima pjevali bi slijepi guslari onako, kako bi od kaludera ili hajduka čuli pred zborom narodnim. Narod tako prima i predaje ono, što je čuo, kao svetu uspomenu.

O čemu pjeva junačka pjesma? Prema sadržaju možemo junačke narodne pjesme svrstati u cikluse i njih poredati vremenski. Prvi je ciklus „carski“. Glavni događaj, koji se usjekao u pamet pjevačima, jest Propast carstva na Kosovu i nada, da će Kosovo biti osvećeno. Da Srbi više žale za carstvom, negoli drugi koji narod, dolazi otuda, što ono bijaše branič naroda protiv samovolje gospode i što bijaše skroz vjersko i nacionalno.

Drugi je ciklus o Kraljeviću Marku. Treći ciklus obuhvata vojvode i despote, a četvrti je ciklus pjesama o bojevima za oslobođenje od Turaka.

Hrvati pjevaju o svojim junacima, napose o Zrinovićima i ostaloj gospodi hrvatskoj, a neki su im junaci zajednički sa Srbima.

Kako se pjeva junačka pjesma u narodu? Pjevač pjeva ili govori mnoštvu, njemu nije do melodije ni do ritmike, već samo do sadržaja. Osobine junačke narodne pjesme jesu: Metrika: Najobičniji stih je deseterac. Ukрасna sredstva:

- a) ukrasni pridjevi; pridjev je u narodnoj pjesmi upravo tipičan: zeleno polje, crna zemlja, bijeli grad, stara majka, sveta nedjelja i t. d.
- b) poredbe su također obične: „zakukaše kano kukavice“.
- c) stajaci brojevi: sedam, trideset, trista, osam;
- d) stereotipni su i počeci i svršeci pjesama, a u pjesmi su stereotipni pozdravi, pitanja, odgovori; stereotipne su hiperbole i tautologije;
- e) nar. pjesma nema ni sroka ni kitica, a junačke su pjesme epskog sadržaja.

ŽENSKKE PJESME.

Najveći dio ženskih pjesama ima značenje društveno ili zajedničko, one su prava narodna poezija lirskog sadržaja. Pjevaju se pri kolijevci, na svadbi, na sprovodu, kod rada (sjetve i žetve), na godišnjim slavama, o Božiću, na sijelu u kolu. Ne pjeva ih jedan, nego ih pjeva mnoštvo zajedno. Posebni dio čine ljubavne pjesme pojedinaca i muslimanske sevdalinke (sevdah — ljubav). Ove imaju oznake gospodskoga shvaćanja ljubavi. U sevdalinki je ljubav avantura.

Prema društvenoj svrsi ženska pjesma je različitog ritma i napjeva. Uvijek se pjeva, a nikada ne govori, i melodija je glavnija od samoga teksta.

Ženska nar. pjesma ima visoku pjesničku vrijednost. Njezine osobine nasljedovali su umjetni pjesnici u cijelom 19. vijeku.

Prozom je iskazano ponajviše ono, što je smiješno, nisko, egzotično, bajoslovno.

Pored Vuka i poslije njega dali su se mnogi na sabiranje narodnih pjesama.

Srpski romantici i nasljedovatelj narodne poezije.

U Bosni i Crnoj gori, gdje su društveni odnosi još posve „epski“, javljulu se dva pjesnika, koji nasljeduju junačku nar. poeziju. Sima Milutinović, Bosanac, pisao je epska djela i historijske drame, i Petar Petrović Njegoš, crnogorski vladika. Najznatnije mu je djelo „Gorski Vijenac“. Pjesma je tako izvedena, da je „iz glave cijela naroda“, „da zažiga k viteštvu“ i oslobođenju srpstva od turske vlasti. Historijski je događaj, da su Crnogorci u početku 18. vijeka po dogovoru napali i ubili sve mulimane (srpske poturice) u Crnoj Gori i tako se riješili turskog vazalstva. Stil mu je izvoran, slikovit i narodan i pun narodne filozofije. Djelo je prevedeno na sve slavenske jezike, zatim na njemački, talijanski, švedski i mađarski. Njegoš je pjesnik nacionalne energije i snage, pjesnik narodne duše.

BRANKO RADIČEVIĆ

bio je prvi pravi romantički pjesnik srpski, koji pod utjecajem romantičkih ideja Vuka Karadžića otvara svojim pjesničkim djelima i književnim talentom cvjetnu romantičku epohu. On pjeva subjektivno, slobodno, neučeno, neposredno iz života. Branko je pjesnik mladosti i ljubavi. Književno su utjecali na Radićevića najviše engleski pjesnik Byron i Nijemac Heine. Biseri njegovih djela jesu: „Đački rastanak“, pjesma đakoga veselja i slobode. Branko polazi u Beč na visoke škole te se rastaje sa svojim drugovima u Karlovcima. „Kad milidija umreti“, pjesma slutnje i sjete, dvije su krajnosti u Brankovoj lirici.

Vuk Karadžić, otkriće nar. pjesama, Sima Milutinović, P. Petrović Njegoš i Branko Radićević imaju epohalno značenje u srpskoj književnosti, a vrlo veliko i u hrvatskoj, jer otvaraju književnosti nove izvore, nova sredstva i nove ciljeve. Oni stvaraju umjetnu nar. književnost na romantičnoj osnovi.

Ilirizam.

Srpska nacionalna romantika prodrla je i u Hrvatsku. U Zagrebu, koji je duhovno središte Hrvata, počeo je Ljudevit Gaj da budi nacionalnu svijest. Više škole učeše u Gracu, Beču i Pešti. Pod utjecajem panslaviste Jana Kolar, koji bijaše vrlo oduševljen srpskim jezikom i tražao, da ga svi južni Slaveni usvoje, počeo Gaj misliti o reformi jezika. A osobito revno prionu uz rad, kada se upoznao sa srpskim narodnim pjesmama i Vukovim radom uopće. Gaj sakupi oko sebe mlade ljude, koji su htjeli da rade za jedan narod hrvatski. U Hrvatskoj je u ono doba gospodovao u školama i uredima latinski i njemački jezik. Gospoda su govorila ponajviše latinski, gospode njemački, a hrvatski se govorilo samo sa služinčadi i seljacima. Narod nije imao knjiga u svom jeziku, stoga je bio bijedan, nepismen. Najprije je Gaj uredio pravopis, kojim bi imali pisati svi Hrvati. Taj je pravopis fonetičan sličan Vukovu. Željao je, da se ujedine Srbi, Hrvati i Slovenci u književnosti, a i u državi. Da svoju svrhu lakše postigne, upotrijebio je ime Iliri, jer je držao, da su Iliri bili praoci svih južnih Slavena. Omladina ilirska steče odmah nekoliko uglednih pokrovitelja kao: grofa Janka Draškovića, koji u jednoj svojoj političkoj brošuri kori vlastelu, da ne haje za narodni jezik i pozivlje je, da s narodom odredi svoj odnos na osnovi prosvjete i prijateljstva, a ne na sili i šibama. Druga pokroviteljica bijaše grofica Leonora Patačić i još mnoga druga vlastela.

Dobivši Gaj pomoć od vlastele počeo izdavati „Novine Horvatske“ i za prilog „Danicu Horvatsku, Slavonsku i Dalmatinsku“. Dne 6. siječnja (januara) god. 1835. iziđe prvi put Novine. Pokrovitelji tom pothvatu bijahu grof Janko Drašković i vlastela Nikola Zdenčaj i sin mu Škender Zdenčaj. Već godine 1836. promijenio Gaj ime i karakter svojih novina i književnog priloga. One postaše „Narodne ilirske novine“, a prilog „Danica ilirska“. Tu Gaj promijenio i svoj jezik. Mjesto lokalnog kajkavskog narječja, on uvede narječje štokavsko, onaj isti jezik, koji je Vuk uzeo za srpsku književnost.

Gaj je dakle stvorio kulturni i narodni pokret među Hrvatima — ilirizam. Taj pokret imadaše svoj moćni odjek i u političkom životu Hrvatske, stoga je vlada zabranila ime ilirsko i nastojala, da se pokret uguši. Gaj se tada povuče u privatni život i življavaše zaobavljen sve do smrti 1872. Ovim je pokretom izvršeno narodno jedinstvo Srba i Hrvata.

Gajevi pristaše zvalu se Iliricima. Najveći prijatelj i mecena ilirskog pokreta bio je grof Janko Drašković, racionalni vođa ilirizma i predstavnik njegov prema stranom svijetu. Teži osobito za gospodarskim preporodom naroda.

Urednici, novinari, naučnjaci:

Vjekoslav Babukić, Dragutin Rakovac, Lj. Vukatinović, Bogoslav Šulek, Ivan Kukuljević Saksinski.

Pjesnici.

Stanko Vraz, prvi romantični literator, pjesnik „Đulabija“ i književni kritičar. Dimitar Demeter, osnivač hrvatskog dramatskog repertoara, „dramaturg ilirski“. On je autor najkrepče i najlepše ilirske budnice „Prosto zrakom ptica leti“.

Ivan Mažuranić, pesnik historijsko-romantičnog religioznog epa „Smrt Smail-age Čengića“, u kojem opisuje muke raje pod turskim zulumom. Ovo malo remek-djelo može stati uz „Gorski vijenac“.

PETAR PRERADOVIĆ, (1818.—1872.) general, jedan je od najboljih i najvećih liričara toga doba. Spočetka je pevao njemački, a kasnije narodnim jezikom. Ispjevao je mnogo pjesama ljubavnih, patriotskih, prigodnih, koje su pune zrelih i poetskih misli i klasičnog oblika. Prva je njegova pjesma na hrvatskom jeziku „Zora puca, bit će dana“, a vrlo je lijepa i ona starinska, umjetna, ali je postala narodna, sentimentalna „Miruj, miruj, srce moje“. Važnije su patriotske ode Zrinskom, Štrosmajeru, kao i vijenac patriotskih soneta „Milim pokojnikom“. Najlepša je njegova pesma oda „Slavljanstvu“. Slaveni su onaj izabrani narod, koji će naučiti narode međusobnoj ljubavi. Pisao je i epske pjesme kao: „Lopudsku siroticu“, lijepu romantičnu pripovijetku, koja je nedovršena. „Prve ljude“, filozofsko-religiozni ep. Još je pisao i drame: „Marko Kraljević“, „Vladimir i Kosara“.

Preradović je stvorio u hrv. književnosti viši pjesnički stil za duševna stanja; on stvara nešto svoje obzirući se na filozofsku romantiku Nijemaca i Poljaka. On je pjesnik — prorok, nova vrsta pjesnika, koji se javlja s romantikom. On je imao mnogo nasljedovatelja.

Iz Hercegovine je znameniti pisac fra Grgo Martić (1822. - 1905.) epski pjesnik. Na glasu je sa svojih „Osvetnika“, ep u sedam pjevanja u duhu i stilu narodnih pjesama, u kojem pjeva noviju borbu Hercegovaca za oslobođenje i njenog junaka Luku Vukalovića. Zovu ga bosanskim Homerom.

Srbi prijatelji ilirizma.

Jovan Subotić (1817.—1886.). On nasljeđuje junačku pjesmu u drami, time mu drama prima epski sadržaj, a govorni patos nadomještava pravu dramatsku radnju. Na njega utječe njemačka klasična drama. Subotić je dobio nagradu Matice Srpske za svoj ep „Kralj Dečanski“, a u Zagrebu ga tri gospođe ovjenčase u loži lovorovim vijencem za prve predstave Zvonimira (1862.).

Jovan Subotić je nastojao oko hrvatsko-srpskog jedinstva.

Predlistopadsko doba (apsolutizam) 1850.—1860.

Hrvatskoj književnosti i poeziji odredila je Austrija granice oštrom cenzurom, ali se razvila školska literatura. Znamenite su Veberove hrv. čitanke, slovnice i prijevodi klasika. Gotovo sva književnost centralizovana je u časopisu „Neven“, poučan i zabavan list. Pjesmu zamjenjuje proza. Jurković je stvorio karakternu narodopisnu novelu s obrazovnom svrhom. On ističe moralnu ideju i pouku i pazi, da mu jezik bude što čvršći i narodniji. U njega je klasična crta razumnost i humor, a narodna mu je romantična i slavonska očajnost.

Mirko Bogović je pjesnik i urednik Nevena, a Ivan Trnski je cijenjen osobito kao znalac jezika. On dotjeruje hrvatsku metriku. Bio je glavni dopisnik Nevena, prevodio je Puškina, a sa svojim „Krijesnicama“ veže novi ustavni duh sa ilirskim.

Predlistopadsko doba u Srba.

U buni g. 1848. odijeliše se ugarski Srbi državno od Ugarske i stvoriše od Srijema, Bačke i Banata zaseban srpski teritorij, takozvanu Vojvodinu. Karlovci i Novi Sad postadoše središtem narodnoga pokreta. Bečka centralna vlada ne priznava Vojvodine i zabrani svaki politički preokret, a dopušta samo crkveno i školsko obrazovanje. U to doba razvija se Novi Sad kao književno središte Srba. U Beogradu izlazi list „Šumadinka“, a u Novom Sadu „Sedmica“.

ZMAJ JOVAN JOVANOVIĆ (1833.—1904.) bijaše najpoznatiji i najuvaženiji srpski pjesnik šezdesetih godina, a uživao je osobit glas i među Hrvatima. Utjecao je i na hrv. liričare osamdesetih godina. On je gotovo apsolutni vladar u pjesništvu, jedan od najboljih književnika. Jovanović je svakako najznačajniji pjesnik predlistopadskog vremena u Hrvatima i Srbima.

Uređivao je humoristički list „Zmaj“, satirički list „Starmali“ (patuljak) i dječji list „Neven“. On je pjesnik srpske dece i omladine: on pjeva Srpčadi svoj i svuda. Zmaj je pjevao lako i glatko male, drobne osjećaje u kratkim pjesmama po ugledu Heinea i Petöfija, a dignuo se i do izvorne lirike ljubavne s romantičnim raspoloženjem. Njegova je lirika porodična i nacionalna, a zahvatio je i teme političke. Imade i balada s orijentalnom pozadinom. Njegove su pjesme sabrane u knjizi „Pevanija“.

Srpska omladina.

Kad se god. 1860. vrati narodima monarhije ustav, na osnovi historijskih prava, Srbi ostaju bez političkog narodnog teritorija. Omladina stoga stade razvijati ideju o sjedinjenju svih Srba u monarhiji ili izvan nje. Taj pokret sličan je ilirizmu. Omladinska se društva organizovaše i zložiše u savez „Mlado Srpstvo“ kao Ujedinjena omladina. God. 1872. prestaje izlaziti glasilo „Mlada Srbadija“, oblasti u monarhiji i kneževini srpskoj bile su protiv tog saveza. No ipak se radilo na književnom polju. „Matica Srpska“ preselila se iz Pešte u Novi Sad, a god. 1860. pokrenuše Omladinci „Danicu“. Nikoše i drugi listovi: Javor, Vila, Matica. Srpska je omladina po svome određenju prosvjedan i revolucionaran pokret. Najznačajniji joj je predstavnik Laza Kostić, koji ostaje cijeli svoj život revolucionaran nezadovoljnik. Omladinci Đura Jakšić, Stev. Vlad. Kaćanski bojovno su raspoloženi.

Građanska romantika hrvatska. 1860.—1870.

Hrvati su dobili ustav, ali ne htjedoše poslati svoga zastupnika u carinsko vijeće, nego zahtijevahu, da zemaljski sabor rješava državne poslove. Na čelu tome pokretu stajao je biskup Juraj Štrosmajer. U njegovoj stranci okupljaju se pristaše Jugoslavenstva. Jugoslavenstvo je naslijedilo ideju ilirizma, ali je društvena osnova druga. God. 1848. ukinuto je kmetstvo, a na mjesto „staleža i redova“ dolazi mlado građanstvo. Književnost je također građanska, društvena, socijalna. Predstavnik toga vremena je August Šenoa (1838.—1881.). Djela su mu pjesme, novele i historijski roman iz domaće historije. V njegovim je novelama jak socijalni momenat, a tendencija je politička, ekonomska i etička. Građa je novelama uzeta iz savremenog života ili najbliže prošlosti. Šenoa je najbolji pripovjedač onog doba, on je tvorac hrvatskog romana.

Od godine 1867. počinje se poslovanje Jugoslavenske akade-

mije znanosti i umjetnosti, a god. 1875. otvoreno je sveučilište, a mladi književnici zapremaju profesorske katedre. Pojaviše se akademijski pjesnici, romantici, od kojih je znamenit esteta Franjo Marković. Udešava svoje drame u kompoziciji po ugledima klasičkim i upotrebljava jampski deseterac. Kao filozof radio je i na znanstvenom polju.

Još živući akademijski pjesnik je Đuro Arnold (1854.). Pjeva romance, balade, legende i pjesničke pripovijesti. Svojim idealizmom i etičkim stajalištem utječe na hrv. književnost.

Zajedničko je obilježje toj poeziji etički i estetski idealizam. Ti pjesnici nastoje, da svoje više obrazovanje prenesu u društvo. Pjesma slijedi ugledne tude romantike. Pišu čistim narodnim stilom, ali uzvišenim.

Vojislav Ilić, Milorad P. Šapčanin i Čedomilj Mijatović su srpski akademijski romantici. Oni su na visokim društvenim mjestima, te gledaju na narod više umjetnički nego politički.

Hrvatski realizam.

Prije nego se pojavio književni realizam u Hrvatskoj, dogodio se i u politici preokret k političkomu realizmu. Ante Starčević i Eugen Kvaternik stali su isticati ideju Hrvatsva i osnovaše obojica političku smotru i tjednik „Hrvat“ i „Hrvatska“. Oni stvoriše „stranku prava“, to jest realističnim historijsko-ligitimističku stranku u politici, koja se osniva na diplomatskim dokumentima iz hrvatske narodne prošlosti, a zabacuje pjesničku fantaziju i jugoslavensko jedinstvo. Jugoslovenstvo je stalo propovijedati kulturno jedinstvo hrvatsko-srpsko. Taj se dio inteligencije okupljaše pod nazivom „nezavisne narodne stranke“ ili Obzoraša („Obzor“, glavni organ). Književnici su bili pripadnici dviju stranka, pa je i književnost bila različita. Predmeti pripovjedačima bila su mala vlastela zagorska, općinski upravitelji, slavonski učitelji i učiteljice širom domovine.

Realisti pripovijedaju istinu, traže realnu borbenu književnost, koja će prikazivati život onakav, kakav doista i jest i koja će da obrazuje nove ljude, novo razumno društvo. Odvojak realizma je naturalizam. To je materijalistički pogled na čovječanstvo. Njegov je početnik i zastupnik Francuz Zola.

Značaj realizma 80tih godina imade provincijalni, pokrajinski značaj.

PRIPOVJEDAČI.

Eugen Kumičić (Jenio Sisolski), odgojen u Primorju, unosi romanski „Zolin“ realizam, studije ženskog razvrata, slike iz Istre. Romani su mu i iz života zagrebačkoga i inače: „Olga i Lina“, pisao je i historijske romane: „Urota Zrinjsko-Frankopanska“, „Kraljica Lepa“. Drame: „Petar Zrinjski“, „Sestre“ i druge. Jezik mu je čisto hrvatski.

Antun Kovačić nije naturalista, ali ima grubog realizma, satire, humora, protesta. On bogati knjigu humorom zagorskim, bogatim komičkim rječnikom, satirom, malograđanskim filistarskim karikaturama „žabara“. Pripovijetka „Među žabarima“ vrlo je jaka satira. Njegov roman „U registraturi“ je vanredno satiričan. U njem obrađuje prijelaz između seljaka i gospodina, to je epopeja sela i grada.

Pravi predstavnik novije struje je Ljubomir Babić Gjalski. On je pravi i puni realista, začetnik psihološke škole u Hrvata, Turgenjev hrvatske književnosti, vođa i uzor mladih. U svojim romanima i pripovijetkama opisuje domaće društvo, seljake i inteligenciju.

Slavoniju zastupa Josip Kozarac. On otvara čitateljima čarobnost slavonske šume i bogatog slavonskog sela, poziva ih, da dignu mrtve kapitale iz zemlje i iz sebe samih. Piše bogatom, narodnom štokavštinom.

Vjenceslav Novak zastupa senjsku okolicu. On prikazuje podgorske seljake, bijedu učitelja, đaka; razmirice i katastrofe malih bračnih parova.

Juraj Turić je socijalni i psihološki novelist.

Pored ovih pripovjedača javljaju se još i mnogi drugi, ponajviše u časopisima Hrvatskoj Vili i Balkanu (starčevićanci), a u Vijenci i starčevićanci i obzoraši (jugoslaveni).

Srpski realizam.

Hrvatima je došao romantizam sa zapada, dapače i sam ruski realizam u njemačkim prijevodima, a Srbima je došao sa istoka iz Rusije i sam francuski realizam. Srbin Svetozar Marković i Bugarin Ljuben Karavelov odgojeni su idejama ruskog realizma i unose ga u Srbiju. Ali glavni duhovni reformator bijaše Svetozar Marković. On traži istinitu, borbenu književnost, koja će slikati život onakav, kakav jeste, koja će da odgoji nove bolje ljude razumnog i slobodnog društva. Nove ideje zahvatiše đачka društva na beogradskoj velikoj školi, beogradske srednje škole, bogosloviju i vojnu akademiju. Dok je prije utjecao Novi Sad na Beograd, sada Beo-

F. S. STIPLOVŠEK.

CERKEV SV. DUHA.

grad utječe na Vojvodinu. Cilj je srpskog realizma savez slobodnih balkanskih naroda. God. 1882. Srbija postaje kraljevina, a vezuje se željeznicom za centralnu i zapadnu Europu (1884.). Osnovana je srpska kr. akademija 1887. Glavni književni listovi, kao Otadžbina, Delo, Srpski Pregled osnivaju se u Srbiji. Do sedamdesetih godina glavni srpski pisci bili su rodom iz Ugarske; a od toga doba glavni su srpski pisci iz Srbije Milovan Gj. Glišić, Laza K. Lazarević, Janko Veselinović, Vojislav Ilić. U Bosni je osnovana Bosanska vila, a Slovinac u Dubrovniku.

PRIPOVJEDAČI.

Milan Glišić (1847.—1908.) Prevodio je „Rat i mir“ od Tolstoj-a, Gogoljeve „Mrtve Duše“ i Gončarovog „Oblomova“, Saradivao je u mnogim časopisima. On je vanredno dobar prevodilac, jedan od najboljih. Zasnovaio je srpsku realističku pripovijetku iz seoskog života. Varoš mu se ne dopada, izgledala mu je kao kakva jama, gdje gmižu birokrati i zelenaši (lihvari), kao paučina, gdje pauci vrebaju mušice sa sela. Seoske pripovijetke pisane su lakim prijatnim humorom.

Janko Veselinović, (1863.—1905.) učitelj, urednik „Zvezde“ i neko vrijeme dramaturg Narodnog Pozorišta. Predmet njegovih pripovijedaka je idilično selo sa svojim običajima: sijelo, posijelo, divan, kolo, ašikovanja i. t. d. On je pjesnik bogatog mačvanskog sela iz cvjetnog doba zadruga. Narod u zadrugi bio je imućan, radan i naravan. Selo je uzmućeno, preokrenuto, tome je kriva vojna služba, (momak se iz vojarne vrati u selo, ne će da radi, zapovijeda, vrze se oko mehana (gostionica), zelenaši, mehane, veliki nameti, vlasti, koja je kroz 30 godina osiromašavala i tucala u glavu tu zdravu i ponositu rasu seljačku. Veselinović je na koncertima pjevao uz gusle narodne pjesme. Veselinović je pisac „narodne duše“. Volio je da pokaže, kakvih rajskih duša i bogatih sirotana ima na selu.

Simo Matavulj, (1852.—1908.) učitelj. Saradnik je mnogih srpskih i hrv. časopisa i piše mnoge pripovijetke. On je obrazovan francuskim i talijanskim romanom. Čitao je ponajviše Zolu i Maupassana. Potpuni je realist, slikar zbilje. Matavulj govori i piše kao čovjek iz naroda, ali koji je mnogo svijeta vidio.

Posebno mjesto zauzima Stevan Sremac (1855.—1906.), profesor. Najbolji je srpski humorist. Velika je njegova ljubav za prosti svijet, za male ljude, za mali puk. Sremac je sam dijete iz naroda.

Otac mu je bio krojač i siromak čovjek. Najviše opisuje mehanu (gostionu). „Prošćavajte, čitaoci, što sam vas toliko dugo zadržao u mehani. Ali kako smo mi Srbi, i vi i ja, znam, da vam to nije neprijatno, pa gdje je Srbinu podesnija klima, nego u mehani?“ On je bio pjesnik nalivenog bokala i punog stola. Sremac imao je veliki utjecaj na Srbe svoga vremena. Bijaše najčitaniji pisac srpski, na grobu su ga nazvali „velikanom“. Stvorio je klasične tipove srpske, bačke kuharice, učitelje, seljake, srbijanske ćifte, profesore, trgovce, gedje i činovnike.

Najplodniji pisac u novoj srpskoj književnosti je Milan Gj. Milićević. Za nekih 57 godina književnoga rada napisao je preko 100 knjiga i velik broj članaka, prijevoda i bilježaka. Najznatnije su mu geografske knjige.

Između realizma i moderne.

Imamo tri pjesnika, koji se javljaju 80 tih godina, za koje se nikako ne može reći, da su čisti realiste. Sva trojica dođoše s obale jadranske, sva trojica odgajahu se na ugledima talijanskim. Nijesu pripovjedači, već traže drugi oblik, umjetniji i izbjegavaju svagdanju realističnu prozu. Ta su trojica: Ivo Vojnović, Silvije Kranjčević i Antun Tresić-Pavičić.

Ivo Vojnović (1857.), sudac, god. 1907. dramaturg kr. hrv. zem. kazališta u Zagrebu. Piše novele, romane, ali mu je rad na drami najvažniji. Znamenita je njegova „Dubrovačka trilogija“, slika Dubrovnik za posljednjih 100 godina: pad republike, propadanje stare vlastele, moderno doba. „Majka Jugovića“ je dramatizovana poznata narodna pesma. U Dubrovačkoj trilogiji daje on vrlo točno slikane zanimljive tipove, čisto lokalnu boju, poeziju domoljubive tuge. Vojnovićeve su drame prevedene na češki, poljski, njemački i talijanski. Te su drame prikazivane u Pragu, Krakovu, Budimpešti i Sofiji i na svim jugoslavenskim pozornicama.

Historijsku je dramu njegovao Antun Tresić-Pavičić, poslanik u Washingtonu. On je pjesnik, njegove su zbirke pjesama i ciklusi. Ogledao se u romanu, putopisu i književnoj kritici. Tresić je osobiti tip pisca. Klasično je visoko obrazovan. On je i književno obrazovan.

Silvije Kranjčević (1865-1908), profesor, je najbolji lirik ovoga doba. Njegove pjesme su poletne, visoke, pesimistične, filozofske. On je pjesnik društvene reforme, humanosti, protesta protiv svih zala svijeta. Umetnik je u dikciji, stihu, jeziku. Predstavnik je mladog naraštaja.

Vojnović, Kranjčević i Trešić udariše hrv. poeziji nove crte opće evropske i opće ljudske, a da nijesu izgubili dodira s narodnim tlom, što više, oni su najjače isticali narodne težnje političke i socijalne. Pripravljaju moderniji stil u svim vrstama književnim. Oni su realisti i simbolisti.

OSTALI PISCI I PJESNICI.

Janko Leskovar, Rikard Katalinić Jeretov, Milan Šenoa; pripovjedačice su: Gjena Vojnović, Jagoda Truhelka.

Josip Milaković, učitelj, može se nazvati mentorom cijele Bosne i Hercegovine. Njegova je poezija refleksivna, idealistična, odgojna, patriotska. Naročite su mile pjesmice za djecu, zovu ga hrvatskim Zmaj - Jovom.

TUGOMIR ALAUPOVIĆ (1871.) bio je profesor, tajnik Matice Hrvatske (god. 1917.—8.). God. 1918.—1920. ministar vjera kraljevine SHS „Probrane pjesme“ mu je izdala Matica Hrvatska. Javlja se s pjesmama u različitim časopisima. Pjeva rodoljubno svraćajući se u mislima milom zavičaju. Stil je njegov retoričan, slikovit, realističan, i deklamatoran.

Velimir Deželić, 1864. profesor, sada u kr. zem. arhivu. Pisao je najviše hrv. historijske romane. Svoje je pjesme i pripovijetke objavljivao u Vijencu, Prosvjeti, Nadi, Preporodu, Zvonimiru.

Stjepan Miletić, reformator hrv. pozornice u svakom pogledu. Udomaćio je Ibsena i modernu francusku dramu, njemačke i ruske naturaliste.

KRITIČARI.

Milivoj Šrepel, Jakša Čedomil, Ante Petravić. Nikola Andrić, profesor, upravitelj osječkog kazališta 1907., god. 1908. žurnalist, urednik feljtona Narodnih Novina. Od 1914. pokreće Zabavnu biblioteku, prijevode, romane iz svih književnosti. Od 1920. intendant zagrebačkog kazališta.

Vladoje Dukat, profesor, referent kod vlade u Zagrebu. Knjige: Čitanka iz englesko američke i skandinavske književnosti. (Svjetska književnost u hrv. prijevodima). Slike iz povijesti engleske književnosti. Kritikovao je i neke domaće autore.

Fran Ilešić (1871.), profesor, predsjednik Matice Slovenske u Ljubljani, počasni član hrv. društava. Pisao je u slovenskim, hrv.-srpskim i češkim revijama. „Cvijeće slovenskoga pjesništva“, „Slovenske novele i pripovijesti“, Noviji slovenski pisci. Ilešić je jedan

od najdosljednijih boraca za narodno jugoslavensko jedinstvo među Slovencima.

Tomo Maretić (1854.), bivši profesor slavistike na zagr. sveučilištu, od god. 1915.—1918. bijaše predsjednik jugoslav. akademije. Djela su njegova plod gramatičkih studija kao: Gramatika i stilistika hrvatskog ili srpskog jezika. Čitanka iz slavenske i mađarske književnosti i. t. d.

Ferdo Ž. Miler († 1917.), profesor, filolog. Tri godine je vodio poslove dramaturga hrv. zem. kazališta. Preradio je „Hrvatsku čitanku za VII. i VIII. razred srednjih škola“. Urednik srednjošk. lista „Pobratim“.

Josip Florschütz († 1916.), sveuč. profesor. Glavno mu je djelo „Gramatika hrv. jezika za ženski licej, preparandije i građ. škole“, koja se i upotrebljava.

Gjuro Šurmin, sveuč. profesor, a g. 1919. ministar za socijalnu politiku kraljevine SHS. Glavno mu je djelo: „Hrvatski preporod“.

Stjepan Bosanac, profesor, 1908. nadzornik za srednje škole. a sada je rektor više ped. škole u Zagrebu. Radi na nar. književnosti, mnogi su njegovi pedagoški članci u različitim listovima i časopisima. Kao pedagog obogatio je školsku literaturu vlastitim djelima.

Dragutin Boranić, sveuč. profesor, poznat je sa svoga „pravopisa“.

Srpska književnost 90ih godina.

Austro-Ugarska je po 25. čl. berlinskog ugovora dobila mandat, da privremeno okupira Bosnu i Hercegovinu, da bi zavela mir, ličnu i imovnu slobodu, te riješila agrarno pitanje i zavela modernu administraciju i pravosude. Austrija nije dala zemlji ustava. Sav srpski elemenat u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji smatra austrijsku vladu tuđinskom, koja je tobože pogodovala samo Hrvatima. Inteligencija u tim krajevima ima interes za Srbiju. Glavni je književni centrum Bosanska Vila u Sarajevu, osnovana 1885. od Srpskog učiteljskog Zbora. Godine 1895. pokrene mostarska skupina književnika: Aleksa Šantić, Jovan Dučić i Svetozar Ćorović književni list „Zoru“. Osniva se Mala Biblioteka i Mostar postaje neko književno kulturno središte. Goji se i glasba u pjevačkom društvu, organizuje se sokolsko društvo, politički klub Narod (1907.). Nastaje živahna veza između bosansko-hercegovačke inteligencije i Beograda.

Najznamenitiji pjesnik je Aleksa Šantić (1868.—1924.). On igra glavnu ulogu u društvenom i nacionalnom životu Mostara. Pjeva i

u narodnom duhu, pun je socijalnih simpatija za težaka i sirotinju, ali je najjači u svojim elegičnim pjesmama, gdje žali za prošlom mladosti. Pisao je i drame: „Hasanaginica“, „U magli“. Hasanaginica je nagrađena od Matice Srpske. Za svoj veliki rad izabran je god. 1914. dopisnim članom kr. Srpske Akademije u Beogradu i odlikovan je i lentom sv. Save od kraljevića Aleksandra. Šantić je tipičan impresionista. On pjeva zvučnom bogatom ijekavštnom hercegovačkom, a poslije prelazi i na ekavštinu.

Jovan Dučić je talenat prvoga reda. On ima čudno bogatstvo svježih i novih pjesničkih misli. Neke je motive on jedini unio u poeziju. Osim pjesama pisao je još putopise i književnu kritiku. Dučić sjajno vlada stihom i prozom. Milan Rakić mu je književni drug, koji je ispjevao niz historijskih i nacionalnih pjesama.

PRIPOVJEDAČI.

Svetozar Ćorović † 1919. On otvara novi pogled u srpsku Hercegovinu. Piše pripovijetke, priče, anegdote, romane i drame, koje su pune istočnjačke pitoresknosti, strasti i duhovitosti. „U Čelijama“ je majstorski ocrtao tipove. To je klasično djelo hercegovačke dikcije. U njemu su sve odlike Ćorovićeva pera: humor, epigramičnost, dialozi, plastika lica i prirode, psihologija narodnih tipova. Njegov je rad obilan.

Branislav Nušić (1864.) bijaše srpski konzul u Prištini i u Skoplju, god. 1899. tajnik beogr. Nar. Pozorišta. Mnogo je putovao po Evropi. U žurnalistici uzeo je pseudonim Ben Akiba. Nušić je etnograf, humorista, komediograf, ironista i satirik. Rad na drami mu je obiljan; šaljive su stvari: Protekcija, Narodni poslanik, Običan čovek, Šopenhauer, Put oko sveta. Imade i ozbiljnih. Etnografski putopisi: Kraj obala Ohridskog jezera, S Kosova na Sinje More, Kosovo. On je svojim „Listićima“ postavio temelj feljtonskoj literaturi. Nušić je postao omiljeni autor beogradske i zagrebačke nedjeljne publike. Znatno mu je djelo „1915.“ ta. U njemu opisuje golgotu srpskoga naroda i vojske — prijelaz preko snježne Albanije. Djelo je posvetio svome sinu, mesto „kamen — ploče“ koji je tom zgodom i poginuo na tegotnom putu kroz albanske klance. Poslije rata i tragičnih doživljaja Nušić kao da je zakopao humor. Među Hrvatima i Slovencima nema od njega boljeg komičnog pisca.

SRPSKI KRITICI.

Svetozar Marković (1846.—1875.), publicist i propagator soci-

jalizma pisao je članke u različite listove. Utjecao je na stvaranje realističke pripovijesti.

Svetislav Vulović (1847.—1898.), profesor jugoslav. književnosti na Velikoj školi u Beogradu. Najbolja mu je radnja o B. Radičeviću.

Ljubomir Nedić je svojim načinom predhodnik artistske kritike, koja uzima djelo bez obzira na porijeklo i svrhu. „Ne valja tražiti pisca iza djela, nego u djelu“. On je uveo slobodnu književnu kritiku, te mjesto „rodoljublja“ traži „istinu“.

Marko Car, kao putopisac, pokazuje veliko kulturno znanje i iskustvo. On je pisac literarnih eseja i književnih portreta.

Savremena književnost.

Hrvatska moderna (1897.—1910.). Poslije okupacije Bosne i Hercegovine odnošaj se između Hrvata i Srba sve više trovao i razdor širio. Khuen je u Hrvatskoj davao prvo mjesto Srbima, a u Bosni su Austrijanci davali prva mjesta Hrvatima, kojih je bila manjina. Omladina, koja je dozrijevala u srednjim školama, osjetila je, da je razlog tim jadnim političkim prilikama u ljudima, u njoj samoj, a ne u vladama. Omladina oko god. 1895. stvorila je sebi politički i društveni program s glavnim zadatkom, da ukloni unutarnje sporove među Hrvatima i Srbima. Stoga su stali mladi ljudi zabacivati svaku tradicionalnost, svaki historizam, sve svetinje, koje su bile uzrokom sukoba između Hrvata i Srba kao: hrvatska negdašnja država protiv srpske negdašnje i savremene države, hrv. kat. crkva protiv srpske pravoslavne crkve. To su bile zapreke daljem narodnom razvitku. Omladina valja da upozna svoju realnu snagu i svoju realnu nemoć. Počinje kritikizam i boj protiv svakoga dogmatizma (pravaštva) nesamo u politici, nego i u literaturi.

Spremu i novu direktivu dobila je omladina izvana. Željnom dušom poletjela je u zapadne literature hvatajući se za sve, što je bilo evropsko, savremeno, novo, netradicionalno, „moderno“.

God. 1895. boravio je car Franjo Josip I. u Zagrebu. Khuen je dao za njegovog boravka istaknuti mađarske zastave, u znak unije s Ugarskom. Sveučilišni đaci spalili su na Jelačićevom trgu mađarske zastave i bili su kažnjeni i istjerani s hrv. sveučilišta. Razišli su se najviše u Prag, Beč, München. Ta tri središta srednjoevropske kulture daju smjer modernoj hrv. književnosti. Utjecaj je bio francuski i ruski: artizam i realizam. Omladina hrv. u Pragu stane izdavati časopis „Hrvatska Misao“ 1897., kojom otvoriše kritiku o cijelom hrv. javnom životu. Iznose kulturna, ekonomska i so-

cijalna pitanja, a osobitu pažnju posvećuju odnosu Hrvata i Srba. Druge god. bio je u Pragu časopis „Novo Doba“. a „Narodna Misao“ u Zagrebu, surađuju već daci Slovenci i Srbi.

Artizam traži nove forme, oslobođenje od shema i šablone, osvježanje umjetnosti, jer je artizam umjetnost sama. Francuzi nazivlju taj novi umjetnički pokret „simbolizmom“. Zastupnici su u Francuskoj Paul Verlaine i Mallarmé.

Prava literarna i artistska skupina omladine nije bila praška, nego bečka i zagrebačka. God. 1898. izađe u Beču „Mladost“, smotra za modernu književnost i umjetnost. Književnici oko Mladosti traže nove ciljeve. Stil im je nervozan, ideje drhtave, čudne i vrlo bizarnih kontura.

U Zagrebu nastaje literarni pokret. Uz Mladost izlazi Hrvatski Salon, Nova Nada, Pokret (socijalne prirode). Život, Nova Zvijezda, Mlada Hrvatska, Društvo hrv. književnika, Prosvjeta, Savremenik, Glas, Hrvatsko Kolo. Savremenik ima naročito od drugog svog godišta program artistsčan i liberalan, u narodno-političkom smislu. Taj list zastupa ideju jedinstva srpsko-hrvatskog i hrvatsko-slovenskog. Nasljednik je ideja Strossmayerova jugoslavenstva. Sada mu je smjer socijalno-naprednjački, politički, a urednik mu je kritik Milan Marjanović. Oko njega rade mlađe skupine.

Vladimir Vidrić bijaše glava nove pjesničke škole u Hrvatskoj, naročito je inspirirao Dragutina Domjanića, Begovića i Nazora. Mljlenci pjesnici bili su mu Goethe, Puškin i Ljermontov, dakle titanski pjesnici radosti života.

Domjanić ima zagorsku prirodu, humor zagorskog vlastelina, neki zagorski sentimentalizam. Kancijoner čini posebnu skupinu njegovih pjesama. I jezik ima zagorski kolorit, naročito kajkavski akcenat. Književne su mu simpatije Heine, Verlaine, Maeterlink, Gogolj, Puškin, Dostojevski. Domjanović je artistsčan lirik. Velik je njegov utjecaj na savremene i mlađe lirike.

Mihovil Nikolić obogatio je hrvatsku Modernu, što unosi u nju sjetu i bol, po Lamartinu. Bio je kolovođa u pokretu Mladih.

Milan Begović od god. 1912. profesor glumačke škole u Zagrebu. On je stručnjak u formi i kompoziciji lirike i dramatike. Njegove su drame „Gospođa Walewska“ i „Stana“.

Vladimir Nazor 1876., profesor, sada službuje na Sušaku, dopisni član jugoslav. akademije. Njegova optimistička i vedra poezija početak je novoga doba u hrvatskoj lirici. To je lirika zdravlja, himna sunca. Obrazovan prirodoslovnim naukama Nazor daje mo-

derni pogled na svijet. On je propjevao usred kozmopolitske i dekadentske Moderne o praslavenskom divskom i poganskom bogovskom životu. Time dobiva Nazorova lirika nacionalan karakter, čega inače nema u Mladih. On je pjevač i hrvatskih kraljeva i hrv. slavnih gradina. S pripovijestima je sašao sa svoga polja, a njegova knjiga „Lirika“ razglasila je veliku snagu Nazorova rima i fantazije. Kad je Nazor poslije 25 godišnjeg rada pregledao svoju poeziju, osudio je svoj dionizijski ditiramb velikima, kraljevima i bogovima. Taj kult nas ne će nikada izvesti iz kmetovanja silnima. Nazor osjeća, da je došao čas, gdje treba da pjeva malima i slabima, da u njima leži spas. S pričama i životinjskim epima načinio je od staroga nov genre (žanr).

Julije Benešić 1883., sveuč. profesor, sada intendant nar. kazališta u Zagrebu. Njegove pjesme, feljtoni i članci izlaze u različitim časopisima, piše romane i pripovijesti. Benešić ima fini estetski osjećaj, on je neoromantik Moderne. Pjesme su mu malo strasne, a više imadu fiktivnoga raspoloženja, estetskog maštanja bez životne realistične neposrednosti, bez rime, u slobodnoj ritmičkoj prozi. I prijevodi drama su u takovim stihovima. Kao kritičar i feljtonista pokazuje veliku načitanost i poznavanje svijeta.

Starija i moderna lirika.

Starija je lirika bila patetična, deklamatorna, propovjednička, rodoljubna, ljubavna i bojovna, moderna je lirika objektivna, artistična, proračunava na umjetnički, slikarski i glasbeni efekat. Stariji su liričari mahom profesori i svećeniči, obrazovanošću filolozi, govornici; moderni su juriste, a kad su profesori, onda s prirodoslovnom ili romantičnom strukom, liječnici, a i bez zvanja, slobodni književnici, inteligentni proletarijat, koji ne teži za društvenim djelovanjem, neženje, koji se radi udružuju u kavani oko svoga stola u umjetničkim i književnim klubovima. Tjelesno su stariji bili ljudeškare s pravilno razvijenim zdravljem, lijepe muške fizionomije, a moderni su po vanjštini dekadansa, nemoćni, bolesni, paralični, nagriženi velegradskom nervozom. Stariji su sinovi seljaka i poluseljaka, a moderni su djeca inteligencije i poluinteligencije hrvatske. Stariji su liričari prešli u narod, u pučke pjesmovnike, a moderni su nepoznati izvan književne elite, neshvaćeni, izrugavani, izolirani od narodnoga života.

Pripovjedači su: Andrija Milčinović, Milutin Nehajev, Ivan Krnic, Franjo Horvat-Kiš, Josip Kosor, Mate Lisičar, Niko Andrijašević, Ivan Kozarac, Dinko Šimunović, Milan Budisavljević i drugi.

Pripovjedačice: Zofka Kveder, Adela Milčinović, učiteljica, Zdenka Marković, profesor, Ivana Brlić-Mažuranić.

Simbolička — pjesnička — lirska drama.

Milan Ogrizović (1877.—1923.), profesor glumačke škole. Na nj su naročito utjecale Ibsenove drame o ideji duševne zajednice muža i žene i njegove misli o vječnosti. Pod dojmom te lektire složi „Dah“, svoju prvu dramu, u kojoj razvija borbu duše i tijela. Drame su mu još Hasanaginica „Objavljenje“, „Prokletstvo“ i druge. Prokletstvo je bilo cenzurom zabranjeno. Najveći kazališni uspjeh doživio je Ogrizović s Hasanaginicom, izrazivši u njoj tragiku žene, kad zbog materinstva gubi ljubav muževu. Hasanaginica ima staro turski kolorit. Čega se god dohvatio, napisao je efektno. Sam veli, da je naučio inžinirstvo drame u školi Ibsenovoj. Moderan je, što ima vrlo romantične scene. Moderna romantika mu je prirodna.

Petar Petrović (1877.), Srbin, školski drug Ogrizovićev. Srbi su u hrv. književnosti veći majstori u prikazivanju sela i elementarnih prirodnih natura nego Hrvati. Petrović počinje s novelama. To su ljubavne balade i novele sa sela, s poezijom prirode u ustima glumaca. Njegove su drame pisane za hrvatsku pozornicu, da im je karakteristika skrojena prema osobnosti glumaca te pozornice. Izvršno poznaje sela s poetičnim i prozaičnim scenama, a rječnik je njegov kao novost na hrv. pozornici. S lirizmom seoske ljubavi i realizmom govora osvojio je Petrović općinstvo. Drame su mu: Rkač, Duše, Šuma, Mrak, Pljusak i Naviljaka. Jezgra je humora jezik, frazeologija u svadi seljaka.

Impresionistička — artistska kritika.

Antun Gustav Matoš (1873.—1914.), učitelj građ. škole. Matoša, autora „Iverja“, nazvao je Fran Hrčić „pjesnikom kontrasta“. Široki bohemski život rodio je u Matošu ljubav k neobičnostima i kontrastima, ali je zato najbolji hrv. pisac causerija i pêle — mèle — feuilletona. Vanjština je sjajna, umjetnina sama po sebi, gotovo savršenstvo, ali dubina je vrlo malena. Matoša nimalo ne zanima duša ljudska. Svi se događaji zbivaju samo u vanjštini. Ne mladost, ne život, nego zadovoljavanje ušima nukaju ga na stihove, na stihove, ne na poeziju; za uši ne za srce. Matoš je imao fenomenalno pamćenje, riznicu „stihova“, forma, imena, gotovih biografija, anegdota, znamenitih sentenca, sve je to znao naizust. On nije impresionist u kritici, već ekspresionist, jer više izriče sebe, nego pisca, o

kome govori. Matošev je način prikazivanja laskao nacionalnom ponosu mase i naišao na neograničenu vjeru. On je čovjek vanjštine u poeziji, a tako i u kritici. Samo o formi izriče kritiku. Najveći je u satiri i polemici. Majstor je ruganja, karikature. Matoš je u glavnom duh negativan. Nezadovoljan sam sa sobom, od prirode maćuhinski izgrađen, a sa dušom estete i artiste, on bijaše lično nezadovoljan i nije sebe nigdje trpio, nije trpio ono, što mu je bilo na očima. Rođeni paradoksalist nije vrijedao ozbiljno, nego od taktike. Riječi su mu imale samo umjetničku vrijednost, a bez sadržaja same za sebe. Ništa nije uzimao ozbiljno ni dosljedno. Rugao se i samom sebi i iznosio svoje bohemske indiskrecije. Matoš je zastupnik romantične dekadanse, romantičnoga samouništenja. U literaturi je ostavio mali krug štovalaca, u novinarstvu ga oplakuje velika masa čitatelja, a u literaturi se osjeća gubitak velikog stiliste. No taj stil nije karakteran. Matoš je predstavnik onoga amoralnoga artizma, što ga je Marjanović nazvao „beznačajnim“.

Vladimir Lunaček (1873.) jurist, sada urednik Obzora. On je jedan od rijetkih publicista, koji referiraju i o našoj skromnoj naučnoj književnosti. Široko obrazovan novinar sa germanističkim stilom, s buntovnim antiprofesorskim raspoloženjem (drug Matošev). Lunaček je causeur, fejtonista i u drami.

Srpska moderna (1895.—1914.)

Jovan Dučić, (Vidi naprijed. Srpska knjiž. 90tih godina) Svetislav Stefanović, Danica Marković, Vojislav Ilić mlađi, romantik — egoist. On dijeli vjeru od nevjere, a nevjeru osvećuje kao Puškinov Aleko. Poezija mu je i nacionalna. Sava Petrović, Velimir Rajić, Mirko Korolija „Zidanje Skadra“, drama u 3 čina (1920.) prikazivana u Zagrebu i nagrađena.

Pripovjedači su mnogobrojni, među njima i dvije pripovjedačice: Isidora Sekulićeva, profesor u Beogradu. Ona se odlikuje svojom bogatom evropskom kulturom. Milica Janković piše pripovijesti. Uspelo joj „Pre sreće“, dnevnik jedne palanačke devojke. Ona umije slatko da priča i da analizuje srpsku ženu.

Srpska moderna književnost.

Na čelu današnje srpske književne kritike stoji Bogdan Popović (1863.). On je stvorio modernu srpsku književnu kritiku. Glavni je njegov rad na teoriji književnosti i estetici uopće. Pisao je studije iz svjetske književnosti, a i iz srpske. Izdao je „Antologiju

novije srpske lirike". Osnovao je časopis „Srpski književni glasnik“ i bio mu prvi urednik.

Jovan Skerlić (1878.—1914). predstavlja možda najpoznatije ime u srpskoj književnoj kritici. On je bio književni kritičar prvoga reda po talentu i spremi. Bio je vanredno aktivan. Nitko prije njega nije tako lijepo i sistematično držao kritiku savremene književnosti kao on. Napisao je u 6 svezaka „Pisci i knjige“. Kritika je u njima točna, stil jedan od najboljih. On imade studija i iz historije književnosti. Skerlić je poklanjao pažnju i hrvatskim piscima.

Rad na književnoj historiji: Tihomir Ostojić, Milan Rešetar, Vladimir Ćorović, Gjuro Šurmin, Nikola Andrić, Branko Dreksler (Vodnik), Ivan Šercer, Tomo Matić i dr. — Rad na historiji: Ferdo Šišić, Dane Gruber, Iso Kršnjavi, Rudolf Horvat i drugi.

Dvije predratne Omladine 1900.—1914.

Prema dvjema političkim skupinama omladinaca mogu se razlikovati i dvije književne: hrvatska, koja se okuplja oko Matoša i jugoslavenska, koja se okuplja oko Skerlića i Marjanovića. Svaka ima svoje časopise.

Najveće značenje ima u to doba kao opće — nacionalni pot-hvat „Hrvatsko-srpski almanah“, što ga je uredio Milan Ćurčin zajedno s Livadićem god. 1910. i 1911. Svi su suradnici aktivni zastupnici ideje narodnog jedinstva. Pisci su Hrvati, Srbi i Slovenci. Od godine 1909. počinje veće zbližavanje između Hrvata, Srba i Slovenaca, te se sve tri književne Matice, slovenska, hrvatska i Srpska književna zadruga obvezuju, da će svake godine izdati među svojim izdanjima po koju knjigu bratskoga plemena.

Strok. učitelj Josip Žabkar:

NARAVOSLOVNI POUK NA MEŠČANSKI ŠOLI.

Mnogo pozornosti moramo danes posvetiti pouku naravoslovnih predmetov, to je fiziki in kemiji v zvezi z minerologijo, ki jih poučujemo na meščanski šoli praktično in v taki obliki, ki je za življenje potrebna. Ni mi treba povdarjati, kakšnega pomena je fizika, kakšnega kemija za kmetovalca, obrtnika, trgovca, industrijalca i. t. d.; oba predmeta sta važna in si brez enega niti drugega misliti ne moremo.

Danes se sicer šele borimo za obstoj meščanske šole, ki je za narod življenske važnosti, in vendar je potrebno, da se ob tej uri govori o smernicah moderne meščanske šole tudi v naravoslovnem pouku. Današnji položaj znanosti, sploh človeške kulture, in nazaranje o šoli delavnici, produktivni šoli, sta tista dva važna momenta, ki jih moramo pri reorganizaciji pouka na bodoči meščanski šoli upoštevati. Živimo takorekoč v prehodni dobi med šolo in delavnico; dosedaj več ali manj pasivno udejstvovanje učenčeve pri pouku bo treba nadomestiti z večjo aktivnostjo, samodelavnostjo in celo produktivnostjo.

Ravno pri pouku naravoslovnih predmetov se bodo ti principi moderne šole najlažje uveljavili, saj učenci doživljajo vse izpremembe sami, sami lahko sklepajo na uporabljivost v življenju, sami na osnovi izkustev konstruirajo potrebne modele i. t. d. Na takih principih mora biti pouk zanimiv in živahen, učenci se ga bodo oprijeli z vso ljubeznijo in uspehi bodo presenetljivi. Učenec pa se ne bo več jezil nad več ali manj nepotrebnimi pravili, ki se jih je moral dobesedno naučiti iz knjig, niti formule kemijskih spojin ne bodo več njegov strah, saj bo sam doživljal, sam ustvarjal in vsa učiteljeva vprašanja bodo lastne izkušnje.

V dosego teh ciljev pa moramo vpoštevati več momentov.

V prvi vrsti je potrebna zadostna oprema šolskih laboratorijev. To je odvisno od materialnega položaja šole in pa od razumevanja ravnateljstva glede nabave potrebnih učil. Meščanska šola v Krškem

je tozadevno precej dobro opremljena in se je zadnja leta mnogo izpopolnilo. Za ta pouk je urejena posebna dvorana s teatralično uvrščenimi sedeži in posebno eksperimentalno mizo; dvorana se lahko za optične in druge svetlobne pojave zatemni. Kot pripomoček pri predavanjih se uporablja lahko skioptikon za razne fizikalne, kemijske eksperimente, ravnotako razpolaga šola z veliko zbirko diapozitivov najrazličnejše vsebine, posebno tehnološke. V doglednem času bi se dal ta aparat nadomestiti s kinoaparatom, posebno takrat, če bi imelo mesto stalno električno strujo. Glavna hiba naše dvorane je pomanjkanje elektrike in je vsako velikopotezno eksperimentiranje izključeno. Za pouk v elektriki je šola opremljena z vsemi potrebnimi aparati, baterijami, dinamo stroji, influenčnimi kolvraty, induktorji, Röntgenovimi cevmi, z Marconijevim brezžičnim brzojavom i. t. d. Z izvedbo projekta vodnega kanala med Savo in Krko bi se seveda ta nedostatek odstranil.

Druga manj občutna pomanjkljivost je vodovod in plin, ki sta z gotovimi pripravami nadomestljiva.

Nadalje je opremljena šola z veliko zbirko kemikalij, ki omogočajo izvedbo vseh na tej stopnji potrebnih poizkusov v fiziki in kemiji. Potrebna bi bila v bodočnosti tehnološka zbirka, ki naj bi predstavljala v slikah, modelih in originalnih produktih fabrikacijo vseh važnih surovin, obdelave kovin, bodisi anorganskih kakor organskih produktov. Meščanska šola razpolaga dalje z ogromno zbirko rudnin z vsemi zastopniki rudnin in po svoji mnogoštevilnosti presega potrebe meščanske šole, urejena je popolnoma na novo; stvorila se je tudi geološka zbirka.

Če bi se uvedle praktične vaje učencev, bi bilo treba inventar izpopolniti po številu; ker se danes poučuje te predmete v 3. in 4. razredu, torej 13 in 14 letni mladini, so te vaje primerne za dosego učnega cilja in vzbujanja zanimanja za naravoslovje. V zvezi z vajami naj se dela v delavnici, kjer naj učenci svoja znanja, svoje izkušnje uporabijo pri sestavi najrazličnejših praktičnih modelov, tako naj bi se dosedanje priprave izboljšale, izpopolnile i. t. d. Tudi te delavnice so potrebne primerne opreme, potrebnega orodja ter priprav za obdelavo lesa in kovin. Malokatera šola je danes toliko srečna, da bi zamogla vsaj deloma odgovarjati tem zahtevam; zato pa je dolžnost merodajnih faktorjev, da se tem potrebam stopnjema zadosti. Šele potem bomo lahko delali, šele potem se bomo lahko veselili svojih uspehov in bomo ponosni na svoje delo.

Drugi zelo važen moment je razporedba učne snovi — takoi-

menovani učni načrti. Danes se mnogo o teh govori na sestankih in konferencah, pozitivnega pa popolnoma nič ne vemo. Vsekakor bo potrebno usmeriti jih v onem pravcu, na oni osnovi, o kateri smo zgoraj govorili.

V zvezi z učno snovjo je potrebna tudi dobra učna knjiga. O dobri učni knjigi v teh predmetih in na tej stopnji žal do danes še ne moremo govoriti. Ne zadostuje, da je knjiga pisana v materinščini, knjiga mora biti učna knjiga, po kateri bo vsakdo z veseljem in zanimanjem segal, ne pa da že prva stran odvrča učenca od knjige. Snov mora biti razvrščena metodično — od znanega k neznanim — in sistematično urejena, da omogoča ob vsakokratnem poglavju pregled. Ne suhoparno naštevanje svojstev in uporabe, v knjigi naj se pripoveduje, naj se slika mogočnost in zakonitost narave, njenih sil, ki jih človek tako spretno izrablja, naj se upošteva ekonomija dela, mehaniziranje človeške delovne sile, higijena dela, usmerjenje in uporaba človeške sile drugje, kjer je bolj potrebna in uspešna. Knjiga naj bo primerno opremljena s slikami, dobrimi fotografijami, iz katerih naj se razvidijo vsi poprej navedeni motivi. Knjiga naj bo luksuzna, dobra in ne prepisana, snov naj ne bo neutemeljeno pregrupirana. Pisec knjige mora doživljati te pojave na dolgotrajnem opazovanju, mora snov večkrat metodično preiskovati in jo z vso skrbnostjo in ljubeznijo pripraviti za mladino in v to svrhu je poklican le dotični predmetni učitelj, ki pozna ustroj šole, ki pozna otroško dušo, ki živi za meščansko šolo.

Vsi ti momenti pa popolnoma nič ne koristijo, če učiteljeva osebnost pri tem ne vpliva. Njegova naloga je težka, on je tisti faktor, ki vodi in dela, zato pa se mora zavedati svoje naloge resno in uspeh je zajamčen.

VSEBINA.

Tone Gaspari: Krški meščanski šoli ob njeni petdesetletnici.	3
Jos. Vutkovič: Zgodovina državne deške meščanske šole v Krškem.	5—44
Tone Gaspari: Obisk. (1925.)	45—46
Drago Humek: Prvi korak v življenje.	47—49
Prof. Fr. Fink: Reforma meščanskih šol.	50—57
Marija Štupica: Srpsko-hrvatska književnost.	58—83
Josip Žabkar: Naravoslovni pouk na meščanski šoli. . . .	84—86

F. S. Stiplovšek:

- Naslovna stran. (Orig. linorez.)
- Kapelica pred samostanom. (Orig. lesorez.)
- Lina Valvazorjeve hiše. (Orig. linorez.)
- Stara hiša. (Orig. lesorez.)
- Samostanska cerkev. (Orig. linorez.)
- Cerkev sv. Duha. (Orig. lesorez.)

TISKARNA BRATOV RUMPRETOV, KRŠKO.